

ANALIZA SITUAȚIEI COPILOR ȘI ADOLESCENȚILOR DIN MOLDOVA

unicef
pentru fiecare copil

Credit foto: @UNICEF/2020/Uvarov

Analiza situației copiilor și adolescenților din Moldova

Biroul UNICEF în Moldova

Veronica Sandu

Magdi BIRTHA

Mariana IANACHEVICI

Tamara PREMROV

Rahel KAHLERT

CUPRINS

ACRONIME	4
MULȚUMIRI	6
REZUMAT	7
Analiza factorilor determinanți structurali și concluzii	7
1. INTRODUCERE	14
1.1. Domeniul de aplicare	15
1.2. Contextul	15
1.3. Structura.....	16
1.4. Metodologia.....	16
1.5. Limitările și constrângerile.....	17
2. PREZENTAREA GENERALĂ A ȚĂRII	18
2.1. Profilul demografic	19
2.2. Economia politică și guvernarea	21
2.3. Sărăcia și nivelul de trai	22
2.4. Profilul de risc umanitar.....	25
2.5. Profilul de gen	27
3. MEDIUL FAVORABIL PENTRU DREPTURILE COPILOR	31
3.1. Legislația și politica publică.....	32
3.2. Finanțele publice	34
3.3. Factorii inegalității	38
3.4. Părțile interesate	41
3.5. Mediul de afaceri.....	44
3.6. Evaluarea aprovizionării cu produse esențiale, furnizării de servicii esențiale și a aprovizionării pieței	46
4. DREPTURILE COPILOR	49
4.1. Sănătatea.....	50
4.2. Educația	53
4.3. Mediul familial și protecția	57
4.4. Drepturile civile, libertățile și participarea	63
4.5. Justiția pentru copii	66
5. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	70
Concluzii.....	71
Recomandări	75
Referințe	80

ANEXE

Anexa 1. Lista interviurilor semistructurate aprofundate	88
Anexa 2. Lista membrilor Grupului de referință	89
Anexa 3. Estimări demografice în Moldova din 2005 până în 2021	89
Anexa 4. Cota remiterilor în venitul gospodăriei, fără copii versus cu copii, %, 2020	91
Anexa 5. Legi-cadru pentru protecția copilului în Republica Moldova.....	91
Anexa 6. Îngrijire alternativă de tip familial în Moldova	93
Anexa 7. Îngrijire alternativă de tip instituțional în Moldova	94
Anexa 8. Platforme participative în Moldova	95

TABELE ȘI FIGURI

Tabelul 1. Accesul la servicii esențiale, indicatori selecționați 2014 și 2019, % din totalul gospodăriilor cu copii ...	24
Tabelul 2. Pandemia de Covid-19 în Moldova	25
Tabelul 3. Indexul global privind diferențele de gen în Moldova, 2006 și 2019	27
Tabelul 4. Principalii responsabili publici în materie de drepturi ale copiilor și adolescenților în Moldova.....	41
Tabelul 5. Principalele părți interesate neguvernamentale privind protecția copilului în Moldova	43
Tabelul 6. Tipul și numărul instituțiilor de învățământ, numărul de elevi și studenți 2020/21	53
Tabelul 7. Copii în situație de risc, cazuri noi, 2017-2020	58
Tabelul 8. Copii separați de părinții lor, cazuri noi, 2017-2020	59
Tabelul 9. Plasament de urgență și planificat pentru copiii separați de părinții lor, cazuri noi, 2017-2020	60
Tabelul 10. Recomandări specifice pe sector	77
Figura 1. Harta administrativă a Moldovei	21
Figura 2. Tendințe ale principalilor indicatori economici, 2015-2021 (2021 estimat).....	22
Figura 3. Rata de sărăcie a copiilor în funcție de zona de domiciliu și tipul gospodăriei (populația cu vârstă de la 0 la 17 ani), 2020.....	23
Figura 4. Cheltuielile bugetului de stat al Moldovei, 2020.....	35
Figura 5. Distribuția studenților în învățământul superior științific și tehnic, ciclul II, în funcție de gen, %, 2017....	40

ACRONIME

ADA	Austrian Development Agency
ANSA	National Agency for Food Security
CDP	Centre for Partnership for Development
CER	Children in Risk Situation
CIA	Central Intelligence Agency
COVID	Corona Virus Disease
CRC	United Nations Convention on the Rights of the Child
CRIC	Centre for Research on Innovation and Competition
CRPD	Convention on the Rights of Persons with Disabilities
CSO	Civil Society Organization
CPD	Center Partnersheep for Development
CSR	Corporate Social Responsibility
CTWWC	Changing the Way we Care
CWD	Children with Disabilities
DV	Domestic Violence
EC	European Commission
ECEC	Early Childhood Education and Care
ETTA	Education and Teacher Training Agency
EU	European Union
EUROSTAT	Statistical Office of the European Communities
GD	Governmental Decision
GDP	Gross Domestic Product
GEI	Gender Equality Index
GHI	Global Hunger Index
GTZ	German Technical Cooperation
HBS	Household Budget Survey
HBSC	Health Behaviour in School Age Children
HGP	Health Generation Project
IMF	International Monetary Fund
IOM	International Organisation for Migration
ISCED	International Standard Classification of Education
KAP	Knowledge, Attitudes, and Practices

MC	Ministry of Culture
MER	Ministry of Education and Research
MF	Ministry of Finance
MH	Ministry of Health
MIA	Ministry of Interior Affairs
MICS	Multiple Indicator Cluster Surveys
MJ	Ministry of Justice
MLSP	Ministry of Labour and Social Protection
MSE	Medium Size Enterprises
MTBF	Medium Term Budgetary Framework
NBS	National Bureau of Statistics
NEET	Not in Education, Employment, or Training
NGO	Non-Government Organization
NPO	Non-Profit Organization
NRG	National Reference Group
NSIH	National Social Insurance House
NSRM	National Strategy for the Rights of Children in the Republic of Moldova
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OGE	Office for Gender Equality
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
PISA	Program for International Student Assessment
pp	percentage points
PTSD	Post-Traumatic Stress Disorder
SDC	Swiss Development Cooperation
SDG	Sustainable Development Goals
SEN	Special Education Needs
SES	Socio-Economic Situation
SGI	Sustainable Governance Indicators
SIDA	Swedish International Development Cooperation Agency
TSAS	Territorial Social Assistance Structures
UN	United Nations
UNDP	United Nations Development Program
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
USAID	United States Agency for International Development
USD	United States Dollar
USSD	United States State Department
VAC	Violence Against Children
VET	Vocational Education and Training
WB	World Bank
WHO	World Health Organization
YFHS	Youth Friendly Health Services

MULȚUMIRI

Echipa de cercetare este recunoscătoare pentru sfaturile profesioniste oferite și pentru colaborarea echipei UNICEF Moldova la elaborarea Analizei situației copiilor și adolescenților din Moldova. De asemenea, echipa de cercetare este recunoscătoare membrilor Grupului de referință, care au reprezentat Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Sănătății, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Justiției, Cancelaria de Stat a Republicii Moldova, Biroul Avocatului Poporului

– Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului și Biroul Național de Statistică. Sunt aduse mulțumiri și tuturor informatorilor cheie care au împărtășit experiența lor pe diverse aspecte legate de drepturile copiilor și adolescenților în Moldova.

Mulțumiri speciale tinerilor care au participat cu păreri și aprecierile lor prin Raportul-U și prin interviuri aprofundate adresate părților interesate cheie.

Declarațiile din această publicație sunt opiniile autorilor și nu reflectă neapărat politicile sau punctele de vedere ale UNICEF.

Textul nu a fost editat conform standardelor oficiale de publicare UNICEF și UNICEF nu își asumă responsabilitatea pentru erori.

1 Informațiile sunt prezentate fără date din districtele de pe partea stângă a râului Nistru și din municipiul Bender.

REZUMAT

ANALIZA FACTORILOR DETERMINANȚI STRUCTURALI ȘI CONCLUZII

1 Prezentarea generală a țării

Profilul demografic: Cea mai mare provocare cu care se confruntă Moldova în prezent este depopularea. Populația Moldovei era de 2,6 milioane în 2021 (BNS, 2021), și se estimează că până în 2050 populația va fi în jur de 2 milioane de locuitori (ONU, 2021). Din totalul populației, aproximativ 21,6% sunt copii și adolescenți² (BNS, 2021d). Scăderea populației este cauzată de sporul natural negativ și de rata mare a migrației. Îmbătrânirea societății este cauzată de rata scăzută a fertilității și de creșterea speranței de viață. Pe termen mediu și lung, depopularea cauzează pierderea capitalului uman, împiedică dezvoltarea economică, reduce accesul la serviciile esențiale, precum și calitatea acestora și orientează distribuția fondurilor publice către vârstnici. Schimbările demografice pun o mare presiune pe populația activă din Moldova, aceasta înregistrând una din cele mai mari rate de dependență înregistrate în grupul țărilor cu venituri medii superioare (BM, 2021). Tendința de urbanizare în Moldova a fost oprită de migrația crescută.

Economia politică și guvernarea: Moldova este un stat democratic cu trei niveluri de guvernare. Economia țării este extrem de vulnerabilă la șocuri și dezastru economic externe. Corupția mare, instituțiile slabe, fragmentarea administrativă și incertitudinea politică rămân provocări critice care au impact asupra vieții economice și sociale a țării. Principalul sector care generează venituri în Moldova este sectorul

serviciilor, dar țara încă se bazează mult pe exporturi agricole. Divizarea administrativă complexă în unități mici aduce provocări de coordonare, eficiență și de redistribuire a veniturilor. Creșterea economică a fost pozitivă, dar modestă în ultimii ani și a scăzut semnificativ din cauza crizei economice cauzate de pandemia de COVID-19. Țara a făcut recent tranziția de la un statut de țară cu venituri medii inferioare la țară cu venituri medii superioare conform noii clasificări a Băncii Mondiale (BM, 2021). În același timp, Moldova este una dintre cele mai sărace țări din Europa, cu un PIB nominal de 13 879 dolari americani pe cap de locuitor pe an (FMI, 2021). Familiile sărace, inclusiv copii și adolescenți, sunt cele mai afectate de declinul economic și de redistribuirea inechitabilă. Indicele dezvoltării umane a fost de 0,75, cel mai scăzut din Europa și al 90-lea la nivel global (PNUD, 2021). Investițiile durabile în capitalul uman, inclusiv investiții externe, redistribuirea corectă și crearea de oportunități pentru cei mai vulnerabili ar trebui să fie prioritățile politice.

Sărăcia și nivelul de trai: Moldova înregistrează o rată ridicată de sărăcie, în ciuda scăderii modeste din ultimii ani, inclusiv o rată ridicată de sărăcie în rândul copiilor. Se preconizează o creștere a sărăciei în următorii ani ca rezultat al crizei economice cauzate de pandemia de COVID-19 și de lipsa de aprovizionare. Aproximativ 26,8% din totalul populației din Moldova trăia sub pragul sărăciei în 2020 și 10,8% trăia în sărăcie extremă (BNS, 2021). Sărăcia este mult mai gravă în zonele rurale,

2 Cu vârsta de la 0 la 17 ani.

afectând în mod disproporționat gospodăriile mai mari. Rata sărăciei în rândul copiilor a fost de 26% în 2020, ușor mai scăzută decât rata sărăciei la nivelul populației în general (BNS, 2020a). Mulți copii moldoveni sunt expuși la sărăcie extremă, la o rată de 10% în 2020 (BNS, 2020d). Una dintre variabilele determinante ale sărăciei în rândul copiilor este zona de reședință, având în vedere că gospodăriile cu copii din zonele rurale prezintă un risc mai mare de sărăcie. Gospodăriile cu mai mulți copii sunt, de asemenea, mult mai expuse la sărăcie, cele mai expuse fiind gospodăriile cu 3 și mai mulți copii. Statutul de ocupare al părintelui este un alt factor determinant al sărăciei copiilor. Astfel, copiii care provin din familii cu părinți liber-profesioniști sau șomeri sau cu un singur părinte care muncește sunt mai expuși riscului de sărăcie. Instrumentele de reducere a sărăciei (asistența socială) sunt foarte ineficiente în Moldova. Impactul ajutorului social (ajutor bănesc) a fost doar de 1,6 pp în 2020 (BNS, 2020d). Măsurile sociale luate pentru a ajuta gospodăriile vulnerabile să facă față crizei și prețurilor crescute sunt slab orientate (CCF/HHC, 2020). Condițiile de trai ale copiilor, cât și ale întregii populații, se îmbunătățesc, dar în ritm lent. Accesul la ape ducte, la rețele de apă potabilă, gaz, canalizare, toalete în casă este în creștere, dar multe familii, mai ales din zonele rurale și îndepărtate, rămân fără acces la infrastructura de bază. Autoevaluarea condițiilor de trai din gospodăriile cu copii s-a îmbunătățit puțin, și aproximativ 72,7% din gospodăriile cu copii din Moldova descriu condițiile lor de trai ca fiind satisfăcătoare (BNS, 2020a).

Profilul de risc umanitar: Moldova este foarte vulnerabilă la diverse pericole și dezastre legate de climă. Principalele riscuri sunt legate de secetă, inundații, fenomene meteorologice extreme și cutremure. Țara are un punctaj foarte ridicat în ceea ce privește profilul de risc de dezastre (BM, 2021d). O estimare a Băncii Mondiale a arătat că pagubele legate de dezastre naturale din ultimii 10 ani au fost de aproximativ 1,2 miliarde de dolari SUA (BM, 2021d). Frecvența dezastrelor naturale s-a intensificat în ultimii 10 ani, înrăutățind astfel vulnerabilitatea țării la aceste fenomene și la consecințele lor (BM, 2021d). Temperaturile medii în Moldova cresc cauzând secete grave; perioadele de secetă sunt urmate de inundații severe (BM, 2021d). Impactul dezastrelor îi afectează în mod disproporționat pe cei săraci și vulnerabili, mai ales prin prisma dependenței lor de producția agricolă (BM, 2021d).

Moldova a fost grav afectată de pandemia de COVID-19: Peste 400 000 de cazuri de COVID-19 au fost înregistrate până în ianuarie 2022 în Moldova. Copiii, împreună cu familiile lor, au fost grav afectați. Deși infectarea prevalează mai puțin în rândul copiilor (7% din totalul de cazuri de infectare înregistrate), efectele colaterale ale pandemiei au avut impact asupra tuturor aspectelor din viața copiilor. Pandemia a avut un impact negativ asupra accesului copiilor la educație, la îngrijire medicală și recuperare, precum și la servicii de sprijin. Pandemia a redus oportunitățile de venituri pentru gospodăriile cu copii, precum și nivelul de remiteri pe care gospodăriile le primesc. Măsurile de izolare au crescut riscul de violență domestică, izolare socială și anxietate. Moldova nu are o strategie globală pentru a identifica, preveni și micșora riscul umanitar. Deși există legislație și strategii pentru orientarea intervențiilor în caz de catastrofă umanitară, resursele și capacitățile rămân slabe.

Profilul de gen: Femeile și fetele din Moldova sunt supuse discriminării și stereotipurilor de gen și se confruntă cu inegalitatea de gen. Femeile sunt predominante în rândul populației din Moldova reprezentând 52,3% din totalul populației țării și aproximativ 48% din copiii cu vârsta între 0 și 17 ani sunt fete (BNS, 2021). În ultimii ani, Moldova a progresat în reducerea inegalității între sexe, lucru care se datorează în principal îmbunătățirii accesului la educație, a îngrijirii medicale și a supraviețuirii fetelor și femeilor. Inegalitățile persistă în domenii precum oportunitățile de angajare, plata echitabilă, accesul la resurse economice și capacitarea politică. Violența contra femeilor și fetelor și violența domestică rămân printre cele mai importante subiecte de îngrijorare, având în vedere că trei din patru femei au trecut printr-o oarecare formă de abuz sau violență din partea partenerului (UE&NIRAS, 2021). Inegalitatea de gen și violența împotriva femeilor sunt legate de stereotipuri, de rolurile sociale asociate femeilor și bărbaților și afectează viața de familie a femeilor, oportunitățile lor economice și de generare de venituri, precum și viața publică și politică. Cele mai afectate de inegalitatea între sexe și de stereotipurile de gen sunt femeile sărace, femeile rom, femeile cu dizabilități și femeile în vârstă. Nu există aproape deloc informații disponibile în țară referitor la discriminarea și inegalitățile de gen la fete, în special la fetele care se confruntă cu mai multe vulnerabilități.

2 Mediul favorabil pentru drepturile copilului

Legislația și politica: Drepturile fundamentale ale copiilor și adolescenților din Moldova sunt protejate de constituția Moldovei și de actele de lege și decretele naționale. Moldova este parte la tratatele internaționale privind drepturile omului, fiind astfel supusă unor evaluări periodice. Protecția și promovarea drepturilor copiilor și adolescenților sunt asigurate prin legislația țării. Viziunea strategică națională privind protecția și promovarea drepturilor copiilor sunt prezentate în Programul și planul de acțiune național privind protecția copilului, document care era în curs de elaborare în momentul redactării prezentului document. Analizele arată că există cadrul legal și de reglementare pentru protecția drepturilor copilului în Moldova. În același timp, punerea în aplicare a dispozițiilor legislative este deficitară, în special din cauza lipsei resurselor, cu precădere resurse umane la nivelul prestării serviciilor, a lipsei de încredere generale în sectorul public și a slabei performanțe a acestuia, precum și a coordonării neadecvate între nivelurile administrative. Mecanismele de monitorizare a impactului legilor și politicilor pentru protecția drepturilor copilului sunt slabe sau inexistente.

Finanțele publice: Cheltuiala publică globală în Moldova este inefficientă, analiza cheltuielilor arătând că țările din regiune ating indicatori similari de dezvoltare umană cu o cheltuială publică mai redusă (GBM, 2021). Transparența cheltuielilor publice este o altă preocupare majoră, Moldova este situată pe locul 105 din 180 din perspectiva indecelui percepției corupției (Transparency international, 2022). Cheltuielile publice pentru copii se referă în principal la trei domenii, respectiv educația, asistența medicală pediatrică și protecția socială a copiilor și a familiilor lor. Finanțarea educației și sănătății este caracterizată de alocări inefficiente menite să întrețină o infrastructură instituțională greoaie (spitale regionale mari și școli cu elevi puțini în mediul rural). Cea mai mare parte din bugetul național e destinată finanțării protecției sociale (11,2% din PIB) (MF, 2021a). Deși cheltuielile pentru protecție socială sunt substanțiale, Moldova cheltuie mai puțin în acest domeniu decât alte țări din regiune și decât media UE. Majoritatea cheltuielilor de protecție socială reprezintă prestații sociale, din care cea mai mare cotă este reprezentată de pensiile pentru limită de vârstă; cheltuielile pentru protecția familiei și a copilului sunt reduse și reprezintă circa 10% din cheltuielile totale pentru protecție

socială. Cheltuiala publică pentru educație este de 6,1% din PIB (BM, 2019). Deși, în termeni regionali relativi, Moldova cheltuie sume comparabile pentru educație, cheltuielile pentru educație sunt ineficace și nu se traduc în performanță educațională comparabilă. Cheltuielile pentru sănătate reprezintă 4,4% din PIB în 2020 (MF, 2021a). Cheltuielile în domeniul sănătății sunt deosebit de inefficiente, sistemul de pensii este nesustenabil, programele sociale țintă sunt ineficace și înregistrează erori mari de incluziune, iar investiția capitalului este netransparentă (GBM, 2021; FMI, 2021a).

Factorii inegalității: Există foarte puține informații privind factorii inegalităților în rândul copiilor și adolescenților din Moldova. Au fost identificați următorii factori ai inegalității: sărăcia, dizabilitatea, etnia, genul și migrația. Factorii care cauzează aceste inegalități nu sunt cercetați în Moldova, nu cunoaștem în ce proporție acestia sunt determinați de politici sau implementare defectuoasă, factori externi sau contextul social. Aceștia restricționează accesul copiilor la servicii de bază, precum și participarea lor deplină în societate. Principalul factor al inegalității în Moldova este sărăcia, copiii săraci având acces limitat la educație, cu impact asupra performanței și duratei studiilor acestora. Copiii din familii sărace au acces limitat la servicii de sănătate adecvate, în special la asistență medicală și recuperare de specialitate. Acest lucru se datorează în parte nivelului ridicat de plăți informale în sectoarele educației și sănătății. Dizabilitatea este o cauză majoră a inegalității, copiii cu dizabilități confruntându-se cu provocări legate de integrarea în educația generală, de accesul la asistență medicală și recuperare de specialitate, precum și de accesul la sprijin și servicii comunitare. Cei mai dezavantajați sunt copiii cu dizabilități intelectuale, copiii cu boli rare, cu HIV etc. Apartenența etnică este un alt factor al inegalității, copiii din etnii minoritare fiind confrunțați cu stigmatul, accesul limitat la serviciile esențiale și la participarea socială. O categorie deosebit de dezavantajată este cea a copiilor aparținând minorității rome. Genul este o cauză a inegalității, stereotipurile de gen fiind încă predominante în Moldova, afectând oportunitățile și calitatea vieții fetelor și băieților, precum și a femeilor și bărbaților. Fetele din Moldova sunt foarte expuse muncii neplătite, muncii casnice și sarcinilor de îngrijire. Fetele și băieții sunt afectați în mod diferit de violență, fetele simțindu-se mai puțin în siguranță decât băieții în viața de zi cu zi, iar băieții fiind mai expuși violenței din partea altor băieți. Copiii migranților sunt

expuși unui risc mai ridicat de excluziune socială, dar și de neglijare, abuz, exploatare, stres emoțional și utilizare de substanțe dăunătoare. În condițiile în care inegalitățile au cauze diferite, cei mai expuși unui tratament inegal par a fi copiii expuși unor inegalități combinate (ex., sărăcie și dizabilitate, dizabilitate și apartenență etnică, gen și apartenență etnică).

Părțile interesate: Organizațiile cele mai importante cu cele mai multe responsabilități în Moldova sunt guvernul și autoritățile publice locale, în vreme ce cele mai importante organizații non-publice cu cele mai mari responsabilități sunt instituția ombudsmanilor, mediul academic, mediul de afaceri, societatea civilă și media. Implicarea și cooperarea diverselor părți interesate se pare că se îmbunătățește în Moldova. Cooperarea intersectorială a diversilor actori de stat se îmbunătățește și avansează în stabilirea principiilor și metodelor de cooperare. Aceste eforturi ar trebui orientate spre consolidarea cooperării între nivelul național și cel regional, cu mai multă implicare și responsabilitate la nivel de administrație locală. Cooperarea dintre organizațiile publice și cele non-profit există și ea și se îmbunătățește. O zonă care nu este explorată pe deplin este cooperarea publică-privată în domeniul protecției și promovării drepturilor copiilor. Alt domeniu care necesită îmbunătățiri este implicarea titularilor de drepturi (de ex., organizații de tineret și ale copiilor, asociații ale părinților și altele) în procesul de elaborare a politicilor. Moldova a făcut progrese mari în crearea unor platforme de cooperare și participare astfel încât copiii și tinerii să-și facă auzită vocea și să fie mai implicați în luarea deciziilor. Următorul pas este acela de a asigura calitatea contribuțiilor și reflectarea acestora în deciziile care au impact asupra copiilor.

Mediul de afaceri: Implicarea mediului de afaceri în protecția și promovarea drepturilor copiilor și adolescenților este limitată în Moldova. Interacțiunea între sectorul de stat și cel de afaceri se reduce la stabilirea de restricții și norme pentru a evita vătămarea copilului și situațiile de risc. Există acțiuni comune incipiente pentru a îmbunătăți înțelegerea conceptului de vătămare a copilului și de situație de risc și pentru a învăța sectorul de afaceri să acționeze spre prevenirea situațiilor de risc și a practicilor dăunătoare. Responsabilitatea socială a întreprinderilor îndreptată spre copii și adolescenți este, de asemenea, într-o fază incipientă, iar măsurile de susținere pentru copii și adolescenți sunt sporadice. S-au făcut eforturi de sensibilizare în sectorul media

asupra înțelegerii și respectării drepturilor copiilor, dar sunt încă frecvente cazurile de prezentare inadecvată a problemelor copiilor în media. Subiectul referitor la exploatarea copilului prin muncă nu este documentat în Moldova și cele mai recente informații asupra muncii copilului sunt din 2009. Noțiunea echilibrului muncă-viață este mai mult o noțiune teoretică în Moldova, iar măsurile pentru a asigura timp și ajutor părinților dincolo de concediul de maternitate/paternitate sunt limitate.

Accesul la produse și servicii esențiale și aprovizionarea pieței: Accesul la produsele și serviciile esențiale se îmbunătățește, dar în ritm lent și în manieră inegală. Securitatea alimentară este relativ ridicată, dar riscul insecurității alimentare este mare pentru gospodăriile cu copii, în special pentru gospodăriile sărace și cele cu mulți copii. Calitatea hranei și aportul de nutrienți sunt slabe în Moldova, ducând la diabet și obezitate. Prețurile hranei sunt în creștere, în special în ultimul an, ca rezultat al crizei economice și de aprovizionare cauzată de pandemia de COVID-19. Accesul la servicii esențiale (locuință, apă, căldură) este restricționat de prețurile lor, gospodăriile cu venit mic din Moldova riscând să nu poată acoperi costurile serviciilor esențiale. Accesul la tehnologia informației și comunicațiilor este relativ bun în Moldova. Din 100 de gospodării cu copii, 99 au cel puțin un computer (BNS, 2021d). Copiii din Moldova sunt expuși poluării, cea mai critică fiind poluarea apei. Siguranța este o problemă de risc pentru copiii și adolescenții din întreaga țară, dar mai ales în zonele urbane (PNUD, 2020). Siguranța rutieră este un alt domeniu de îngrijorare, având în vedere că Moldova înregistrează 9,4 decese din accidente rutiere la 100 000 de locuitori, ceea ce este mai mult decât media UE, dar mai puțin decât în alte țări din zonă. Aproximativ 14% din totalul persoanelor implicate în accidente rutiere sunt copii (BNS, 2021).

3 Drepturile copiilor și adolescenților

Sănătatea: Accesul la serviciile medicale pentru copii este universal în Moldova și este asigurat prin lege, dar implementarea unei acoperiri depline este o mare provocare. Accesul copiilor la ajutor medical și medicație relevante este restricționat de accesul slab general la asistență medicală de calitate, de nivelul ridicat de plăți informale și de norme sociale dăunătoare. Rata mortalității materne și infantile

este în continuă scădere, dar tot este de circa trei ori mai mare decât media UE (Națiunile Unite Moldova, 2020). Rata mortalității infantile este mai pronunțată în mediul rural. Rata de vaccinare a copiilor în Moldova este bună, dar rata de imunizare prezintă în general o tendință de scădere. Acest lucru se datorează ezitării părinților de a-și vaccina copiii din cauza dezinformării și a capacității scăzute a cadrelor medicale de a gestiona această dezinformare. Măsurile și politicile de intervenție precoce necesită în continuare îmbunătățire și dezvoltare. Se estimează că doar 10% din nevoile de intervenție precoce sunt acoperite în prezent (Lumos Moldova, 2016).

Indicatorii cu privire la sănătatea adolescenților s-au îmbunătățit semnificativ în ultimii ani, inclusiv cei legați de sănătatea sexuală și reproductivă, obezitate și abuzul de substanțe. Sănătatea mintală a adolescentului este o provocare emergentă și necesită un răspuns politic imediat. Adolescenții din Moldova sunt mai predispuși la anxietate, depresie, insomnie comparativ cu media UE; rata violenței psihologice (bullying) este mare și în creștere în Moldova, ceea ce adaugă provocări legate de sănătatea mintală a copilului și adolescentului. Ca răspuns la provocările care se intensifică în materie de sănătate a adolescentului, au fost introduse și intensificate inițiative de sănătate adaptate nevoilor tinerilor, serviciile dovedindu-se a avea un impact pozitiv asupra sănătății tinerilor. Serviciile de asistență medicală se află în continuă reformare în Moldova pentru a îmbunătăți accesibilitatea și calitatea îngrijirii medicale. În același timp, sectorul sănătății este slab administrat, îi lipsesc capacitățile administrative, resursele umane și financiare și folosește ineficient resursele existente (Burki, 2020).

Educația: În Moldova, educația este obligatorie și gratuită. Guvernul asigură finanțarea pachetului standard pentru educația preșcolară, primară, gimnazială și liceală. Atât numărul instituțiilor, cât și numărul copiilor înscriși în sistemul educațional sunt în scădere. Aceasta este o consecință a scăderii semnificative a populației țării. Scăderea numărului de copii reprezintă o provocare semnificativă pentru sistemul educațional, care trebuie să rămână eficient asigurând în același timp o educație de bună calitate. Principiul de finanțare din sectorul educațional a fost revizuit, principiul „banii urmează elevul” fiind aplicat de mai mulți ani deja. Abandonul școlar este relativ scăzut, dar în ușoară creștere; rata brută de școlarizare depinde de grupa de vârstă, cel mai

mare nivel de acoperire putând fi observat în rândul copiilor cu vârsta cuprinsă între 7 și 10 ani (MEC, 2021). Înscrierea copiilor cu nevoi educaționale speciale și a copiilor cu dizabilități în școlile normale a înregistrat un progres semnificativ de-a lungul ultimului deceniu. Cu toate acestea, copiii cu nevoi mai complexe rămân segregati (ex., copiii cu dizabilități intelectuale). Accesul la serviciile de educație timpurie s-a îmbunătățit, în special pentru grupa de vârstă de la 3 la 6 ani. Accesul la serviciile de educație timpurie este mai restricționat în zonele urbane, unde cererea depășește oferta existentă. Educația primară și gimnazială generală pierde elevi, existând discrepanțe între cererea și oferta de servicii educaționale în mediul rural și în mediul urban. Accesibilitatea și calitatea învățământului gimnazial și a educației și formării profesionale (EFP) se îmbunătățesc în Moldova, dar există încă neconcordanțe între competențele oferite și cele necesare pe piața muncii.

Scorul mediu la indicatorii PISA este comparabil cu scorurile din alte țări din zonă, dar mai scăzute în Moldova decât media OCDE. Elevii din instituțiile educaționale urbane au depășit elevii din instituțiile rurale, iar elevii din gospodăriile cu venituri mici au performanțe mai slabe decât semenii lor (OCDE&UNICEF, 2021). Calitatea predării are un mare impact asupra calității învățământului în Moldova, fiind influențată de vârsta relativ înaintată a profesorilor, de salariile mici din acest sector și, în general, de modelul de educație centrat pe predare (OCDE&UNICEF, 2021). Întreaga infrastructură educațională este ineficientă și nu se adaptează la schimbările demografice. S-a făcut o mare reformă de optimizare în sectorul educației în Moldova, dar impactul eficienței ușor îmbunătățite nu este redistribuit în mod echitabil în sector. Numărul școlilor cu condiții sanitare precare scade în Moldova, dar totuși școlile din mediul rural rămân fără apă potabilă și sistem de canalizare, au un nivel scăzut al calității apei potabile și sunt slab echipate.

Protecția copilului: Numărul copiilor în situații de risc este în creștere în Moldova, acest lucru datorându-se în principal contextului socio-economic înrăutățit, numărului mare de copii lăsați în urmă de către părinți migranți și noilor vulnerabilități. Este important de menționat faptul că procesul de verificare și sesizare s-a îmbunătățit semnificativ, ceea ce ar putea explica o oarecare creștere a cifrelor. La finalul lui 2020, 3% din copiii din Republica Moldova erau înregistrați ca fiind separați de părinții lor. Principalul motiv pentru

despărțirea de copil este migrarea părinților (MMPS, 2020). Sărăcia, abandonul și neglijarea sunt alte motive importante pentru separarea de copil (MMPS, 2020). În prezent, există un sistem dual de plasare în Moldova, unde unii copii sunt plasați în instituții rezidențiale mari, iar alții beneficiază de servicii de îngrijire de tip familial. În ciuda progreselor înregistrate în dezvoltarea unui tip alternativ de îngrijire socială, unii copii vulnerabili nu pot avea acces la serviciile de tip familial din cauza nevoilor lor speciale (ex., copii cu dizabilități severe, bebeluși, copii cu traume, copii cu comportament dificil, copii care vin dintr-un mediu de vagabondaj etc.). Cea mai mare provocare în dezvoltarea serviciilor de asistență socială de tip familial este lipsa capacității umane la nivel local, precum și lipsa de interes în a deveni părinte adoptiv. De asemenea, dezvoltarea serviciilor sociale de îngrijire de tip familial este inegală la nivelul țării.

Aproximativ 2% din totalul copiilor din Moldova sunt copii cu dizabilități (BNS, 2021b). În această privință, s-a demarat procesul de stabilire a unui cadru reglementar care va susține tranziția de la modelul medical la modelul funcțional de atribuire a dizabilității. Din nefericire, modelul medical este în continuare dominant în procedura curentă de atribuire din cauza incapacității sistemului de a implementa o nouă abordare. Serviciile de asistență pentru copiii cu dizabilități sunt foarte limitate în Moldova, în special cele comunitare și specializate. Copiii cu dizabilități sunt în continuare discriminați în țară și nu sunt integrați efectiv în toate domeniile vieții sociale, inclusiv în sistemul educațional (CDC, 2017). Copiii care depășesc vârsta pentru a mai rămâne în sistemul formal de îngrijire nu beneficiază de ajutor și astfel tranziția lor către o viață independentă este abruptă. Este necesară acordarea unei atenții speciale domeniului îngrijirii și protecției copilului pentru a avea o abordare clară și încheată pentru a preveni separarea și instituționalizarea copiilor. Mai multe resurse ar trebui să fie asigurate pentru a susține măsurile de prevenție, inclusiv resurse pentru a instrui profesioniști din sector asupra prevenirii și intervenției timpurii.

Drepturile civile: Moldova a făcut progrese în ceea ce privește înregistrarea nașterilor, inclusiv în cazul copiilor cu risc de neînregistrare, cum ar fi copiii romi sau cei născuți la domiciliu etc. Se înregistrează progrese și în ceea ce privește dreptul la viață privată, dar, în același timp, sunt cazuri când drepturile copiilor sunt încălcate, cum ar fi folosirea copiilor în campaniile

electorale. Presa scrisă sau mediile audio-vizuale adesea încalcă drepturile copiilor la viață privată oferind informații care îi pot identifica ușor. Rapoartele Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului din Moldova au concluzionat de asemenea că atât copiii, cât și familiile lor doar rareori raportează sau cer ajutor în legătură cu încălcarea drepturilor lor la viață privată (Avocatul Poporului, 2021; CIDDC, 2020), ceea ce este în special valabil în cazul copiilor care provin din medii vulnerabile. Accesul la informații este restricționat pentru unii copii din Moldova, informațiile și comunicarea fiind doar rareori furnizate în moduri accesibile copiilor cu nevoi speciale (ex., interpretare în limbajul semnelor, limbaj Braille, materiale ușor de citit). Nu există un limbaj al semnelor recunoscut la nivel național în Moldova și există doar nouă interpreți în limbajul semnelor înregistrați în țară (Raportorul special al ONU, 2016). Copiii și adolescenții din Moldova încă se confruntă cu diverse bariere atunci când vine vorba de exercitarea drepturilor lor la participare (APSCF, 2017), iar dreptul la participare este mai restricționat pentru copiii vulnerabili, cum ar fi copiii cu dizabilități, copiii romi și copiii care provin din familii cu venituri mici. Militanții pentru tinerii intervievați consideră că prioritățile copiilor, grijile și sugestiile acestora sunt adesea ignorate sau minimizezate. Deși platformele de susținere a participării copiilor și adolescenților și a implicării acestora în luarea deciziilor se dezvoltă în Moldova, rămân încă preocupări în legătură cu transpunerea contribuțiilor prezentate prin intermediul acestor platforme în acțiuni, în decizii și în politici.

Justiția: Accesul la justiție și protecție juridică progresează lent către o mai bună prevenție, protecție și justiție pentru fiecare copil. Evoluțiile pozitive includ introducerea de reglementări pentru protejarea copiilor victime (asistență juridică gratuită, măsuri speciale de depunere a mărturie), dar și a copiilor infractori (asistență juridică și reprezentare gratuite). În același timp, funcționarea lentă a sistemului judiciar în general, termenele lungi în cadrul procedurilor judiciare, dosarele restante pe rol și problema punerii în aplicare a hotărârilor judecătorești (CRIN, 2021) rămân încă provocări majore. S-au făcut progrese înspre ajutorarea copiilor care sunt implicați în proceduri penale (interogări pentru infracțiune, ajutor psihologic, camere de audieri specializate) (CNPAC, 2019). Numărul total de infracțiuni comise asupra copiilor este ușor în scădere, dar, în același timp, numărul de infracțiuni de natură sexuală înregistrate este în creștere, inclusiv ratele exploatării sexuale online a

copiilor (BNS, 2021; USDS, 2021). S-au înregistrat progrese în ceea ce privește introducerea de proceduri și mecanisme de identificare a cazurilor de abuz asupra copiilor și astfel a crescut numărul de cazuri raportate. Copiii victime ale unor infracțiuni penale au dreptul la asistență juridică gratuită, la servicii de sprijin și la o abordare specială în timpul audierilor. Cu toate acestea, încă lipsesc servicii de sprijin pentru copiii victime, iar procedurile judiciare la care sunt supuși copiii victime sunt greoaie. Numărul de infracțiuni comise de copii este în descreștere și foarte puțini copii sunt condamnați. Condițiile de detenție a

copiilor se îmbunătățesc în Moldova, deși Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului a raportat în 2021 o deteriorare a condițiilor de detenție din cauza pandemiei de COVID-19, inclusiv acces restricționat la serviciile de sănătate, medicație, recreere și produse de igienă (Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, 2021a). Rata de automutilare la copiii aflați în detenție este ridicată. O altă preocupare este situația copiilor născuți de mame aflate în detenție și care rămân cu mamele lor până la vârsta de 3 ani, pentru care lipsește accesul la serviciile de bază, comunicarea și măsurile de incluziune.

Recomandări pentru soluționarea lacunelor în promovarea și asigurarea drepturilor copiilor și adolescenților:

- a) Sporirea resurselor umane și a capacităților organizațiilor publice responsabile de asigurarea respectării drepturilor copiilor.
- b) Acces la serviciile și bunurile de bază pentru toți copiii și adolescenții, cu accent pe cei mai excluși.
- c) Întărirea cooperării și coordonării între organizațiile publice și private pentru a susține drepturile tuturor copiilor și adolescenților la servicii de bază de calitate (sănătate, educație, protecție etc).
- d) Asigurarea de fonduri adecvate și eficiente pentru măsuri luate în susținerea și sporirea drepturilor copiilor și adolescenților.
- e) Punerea la dispoziție de servicii alternative pentru a furniza siguranță și îngrijire celor mai vulnerabili copii și adolescenți.
- f) Informarea societății, familiilor, profesioniștilor cu privire la drepturile copiilor și adolescenților, combaterea stereotipurilor și practicilor dăunătoare.
- g) Furnizarea mai multor studii de cercetare, date, statistici, indicatori cheie și analize privind diverse aspecte legate de drepturile copiilor și adolescenților, inclusiv un sistem general de monitorizare și raportare în conformitate cu cerințele Convenției Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului.

Recomandări specifice pe sector se găsesc în **Tabelul 11**.

unicef

pentru fiecare copil

Credit foto: @Moldovan Football Federation/2022

Introducere

INTRODUCERE

1.1. DOMENIUL DE APLICARE

Analiza situației (Analiza) este o evaluare a situației actuale a copiilor și adolescenților din Republica Moldova, care identifică cauzele profunde ale provocărilor și lipsurilor copiilor și adolescenților. Analiza evaluează progresul, barierele existente, precum și oportunitățile de implementare a drepturilor copiilor și adolescenților din Moldova și oportunitățile de asigurare a bunăstării copiilor și adolescenților pe întreg teritoriul țării. Analiza scoate în evidență provocările cheie care împiedică copiii și adolescenții să se bucure de drepturile lor, garantate conform Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului (CDC) și a altor obligații legale internaționale la care Moldova se supune. Analiza situației face parte dintr-un program de studii specifice de țară,

documentul putând ajuta la elaborarea strategiilor naționale de dezvoltare și călăuzi dialogul politic. Analiza situației va contribui la elaborarea noului Program de țară privind cooperarea între UNICEF Moldova și Guvernul Republicii Moldova (2023 - 27). Documentul va contribui, de asemenea, la revizuirea viitoare a progresului Moldovei de către Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului 2022. Analiza situației va oferi o prezentare generală a drepturilor copiilor și adolescenților în lumina crizei actuale, respectiv pandemia de COVID-19. Analiza este, de asemenea, o resursă esențială pentru organizațiile societății civile, în special pentru organizațiile care apără drepturile copiilor, în acțiunile lor de militare pentru politici mai bune axate pe copii.

1.2. CONTEXTUL

Acest document evaluează progresul precum și provocările în promovarea și respectarea drepturilor copiilor și adolescenților din 2016 până în prezent, în 2016 un exercitiu similar a fost făcut. Analiza a fost efectuată considerând situația demografică, guvernarea, tendințele precum și schimbările politice și impactul acestora asupra creșterii economice, sărăciei, accesul la servicii și bunuri de bază, standardele de viață a populației și mai ales a copiilor și adolescenților. Analiza de gen a fost efectuată pentru a stabili provocările particulare a femeilor și fetelor în Moldova.

În ultimii cinci ani, țara a făcut progrese în ceea ce privește principalii indicatori de bunăstare a copilului

și adolescentului, din punct de vedere al rezultatelor privind accesul, sănătatea și educație. Serviciile de bază (educația, sănătatea, protecția și justiția) sunt oferite gratuit pentru copiii și adolescenții din Moldova, dar accesul la servicii de bază de calitate este afectat de situarea geografică, statutul socio-economic al familiei și alți factori de excludere. În vreme ce Moldova își îmbunătățește indicatorii de bază privind sănătatea copilului, e nevoie de atenție suplimentară pentru probleme de sănătate noi, cum ar fi obezitatea și supraponderabilitatea infantilă, problemele de sănătate mintală, consumul de hrană nesănătoasă și de produse dăunătoare, precum și abuzul de substanțe în rândul copiilor. Se înregistrează progrese

În reformarea sectorului de protecție a copilului din Moldova, mai ales prin dezvoltarea serviciilor alternative de asistență socială de tip familial. Acest tip de servicii au ca scop prevenirea separării copiilor, oferirea de îngrijire și sprijin de tip familial pentru copiii care au pierdut ajutorul parental, precum și dezinstituționalizarea copiilor din instituții rezidențiale mari. S-a produs o schimbare la nivelul țării a abordării protecției copilului, punându-se accent pe prevenție, introducând noțiunea de abordare integrată a evaluării nevoilor copiilor și înființând un sistem de sesizare. În același timp, dezvoltarea serviciilor de asistență socială este inegală pe teritoriul țării, iar numărul de profesioniști din sector și capacitățile lor nu sunt suficiente.

Stigmatul și prejudecata față de grupuri specifice de copii vulnerabili (ex., copii cu dizabilități grave, copiii romi etc.) sunt încă puternice atât în rândul profesioniștilor, cât și al publicului. S-au înregistrat unele progrese în ceea ce privește asigurarea respectării drepturilor civice ale copiilor (ex., îmbunătățirea înregistrării nașterilor), dar copiii și adolescenții se lovesc încă de bariere atunci când vine vorba de participarea lor la procesele de luare a

deciziilor care au un impact asupra vieții lor, inclusiv accesul la informații. Accesul copiilor la justiție s-a îmbunătățit în ultimul an, sistemul de justiție devenind mai adaptat copiilor, dar, cu toate acestea, copiii care se confruntă cu sistemul de justiție, fie ca victime sau martori, fie ca infractori, încă se confruntă cu stigmatul, profesioniști nepregătiți, procese greoaie și lipsa serviciilor de sprijin.

Pandemia de COVID-19 a avut un impact asupra tuturor aspectelor vieții copiilor și adolescenților, a restricționat accesul la serviciile de bază, în special asistență medicală de specialitate, vaccinarea de rutină și servicii de recuperare. Învățământul la distanță impus de măsurile de carantină a limitat accesul unor copii la educație, în special copii din familii numeroase, copii din familii cu venituri mici, copii cu dizabilități și copii care provin din familii care nu și-au permis sau nu au avut acces la echipamentul necesar și la conexiune de internet din cauza zonelor izolate. COVID-19 a avut un impact negativ asupra bunăstării mintale a copiilor și adolescenților, din cauza nivelului ridicat de stres, anxietății, izolării sociale și expunerii mai mari la violență domestică.

1.3. STRUCTURA

Raportul este structurat în trei părți: Partea 1 este Prezentarea generală a țării, care prezintă Profilul demografic, Economia politică și guvernarea, Sărăcia și standardele de trai, Profilul de risc umanitar și Profilul de gen în Moldova. Partea a 2-a este despre Mediul favorabil pentru drepturile copiilor, inclusiv următoarele capitole: Legislație și politică; Finanțe publice; Factori ai inegalității; Părțile interesate; Mediul de afaceri; Evaluarea aprovizionării cu produse esențiale, furnizării de servicii esențiale și aprovizionării pieței. Partea a 3-a se axează pe drepturile copiilor și adolescenților

și abordează următoarele aspecte: Sănătate și nutriție, Educație, Mediu familial și protecție, Drepturile civile, libertățile și participarea, Justiția pentru copii. Cunoștințele, atitudinile și practicile privind diversele domenii legate de drepturile copiilor și adolescenților sunt abordate în toate capitolele relevante. Dizabilitatea și genul sunt, de asemenea, chestiuni transversale și discutate în întregul raport la fiecare capitol relevant. Instrumentele de monitorizare și datele privind copiii și adolescenții sunt prezentate în cadre separate la finalul Analizei situației.

1.4. METODOLOGIA

Analiza situației combină o analiză bazată pe drepturile omului, evaluând măsura în care copiii și adolescenții din Moldova beneficiază de aceste drepturi în manieră echitabilă, cu o analiză bazată pe echitate, care se

va asigura că cele mai vulnerabile și marginalizate grupuri de copii sunt luate în considerare. Analiza situației folosește cadrul UNICEF privind echitatea (UNICEF, 2014) pentru analiza factorilor determinanți.

Analiza situației este o analiză a datelor și informațiilor naționale existente pentru a furniza o evaluare completă a situației copiilor și adolescenților din țară. Analiza Situației se bazează pe o verificare documentară amplă, inclusiv o gamă largă de acte legislative și de reglementare naționale și regionale, politici, strategii, studii, rapoarte, statistici și documente bugetare. În plus, raportul folosește informații din interviuri semi-structurate cu o gamă diversă de părți interesate cheie din instituții guvernamentale centrale și locale, organizații ale societății civile care lucrează cu și/sau reprezintă copiii, mediul academic și experți independenți, care au contribuit cu cunoștințele lor obținute direct. Analiza informațiilor combină surse de informații calitative și cantitative (a se vedea Anexa 1 Lista interviurilor semi-structurate aprofundate) și abordări menite să furnizeze o imagine cuprinzătoare a tendințelor umanitare, sociale, economice și politice în Moldova.

Analiza situației a fost discutată și a primit date și contribuții din partea Grupului de referință³ (GR). GR a fost înființat de UNICEF Moldova și a inclus reprezentanți ai ministerelor (a se vedea Anexa 2) și ai altor organizații/instituții relevante pentru protecția

drepturilor copilului. Concluziile preliminare ale raportului Analiza situației au fost împărtășite, discutate și validate cu membrii GR.

Analiza situației a respectat îndrumarea și recomandările proiectului ERIC (Aspecte etice în cercetarea care implică copii) (UNICEF, 2013). Respectul pentru demnitatea, bunăstarea și drepturile copiilor indiferent de context se află în centrul filozofiei care stă la baza principiilor ERIC. Folosirea și prezentarea informațiilor cercetărilor (inclusiv orice imagine sau înregistrare) sunt conforme cu reglementările, regulile, politicile și ghidurile UNICEF, inclusiv Procedura UNICEF pentru [Standarde etice în cercetare, evaluare, colectare de date și analiză](#). Procesul desfășurării Analizei situației a fost și participativ într-o oarecare măsură, și a inclus interviuri semi-structurate cu reprezentanți ale organizațiilor de tineret, precum și rezultatele unui studiu dedicat U-Report care a evaluat măsura în care adolescenții din Moldova sunt informați asupra drepturilor lor și gradul lor de implicare în procese participative și decizionale.

1.5. LIMITĂRILE ȘI CONSTRÂNGERILE

Limitarea principală a Analizei situației este disponibilitatea redusă a informațiilor statistice actualizate, de bună calitate și a indicatorilor. Informațiile dezagregate pe vârstă și sex sunt limitate la câteva sectoare și lipsesc complet în altele. Datele și analiza la nivel de impact nu sunt totdeauna disponibile în cadrul de timp analiza este efectuată. Datele și analizele privind inegalitatea cu accent pe copii lipsesc în Moldova. Lipsesc și datele și

analizele privind cunoștințele, atitudinile și practicile legate de drepturile copiilor și adolescenților, cu excepția câtorva analize sectoriale specifice (ex., educația inclusivă). Lipsa cadrelor sistemice și solide de monitorizare pentru unele sectoare a dus la evaluarea progresului din perspectiva procesului politic și mai puțin din perspectiva impactului efectiv al acestor politici asupra bunăstării copilului și adolescentului.

3 Lista membrilor Grupului de referință prezentată în Anexa 1.

Credit foto: @UNICEF/2020/Uvarov

Prezentarea generală a țării

PREZENTAREA GENERALĂ A ȚĂRII

2.1. PROFILUL DEMOGRAFIC

Populația Moldovei scade în număr și îmbătrânește în ritm rapid. Acest lucru are impact asupra prestării serviciilor publice, bugetelor publice și dezvoltării economice în general. Totalul populației a fost estimat la 2,6 milioane în 2021; 560 000⁴ sunt copiii și adolescenții cu vârsta cuprinsă între 0 și 17 ani, aceștia reprezentând 21,6% din totalul populației (BNS, 2021). Estimările populației pentru perioada 2005-2021 sunt prezentate în Anexa 3. Creșterea naturală a populației a avut un spor negativ în ultimele două decenii, având în vedere că numărul deceselor depășește numărul nașterilor (BNS, 2021). Acest trend pare să continue, și se estimează că populația va scădea cu încă 13,5% (Lutz et al., 2018) până la 16,7% (ONU, 2021) până în 2050. Moldova este pe locul 232 din 237 de țări în ceea ce privește creșterea populației, fiind una din țările cu cea mai rapidă descreștere din lume (CIA, 2021).

Spre deosebire de multe alte țări, proporția populației care locuiește în zone urbane este în descreștere în Moldova. Rata de urbanizare a crescut în anii 1980 și 1990, dar a cunoscut un trend descendent de la începutul noului secol din cauza fluxului ridicat de emigrare din zona urbană. În prezent, aproximativ 43% din populație locuiește în orașe (ONU, 2021; Banca Mondială, 2021). Acest procent este semnificativ mai scăzut decât în alte țări europene unde rata medie de urbanizare este de peste 70%

(Eurostat, 2021). Cel mai mare oraș din Moldova este capitala Chișinău, cu aproximativ 756 000 de locuitori, din care 108 826 sunt copii (cu vârsta cuprinsă între 0 și 14 ani) și 32 521 sunt adolescenți (cu vârsta cuprinsă între 15 și 19 ani) (BNS, 2021).

Îmbătrânirea societății este determinată de rata scăzută a fertilității, creșterea speranței de viață și rata crescută a emigrării. Rata totală a fertilității (număr de copii născuți per femeie) a fost de 1,78 în 2019 (BNS, 2021a), ceea ce este peste media UE de 1,53 (Eurostat, 2021). Rata mortalității infantile a scăzut constant, dar scăderea s-a oprit în 2013. Indicatorul a rămas la 9 decese per 1 000 de nașteri vii în 2019, aproximativ jumătate din rata înregistrată în 2000 (BNS, 2021). Cu toate acestea, rata mortalității infantile tot este de câteva ori mai mare decât rata medie în UE de 3,4 (Eurostat, 2021). Speranța de viață a crescut de la 59 de ani în anii 1950 la 72,3 ani în 2020 (ONU, 2021). Discrepanța speranței de viață în funcție de gen este semnificativă în Moldova, femeile trăind în medie cu 8,54 ani mai mult decât bărbații (OMS, 2021). Vârsta mediană era de 37,7 ani în 2020 (CIA, 2021), această statistică plasând Moldova printre țările cu cea mai mare vârstă mediană din lume.

Moldova este caracterizată de o rată extrem de mare a emigrării, care duce la „exodul creierelor”, la

4 Din acești copii, 51% sunt băieți și 49% sunt fete, raportul în funcție de sex la naștere este de 1,06 băieți la o fetiță.

5 Este dificil să se estimeze numărul total de migranți moldoveni, având în vedere că o porțiune substanțială din populația Moldovei are cetățenie română și emigrează ca români, nefiind astfel înregistrați în statisticile locale.

blocaje în prestarea serviciilor publice și la limitarea dezvoltării economice. Pentru 2021, migrarea netă e estimată la (-) 8,95 migranți⁶ la 1 000 de locuitori, plasând Moldova pe locul 220 din 231 de țări (CIA, 2021). Principalul motiv pentru emigrare este lipsa oportunităților de muncă și plată decentă (KAS, 2021). Aproximativ 15,9% din totalul gospodăriilor cu copii au cel puțin un membru al familiei care a emigrat, și aproximativ 67% din aceste gospodării se află în mediul rural (BNS, 2020b). Copiii din gospodăriile din care un membru al familiei a emigrat au un nivel mai ridicat de siguranță financiară (BNS, 2020b); totuși, aceștia pot dezvolta probleme psihologice din cauza absenței părinților (KAS, 2021). Pe lângă scăderea naturală a populației, emigrarea contribuie masiv la problema depopulării. „Exodul creierelor” și declinul forței de muncă par să afecteze dezvoltarea economică a țării și capacitatea de adaptare a sistemului de sănătate și de protecție socială (PNUD&UNFPA, 2020).

Recentele evoluții demografice și de migrare duc la creșterea presiunii asupra populației active.

Rata totală a dependenței era în 2020 de 49,2%, ceea ce înseamnă că la fiecare 100 de persoane active erau aproximativ 50 de persoane dependente în țară (BNS, 2021). În vreme ce numărul total al copiilor (0 - 15 ani) și al persoanelor active (16 - 64 ani) a scăzut în ultimii ani, proporția de persoane în vârstă (65+ ani) a crescut (BNS, 2021). Rata de dependență în rândul tinerilor este aproximativ stabilă la circa 27%, în vreme ce rata de dependență în rândul vârstnicilor a crescut de la circa 14% în 2005 la 21,5% în 2020 (BNS, 2021). Trendul de creștere a ratei de dependență la vârstnici indică o intensificare a presiunii asupra persoanelor active și asupra finanțării prestațiilor pentru vârstnici, cum ar fi plata pensiilor și serviciile oferite vârstnicilor, precum îngrijirea pe termen lung (BNS, 2021).

Numărul mamelor adolescente este în scădere, și este mai predominant în mediul rural. Numărul

Scăderea naturală a populației, emigrarea masivă, presiunea mare asupra populației active au un impact direct asupra copiilor și adolescenților. Depopularea duce la oportunități și dezvoltare economică scăzute, lucru care are impact asupra bunăstării familiilor moldovene, inclusiv asupra familiilor cu copii. Depopularea contribuie la prestare și calitate inegale ale serviciilor publice furnizate la nivelul țării, zonele izolate având acces limitat la servicii publice de bună calitate. Rata mare de dependență înseamnă, de asemenea, mai puține contribuții la bugetul național prin intermediul impozitelor și contribuțiilor sociale, lucru care slăbește programele de sprijin. Numărul în creștere al populației în vârstă îndreaptă cheltuielile sociale publice spre ajutorarea celor vârstnici, în detrimentul potențial al copiilor și familiilor lor. Aceste blocaje sunt discutate mai în detaliu pe parcursul raportului.

mamelor tinere cu vârsta de 19 ani sau mai tinere era 1 811 în 2020, reprezentând 5,9% din totalul nașterilor (BNS, 2021). În 2020, 7,3 % din persoanele care s-au căsătorit aveau 19 ani sau mai puțin, marea majoritate (92%) fiind fete din mediul rural (70%) (BNS, 2021). OCDE a estimat că procentul de fete măritate cu vârsta sub 18 ani este 12% (OCDE, 2019a). În 2015, un amendament la Codul familiei oferea posibilitatea, ca excepție, a căsătoriei la vârsta de 16⁶ ani cu consimțământul tutorilor legali, dar nu există pedepse pentru căsătoriile minorilor cu vârsta sub 16 ani în cazul în care ar exista o încălcare procedurală (OCDE, 2019). Căsătoriile cu minori sunt obișnuite în special în cadrul comunităților rome (Cheianu-Andrei, D. et al., 2016).

6 Articolul 14 (1) din Codul familiei.

2.2. ECONOMIA POLITICĂ ȘI GUVERNAREA

Republica Moldova este un stat democratic, parlamentar. Cunoscută anterior ca Republica Socialistă Sovietică Moldovenească sau Republica Socialistă Sovietică Moldova, țara și-a obținut independența de Uniunea Sovietică la 27 august 1991, iar constituția sa a fost adoptată în 1994 (CIA, 2021). Sunt trei ramuri de guvernare (puterea legislativă, executivă și judecătorească) independente una de alta. Puterea legislativă este exercitată de parlamentul unicameral, format din mai multe partide, sarcina sa principală fiind să elaboreze și adopte legi. Președintele și guvernul exercită puterea executivă. În prezent, guvernul este condus de un prim-ministru și este format din 13 ministere. Puterea judecătorească se asigură de aplicarea legii, instanțele superioare fiind Curtea Constituțională, care revizuieste legislația, și Curtea Supremă de Justiție. Instanțele subordonate sunt curțile de apel și instanțele municipale. Sistemul juridic moldovean își trage influența din dreptul germanic (CIA, 2021).

Moldova are trei niveluri de guvernare, respectiv nivelul național (central), regional (nivelul raional) și nivelul local (municipal și sătesc). Regiunile (raioanele) sunt administrate de consilii administrative raionale, iar satele și orașele de primari și consiliile locale. Guvernarea locală este reglementată de Constituție, de legile-cadru⁷ privind autonomia locală și regională și de legea-cadru privind utilitățile publice. În 2013, s-a lansat un program național de descentralizare, cu scopul principal de a capacita regiunile și de a crește autonomia regională. În acest context, unele funcții administrative, inclusiv protecția copiilor și a familiilor lor, au fost transferate de la nivel central la nivel local. În același timp, descentralizarea financiară rămâne în urmă, ceea ce are un impact negativ asupra prestării serviciilor publice.

Moldova beneficiază de cooperare internațională, dar instabilitatea politică din țară este un factor de risc major pentru dezvoltarea acesteia. În 2014, Moldova a semnat Acordul de asociere cu Uniunea Europeană, dar pașii către integrare sunt lenți. Țara primește sprijin financiar internațional major din partea UE, FMI și a Băncii Mondiale (Banca Mondială, 2021b;

CIA, 2021). Doar în 2021 țara a primit ajutor macro-financiar de 150 milioane € de la UE (CE, 2022). În același timp, corupția⁸, instituțiile slabe, nesiguranța politică rămân provocări critice cu impact asupra bunăstării cetățenilor moldoveni (CIA, 2021).

Moldova este una dintre cele mai sărace țări din Europa, iar sărăcia a fost agravată și mai mult de pandemia de COVID-19. Este o țară cu venituri medii superioare⁹ cu un PIB nominal estimat la 12 miliarde de dolari americani (FMI, 2021). Aceasta corespunde unui PIB pe cap de locuitor de 13 879 de dolari americani (2021) (FMI, 2021). Coeficientul Gini¹⁰, care măsoară inegalitatea veniturilor¹¹, a fost de 0,322 în 2020, prezentând un trend descendent (BNS, 2022). Indicele dezvoltării umane a fost de 0,75, plasând Moldova pe ultimul loc în Europa și pe locul al 90-lea în lume (PNUD, 2021). Economia Moldovei a înregistrat rate mari de creștere în ultimele două decenii, cu o creștere medie a PIB-ului de mai mult de 4% (FMI, 2021). Totuși, scăderea economică din 2020 din cauza pandemiei a fost estimată între (-) 7,5% (FMI, 2021).

Figura 1. Harta administrativă a Moldovei

7 Nr. 436 și 764.

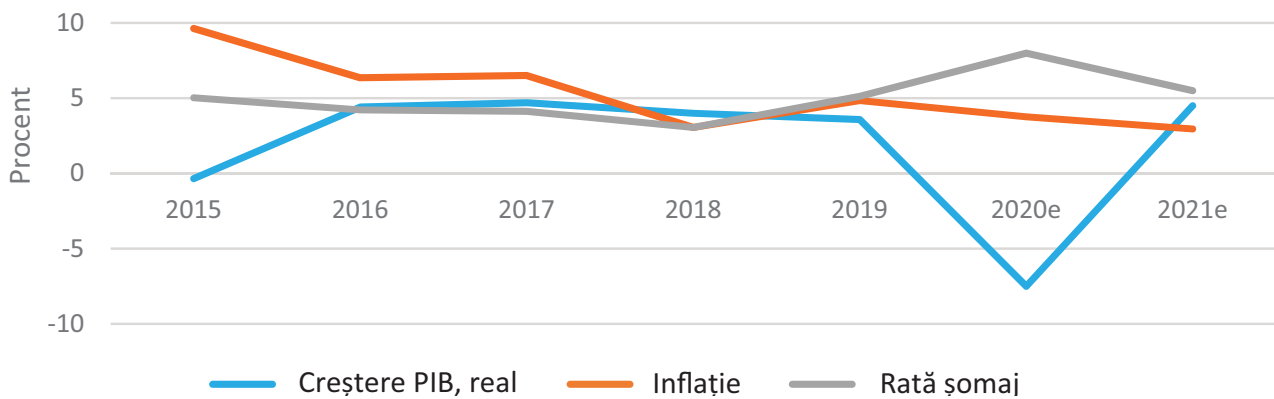
8 Moldova a primit doar 34 din 100 de puncte în indexul de percepție a corupției, ocupând astfel locul 115 din totalul de 175 de țări (Transparency International, 2020).

9 Clasamentul țării actualizat în 2021, <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2021-2022>.

10 După venitul disponibil.

11 O valoare de 0 ar indica egalitate totală, respectiv toți au același venit, în vreme ce o valoare de 100 ar indica inegalitate absolută, respectiv o singură persoană primește tot venitul.

Figura 2. Tendințe ale principalilor indicatori economici, 2015-2021 (2021 estimat)

Sursă: FMI, 2021

Se așteaptă ca Moldova să atingă nivelul de venit pre-pandemic până în 2022 (Banca Mondială, 2021c), estimare optimistă în contextul șocurilor externe. Principalul sector economic este sectorul serviciilor, dar economia încă se bazează mult pe exporturile agricole (CIA, 2021).

Moldova este, de asemenea, foarte dependentă de remiterile trimise de aproximativ un milion de moldoveni care lucrează în străinătate. Aproximativ 240 000 de familii moldovene primesc bani de la o rudă care lucrează în străinătate (PNUD, 2021b). Aceste remiteri ating o medie anuală de 1,2 miliarde de dolari americani sau aproximativ 15,7% din PIB, fiind una din cele mai mari proporții de remiteri din PIB din regiune (Armenia 10,3%, Georgia 13,3%, Muntenegru, 12,1%) (CIA, 2021). În același timp, această cotă scade rapid pentru Moldova (2006 -34,4%), lucru care ar putea rezulta din intenția de nu se mai întoarce în Moldova și de a reîntregi familia în străinătate).

Provocările economice principale din Moldova sunt legate de vulnerabilitatea la șocuri externe (Banca Mondială, 2021a). Criza epidemiologică combinată cu ratele economice mici de dinaintea pandemiei, instabilitatea politică și performanțele insuficiente din sectorul public ridică mari preocupări în legătură cu dezvoltarea economică a țării. Impactul lipsei dezvoltării prezintă o mare îngrijorare în ceea ce privește persoanele cele mai vulnerabile, inclusiv copii și adolescenți. În următorii ani, este de așteptat o creștere a ratei sărăciei, dacă nu se va acorda sprijin ținând grupurilor vulnerabile.

2.3. SĂRĂCIA ȘI NIVELUL DE TRAI

Sărăcia¹² în Republica Moldova este în scădere, dar rămâne la nivel proeminent. Rata generală de sărăcie în 2020 în țară era de 26,8% și aproximativ 10,8% din oameni trăiau sub limita sărăciei extreme (BNS, 2021d). Partea de țară cea mai săracă este

cea sudică, cu o rată de 42,9% de sărăcie absolută, iar partea mai puțin săracă se înregistrează în Chișinău, cu o rată de sărăcie absolută de 7,6% (BNS, 2021). Sărăcia extremă este mai gravă în mediul rural (14,6% versus 5,1% în mediul urban)

12 Sărăcia monetară în Moldova este măsurată în baza unei anchete a bugetelor de familie (ABF) comparată cu un prag al cheltuielilor de consum, pragul având 2 componente, componenta alimentară și cea nealimentară. În 2019, metodologia pentru sărăcia monetară s-a schimbat; a fost aprobată o nouă metodă de eșantionare care a generat un nou eșantion de anchetă. Chestionarul an chetei a fost simplificat și ajustat la noile realități ale vieții economice și sociale în Moldova. În consecință, comparația dintre informațiile cu privire la sărăcie din 2019 și cele din anii precedenți ar trebui făcută luând în considerare acest comentariu (BNS, 2020).

(BNS, 2021). În 2019, pragul sărăciei absolute a fost de 2 174 lei pe persoană pe lună, iar pragul sărăciei extreme a fost de 1 753 lei pe persoană pe lună (BNS, 2021). Domiciliul, compoziția gospodăriei și mărimea gospodăriei sunt principalii factori care definesc sărăcia (BNS, 2021).

Rata sărăciei la copii în Moldova este încă foarte ridicată, inclusiv sărăcia extremă. Unul din patru copii din Moldova crește în sărăcie (rata de sărăcie în rândul copiilor a fost de 26% în 2020) (BNS, 2021d). Sărăcia extremă la copii este aproape de cea înregistrată la nivelul populației generale (BNS, 2021d)¹³. Gospodăriile cu copii au un venit semnificativ mai scăzut decât gospodăriile fără copii. În 2020, diferența de venit era de peste 25% (BNS, 2020a). Din cauza pandemiei de COVID-19, se așteaptă o creștere a ratei sărăciei.

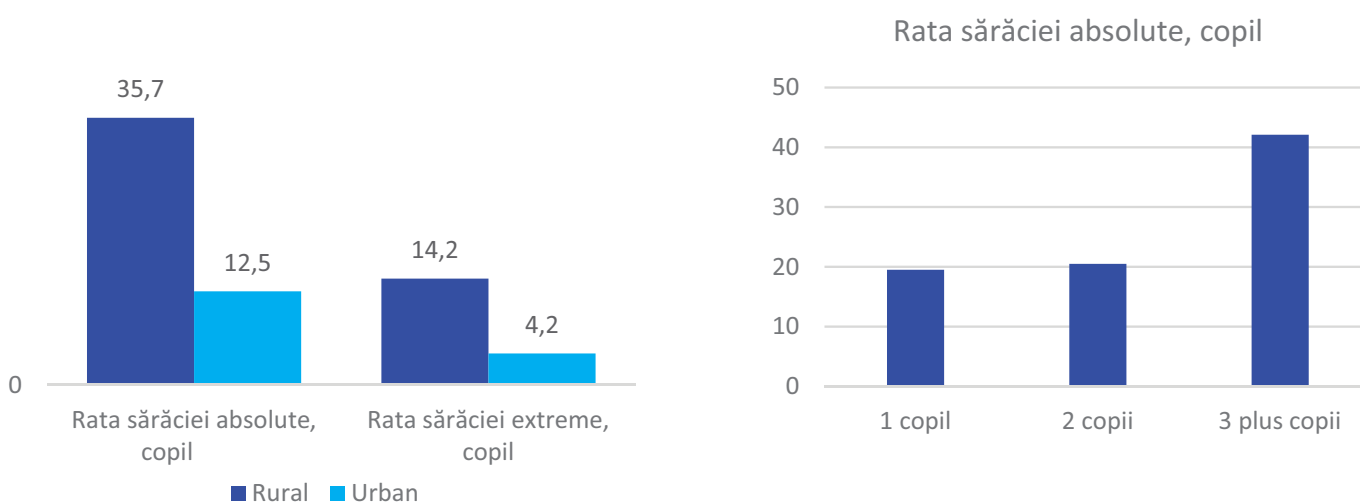
Există mai multe motive pentru care copiii și familiile lor trăiesc în sărăcie, iar unul din factorii determinanți importanți este zona de domiciliu. Gospodăriile cu copii din mediul rural depind foarte mult de producția agricolă, care de obicei nu garantează venituri adecvate. Venitul familiilor din mediul rural este cu aproximativ o treime mai scăzut decât venitul familiilor din mediul urban (BNS, 2020a). Copiii din mediul rural sunt mult mai predispuși la

sărăcie, atât cea absolută, cât și cea extremă (Figura 3, primul cadru) (BNS, 2021d). În vreme ce rata sărăciei în rândul copiilor din zona urbană scade ușor, rata sărăciei în rândul copiilor din mediul rural a variat mult în anii recenti (BNS, 2020a).

Famiiliile cu mulți copii și famiiliile cu structură complexă sunt mult mai vulnerabile. Famiiliile cu 3 sau mai mulți copii sunt cele mai vulnerabile, cu o rată a sărăciei în rândul copiilor de 42%, rata de sărăcie în gospodăria cu 1 copil a fost sub 20% în 2020 (Figura 3, cadrul al doilea) (BNS, 2021d). Rata de sărăcie pentru gospodăriile cu un singur părinte a fost de 31,3%, iar rata de sărăcie în rândul copiilor din gospodăriile cu doi părinți a fost de 23% (BNS, 2021d).

Un alt factor cheie al sărăciei copilului este statutul de ocupare al părinților. Famiiliile în care ambii părinți sunt angajați sunt mai puțin predispuși la a trăi în sărăcie (BNS, 2020b). Pentru gospodăriile unde doar un părinte lucrează, situația diferă foarte mult dacă părintele este liber profesionist sau angajat: în 2020, rata sărăciei în rândul copiilor cu un părinte liber profesionist era de 26,9%, rata de sărăcie a copiilor cu un părinte angajat era de 28%, iar rata de sărăcie la copiii din famiili aflate în situații speciale (mai ales cei care depind de asistența socială) era de 35% (BNS, 2020b).

Figura 3. Rata de sărăcie a copiilor în funcție de zona de domiciliu și tipul gospodăriei (populația cu vârstă de la 0 la 17 ani), 2020

Sursă: BNS, 2020a

13 BNS folosește coșuri medii de consum pentru produsele alimentare și nealimentare pentru a evalua rata de sărăcie și rata de sărăcie extremă din rândul populației. Pentru mai multe detalii, vedeți: https://statistica.gov.md/public/files/Metadate/alte/Metodologie_saracie.pdf

A avea un părinte care lucrează în străinătate scade, de asemenea, probabilitatea copilului de a crește în sărăcie. Rata de sărăcie pentru gospodăriile cu copii unde cel puțin un părinte lucrează în străinătate a fost cu 4 procente mai scăzută decât pentru gospodăriile cu ambii părinți în țară (BNS, 2021d). Remiterile din străinătate reprezintă 16,7% din totalul veniturilor familiale și sunt o sursă importantă de venit în Moldova (BNS, 2020b). Cele mai afectate de scăderea remiterilor vor fi gospodăriile cu copii din mediul rural, care se bazează mai mult pe acestea, și dintre care cele mai dependente sunt gospodăriile în care bunicii au grijă de copii (Tabelul 1. Alte familii cu copii) (BNS, 2021). Anexa 4 prezintă cota remiterilor din venitul gospodăriei pentru familiile cu copii comparativ cu familiile fără copii.

Efectul de reducere a sărăciei prin prestații sociale este limitat în Moldova.

În medie, prestațiile sociale au reprezentat 8,9% din venitul gospodăriilor cu copii. Acestea joacă un rol mai important în chintila cu venit scăzut, unde au ajuns la 14,8% în 2019 (BNS, 2020b). Alocațiile pentru copii au reprezentat 35,3% din prestațiile sociale primite de gospodăriile cu copii (BNS, 2020b). Fără aceste prestații sociale, rata de sărăcie în rândul copiilor ar fi fost cu 3,7 procente mai ridicată în 2020, respectiv 29,7% (BNS, 2021d). Principalul program de asistență socială este un ajutor pecuniar în funcție de venit pentru gospodăriile vulnerabile (ajutorul social). Totuși, programul susține gospodăriile cu copii într-o măsură insuficientă, capacitatea de reducere a sărăciei a acestei prestații fiind doar de 1,6 procente (2020) (BNS, 2021d). Interesant este că pensiile au un impact mai mare asupra bunăstării copilului (minus 4 pp) (BNS, 2021d). Acest lucru ar putea fi explicat de faptul că mulți copii locuiesc în gospodării extinse, în care sunt membri eligibili la pensie pentru limită de vârstă, care are o valoare mai mare decât alte prestații sociale.

Condițiile de trai ale copiilor, ca și ale întregii populații, se îmbunătățesc, dar în ritm lent (Tabelul 2).

În 2019, majoritatea gospodăriilor cu copii avea acces la apeduct, canalizare și rețea de apă. Peste jumătate din gospodăriile cu copii au acces la gaz și au toaletă în casă (Tabelul 3) (BNS, 2021). Rata medie de ocupare pe cameră la gospodăriile cu copii este 1,5 și este mai restrictivă în mediul urban decât în cel rural (BNS, 2020a). Aproximativ 21%

din persoanele din mediul urban beneficiază de mai puțin de 9 metri pătrați de persoană, acestea fiind mai ales familiile tinere cu copii, familiile monoparentale, gospodăriile sărace cu copii și gospodăriile cu persoane în vârstă (PNUD, 2020). Autoevaluarea condițiilor de trai din gospodăriile cu copii s-a îmbunătățit ușor. Aproximativ 72% din gospodăriile cu copii descriu condițiile lor de trai ca fiind satisfăcătoare și 23% susțin că au condiții bune de trai (BNS, 2020a).

Tabelul 1. Accesul la servicii esențiale, indicatori selecționați 2014 și 2019, % din totalul gospodăriilor cu copii

	2014	2020
Electricitate	100	100
Apeduct	75,5	88,5
Sursă de apă, sistem centralizat	64,5	75,1
Încălzire centrală	20,2	14,2 ¹⁴
Instalație de gaz	54,9	58,6
Toaletă cu apă în locuință	43,8	61
Sistem de canalizare	65,8	82,1

Sursă: BNS, 2021

Rata sărăciei copiilor în Moldova este încă foarte mare, inclusiv sărăcie extremă. Remiterile din partea părinților care muncesc în străinătate previn sărăcia copiilor, dar, în același timp, remiterile scad într-un ritm alarmant, lucru care prezintă un risc suplimentar de sărăcie pentru copiii moldoveni. Prestațiile sociale scad sărăcia în rândul copiilor doar într-o măsură foarte limitată, fiind necesar ca îmbunătățirea orientării prestațiilor sociale să fie o prioritate a politicilor sectoriale.

14 Scăderea accesului la încălzirea centrală se explică prin alegerea gospodăriilor individuale din mediul urban de a se deconecta de la sistemul de încălzire centrală în favoarea sistemului individual de încălzire la nivelul fiecărui apartament.

2.4. PROFILUL DE RISC UMANITAR

Republica Moldova este foarte vulnerabilă la diverse pericole climatice (secete, inundații, evenimente meteorologice extreme) și dezastre (cutremure).

Moldova ocupă locul 125 din 172¹⁵ de țări în ceea ce privește profilul de risc de dezastru natural (Banca Mondială, 2021d). O estimare a Băncii Mondiale a arătat că pagubele create de dezastrele climatice din ultimii 10 ani au fost de aproximativ 1,2 miliarde de dolari americani și că un cutremur major ar putea afecta 60% din PIB-ul Moldovei (Banca Mondială 2021d). În prezent, Moldova nu are o strategie sau viziune cuprinzătoare privind reducerea riscurilor de dezastre și de crize umanitare, și nici o analiză cuprinzătoare asupra riscurilor, impacturilor potențiale ale acestora și a măsurilor de atenuare. Moldova nu are o strategie cuprinzătoare pentru a identifica, preveni și atenua riscurile umanitare. Moldova a făcut progrese satisfăcătoare în ajustarea cadrelor instituționale și reglementare din țară pentru a putea fi pregătită să răspundă la riscuri și dezastre, inclusiv la nivel local (Banca Mondială, 2021d). În același timp, capacitatea instituțiilor de a preveni și a răspunde la crize, la nivel național și local, rămâne slabă (Banca Mondială, 2020). Una dintre sarcinile cele mai importante ale autorităților moldovene este de a clarifica rolurile și responsabilitățile pentru planificare, coordonare, supraveghere și implementare a măsurilor de urgență (Banca Mondială, 2021d; Banca Mondială, 2020). De asemenea, statul ar trebui să îmbunătățească administrarea datelor, pentru a putea înțelege și monitoriza riscurile, cum ar fi pandemia actuală, și pentru a crea ajutor adecvat (PNUD, 2021a). Procesul de mobilizare a fondurilor s-a dovedit a fi posibil, atunci când a fost necesar, dar ar putea fi făcut într-o manieră mai eficientă, cu mai puține costuri administrative (Banca Mondială, 2021d).

Având în vedere caracteristicile geografice ale sale, profilul de risc umanitar al țării este definit de un mix de fenomene meteorologice extreme (Banca Mondială, 2021d; Banca Mondială, 2020). Frecvența dezastrelor naturale a crescut în comparație cu anii anteriori, astfel agravând vulnerabilitatea țării la aceste fenomene și la consecințele lor (Banca Mondială, 2021d). Moldova prezintă un risc ridicat de secetă și călduri extreme, temperaturile medii crescând constant (Banca Mondială, 2021d). Seceta are loc o dată la cinci ani fiind mai intensă cu fiecare ciclu (Banca Mondială, 2021d). Episoadele de secetă sunt urmate de inundații grave. Inundațiile afectează țara în mod regulat, mai ales regiunile din nord și est, estimându-se că peste 40% din totalul așezărilor din Moldova

sunt în pericol de inundație (Banca Mondială, 2021d).

Dezastrele și pericolele naturale cauzează pagube materiale semnificative, cele mai afectate fiind persoanele vulnerabile. Impactul dezastrelor afectează disproporționat grupurile de persoane cu venituri vulnerabile și sărace, mai ales în contextul dependenței lor de producția agricolă, și ar putea da înapoi câștigurile din dezvoltarea țării (Banca Mondială, 2021d; Banca Mondială, 2020). Peste jumătate din populația Moldovei locuiește în mediul rural și mai mult de 80% din acești oameni în sărăcie depind de sectorul agricol (Banca Mondială, 2020; BNS, 2021). Întreruperea producerii hranei are un impact direct asupra venitului și a consumului de alimente în multe gospodării cu copii (Banca Mondială, 2021d). Un studiu UNICEF a constatat că aproximativ 470 000 de copii prezintă un risc ridicat de expunere la fenomene meteorologice extreme (UNICEF Moldova, 2017).

Cel mai important risc umanitar cu care se confruntă Republica Moldova în prezent este criza sanitară legată de COVID-19, care a evoluat într-o criză mondială socio-economică fără precedent.

Prezența COVID-19 a fost confirmată în Moldova în martie 2020; Moldova a aplicat diverse măsuri pentru a preveni răspândirea bolii, inclusiv carantină, circulație restricționată, purtarea obligatorie a măștilor și punerea la dispoziție a vaccinării.

Tabelul 2. Pandemia de COVID-19 în Moldova

Până la 25.10.2021	
Nr. total de persoane infectate	328 000
Nr. total de decese	7 497
Nr. de copii infectați	
De la 1 la 5 ani	3 213
De la 6 la 9 ani	4 015
De la 10 la 19 ani	17 069
Nr. total de decese la copii	5
Nr. total de persoane vaccinate	828 000
Vaccinați (% din totalul populației)	26,4% (până la 14.11.2021)

Sursă: MS, 2021

15 Locul 1 reprezintă cea mai proastă poziție.

Moldova a primit donații de vaccinuri de la diverse state și a fost prima țară din Europa care a primit vaccinuri gratuite prin platforma COVAX¹⁶. Pe parcursul anului 2021, mecanismul COVAX a livrat peste 500 000 de doze de vaccin COVID-19 în Moldova și se preconizează că va mai livra încă 200 000 până la sfârșitul anului (MS, 2021). Până la sfârșitul lui august 2021, au fost administrate peste un milion de doze de vaccin (MS, 2021). Informațiile publice ale MEC de la începutul lunii septembrie 2021 indică o rată de vaccinare cu ambele doze de 65% în rândul angajaților din instituțiile de învățământ primar, secundar și liceal și de 55% în rândul angajaților din instituțiile de învățământ tehnic și profesional (MEC, 2021).

Accesul la sănătate, mai ales accesul la serviciile generale de sănătate a fost sever redus din cauza restricțiilor generale și realocării resurselor în sector (PNUD&UNFPA, 2021). Un studiu realizat în rândul familiilor cu copii asupra impactului pandemiei de COVID-19 a dezvăluit că aproximativ 40% din gospodăriile intervievate au raportat un acces limitat la serviciile de sănătate (UNICEF Moldova & USAID, 2021). Accesul la servicii de sănătate adaptate tinerilor a scăzut în 2020 cu 30% comparativ cu anul precedent (MS, 2021). Cele mai afectate au fost persoanele cu dizabilități, aproximativ 68% din persoanele cu dizabilități care au participat la un studiu¹⁷ raportând probleme la accesarea serviciilor medicale necesare și a medicamentelor compensate în perioada de carantină (Keystone, 2020).

Problemele de sănătate au dus la o creștere a anxietății populației în general și a copiilor în special (CCF/HHC, 2020). Bunăstarea emoțională a fost afectată negativ de pandemie și de măsurile de carantină atât în rândul adulților, cât și al copiilor. Părinții s-au îngrijorat pentru viitor, s-au simțit izolați, neajutorați și cu frică de infectare (CCF/HHC, 2020). Părinții cu probleme de sănătate sau dizabilități au raportat că au întâmpinat dificultăți semnificative în îngrijirea copiilor lor atunci când școlile, grădinițele și alte servicii de îngrijire au fost suspendate (Keystone, 2020). Copiii se plictiseau, erau apatici sau triști din cauza lipsei interacțiunii fizice cu prieteni, semeni, rude și alte persoane (CCF/HHC, 2020). Tensiunea generală a crescut riscul violenței domestice, inclusiv violența împotriva copiilor și adolescenților, în special a copiilor din medii vulnerabile (PNUD&UNFPA, 2021).

Accesul copiilor la educație a fost semnificativ afectat, având în vedere că 430 000 de copii din Moldova au trecut de la educația cu prezență fizică la educația la distanță (ONU Moldova, 2021). Consiliul Național al Elevilor a estimat că aproximativ 16 000 de elevi și studenți și aproximativ 3 000 de profesori nu au avut acces la TIC (tehnologia informației și comunicațiilor) (ONU Moldova, 2021 citând CNE, 2021). Cei mai afectați au fost copiii care frecventau grădinița și ale instituții preșcolare. Copii de vârstă școlară care provin din familii cu venit mic au avut acces redus la serviciile educaționale mai ales din cauza lipsei de echipament sau conexiune la internet (CCF/HHC 2020, ONU Moldova, 2021). Militanții pentru drepturile tinerilor au scos în evidență faptul că în familiile numeroase a fost dificil să se pună la dispoziție mai mult de un dispozitiv (PC sau laptop) și, astfel, în aceste familii doar unul dintre copii a putut participa la educație online în același timp. Copiii romi au fost, de asemenea, într-o situație dezavantajoasă în ceea ce privește accesul la educație din lipsă de acces la echipament și dispozitive pentru educația la distanță (PNUD&UNFPA, 2021). Copiii și profesorii din mediul rural au întâmpinat dificultăți în accesarea și oferirea serviciilor educative din cauza calității slabe a internetului (ONU Moldova, 2021). Foarte afectați de educația la distanță au fost copiii cu nevoi speciale de învățare și copiii cu dizabilități¹⁸ (Keystone, 2020; ONU Moldova, 2021) din punct de vedere al accesului la educație și al calității acesteia (CCF/HHC, 2020). În septembrie 2020, elevii s-au întors în școli și au fost obligați să poarte mască. Intervistații au scos în evidență faptul că acoperirea costului măștilor (10 lei pe mască) poate fi dificil pentru multe familii, în special pentru cele cu mai mulți copii.

În vreme ce cererea de servicii de asistență socială a crescut, asistența formală furnizată a scăzut din cauza programului redus de muncă al asistenților sociali comunitari, din cauza dificultăților de a organiza întâlniri specializate, precum și din cauza suspendării unor servicii comunitare (CCF/HHC, 2020). Datorită restricțiilor de călătorie și a procedurilor simplificate, copiii fără îngrijire părintească au fost temporar plasați în instituții rezidențiale (CCF/HHC, 2020). În același timp, procedurile de alocare a asistenței au fost simplificate și mai multe familii au putut accesa diverse prestații și sprijin financiar cu caracter excepțional (PNUD&UNFPA, 2021).

16 COVAX reprezintă pilonul pentru vaccinuri din cadrul inițiativei Accelerator al accesului la instrumentele de combatere a COVID-19 (ACT).

17 Keystone și AOPD Moldova au efectuat în mai 2020 un sondaj în rândul a 257 de persoane cu dizabilități cu privire la impactul pandemiei de COVID-19 asupra bunăstării persoanelor cu dizabilități.

18 Peste 8 000 de copii au primit educație în școlile obișnuite.

În contextul acțiunilor inițiate împotriva COVID-19, reacția statului de a proteja familiile vulnerabile a venit la timp, dar nu a fost suficientă și a fost slab coordonată (CCF/HHC, 2020; Keystone, 2020; ONU Moldova, 2021). Cercetările arată că vulnerabilitățile deja existente în Moldova s-au agravat din cauza pandemiei de COVID-19 (PNUD&UNFPA, 2021). Gospodăriile sărace au cunoscut cel mai mare declin de venit, iar piața fragilă a muncii a perpetuat oportunitățile reduse

pentru migrantii întorși în țară, pentru șomeri, tinerii NEET și alții (PNUD&UNFPA, 2021). Accesul la serviciile publice de bază s-a redus pentru familiile cu mulți copii, pentru cei care locuiesc în mediul rural, pentru gospodăriile monoparentale și familiile cu venit mic, precum și pentru persoanele cu dizabilități (CCF/HHC, 2020). În general, în această perioadă, gospodăriile cu copii se pare că au pierdut aproximativ 15% din venitul lor (UNICEF Moldova & USAID, 2021).

2.5. PROFILUL DE GEN

Femeile predomină în populația din Moldova, populația feminină reprezentând 52,3% din populația țării și aproximativ 48,5% din numărul total al copiilor cu vârsta cuprinsă între 0 și 17 ani fiind fete (BNS, 2021). Indicele dezvoltării de gen (IDG)¹⁹ măsoară modul în care inegalitatea de gen²⁰ afectează nivelul de dezvoltare umană al unei țări. Valoarea pentru Moldova a fost 1,014 în 2019, ceea ce este ușor peste valoarea medie a țărilor din Europa și Asia Centrală

(0,953) (set de date PNUD, 2019). Din toți indicatorii, cea mai mare discrepanță în Moldova s-a observat la nivelul accesului la resursele economice (unde femeile se confruntă cu bariere mai mari decât bărbații) și la nivelul speranței medii de viață (bărbații sunt în dezavantaj) (PNUD, 2020). Indexul global privind diferențele de gen²¹ (GGGI) măsoară inegalitățile de gen din cadrul unei țări. Moldova ocupă locul 28 din 156 de țări în GGGI cu un scor de 0,768²² (WEF, 2021)

Tabelul 3. Indexul global privind diferențele de gen în Moldova, 2006 și 2019

	2006		2019	
	Loc	Scor	Loc	Scor
Indexul global privind diferențele de gen	17	0,713	28	0,768
Participare și oportunitate economică	2	0,760	10	0,811
Nivel de studii	37	0,994	63	0,996
Sănătate și supraviețuire	1	0,980	1	0,980
Capacitate politică	50	0,117	48	0,286

Sursă: WEF, 2021 (Anexa MDA, pagina 278)

19 IDG este parte din IDU și măsoară impactul pe care îl are inegalitatea de gen asupra nivelului dezvoltării umane al unei țări în sectoarele sănătății, educației și al controlului asupra resurselor economice. A se vedea Raportul din 2020 privind dezvoltarea umană. Disponibil la <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>.

20 IDG analizează trei domenii principale, respectiv sănătatea, cunoașterea și standardele de trai, folosind indicatorii colectați pentru IDU.

21 GGGI măsoară diferențele în accesarea resurselor și oportunităților între femei și bărbați, indiferent de nivelul general al resurselor (WEF, 2016), și este compus din 4 dimensiuni, respectiv oportunitățile economice, oportunitățile educaționale, sănătatea și supraviețuirea și capacitatea politică.

22 Unde un scor de 1 înseamnă paritate totală și un scor de 0 înseamnă disparitate totală.

(Tabelul 4). Moldova a înregistrat progrese în reducerea diferențelor de gen în ultimii ani folosind și aceste măsurători, avansând cu 10 puncte în topul general. Acest lucru se datorează îmbunătățirii accesului la educație și la serviciile de sănătate, precum și progreselor înregistrate în reducerea discrepantei în ceea ce privește oportunitățile economice. Un aspect care a fost estimat ca fiind rămas în urmă este capacitatea politică a femeii, dar și acesta s-a îmbunătățit în ultima perioadă.

Baza legală pentru egalitatea de gen în Moldova constă²³ în primul rând în articolul 16 din Constituție.²⁴ În plus, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați²⁵ și Legea cu privire la asigurarea egalității²⁶ reiterează principiile egalității de gen și nediscriminării în toate sectoarele vieții publice și private (Parlamentul Republicii Moldova, 2019). Ambele legi stabilesc cadrul instituțional pentru a asigura șanse egale între femei și bărbați, care se extinde de la nivel național la nivelurile locale, și subliniază competențele instituțiilor guvernamentale cheie. Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității este parte din mecanismul național pentru egalitatea de gen. În 2021, Moldova a ratificat Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței asupra femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul).

Rata de ocupare a femeilor este mai scăzută decât cea a bărbaților, cota femeilor în populația ocupată în 2019 era de 48,7% comparativ cu cea a bărbaților (51,3%) (BNS, 2021). În 2019, proporția tinerilor (cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani) NEET a fost de 15,6% pentru femei și de 19,7% pentru bărbați (BNS, 2021). Prezența stereotipurilor de gen determină femeile să se limiteze doar la anumite sectoare din economie. Distribuția pe sectoare economice dezvăluie o cotă mai mare de femei ocupate în sectorul serviciilor (58% femei și, respectiv, 42% bărbați în 2019).

Femeile sunt implicate în activități generatoare de venit mai puțin decât bărbații și câștigă în medie cu

14% mai puțin decât bărbații (BNS, 2020). Femeile cu vârsta de 18 ani și peste sunt mai dependente de asistența socială în comparație cu bărbații (BNS, 2021). În 2019, practic fiecare a treia femeie (32,2%) avea pensia ca principală sursă de venit, comparativ cu aproape unu din patru bărbați (22,3%) (BNS, 2021). Femeile petrec timp aproape dublu pentru treburile casnice, îngrijire și activități neplătite (168 minute pe zi pentru bărbați și 305 minute pe zi pentru femei) (UNFPA & PROMUNDO, 2018).

În același timp, nivelul de sărăcie la femei și bărbați nu diferă semnificativ. În 2019, nivelul de sărăcie în rândul femeilor era de 29,3% comparativ cu 25,6% în rândul bărbaților (BNS, 2020). Rata de sărăcie în rândul gospodăriilor conduse de femei este mai mare decât în rândul gospodăriilor conduse de bărbați (BNS, 2020). Nu există estimări la nivel național dezagregate pe gen privind impactul pandemiei de COVID-19 asupra sărăciei. Totuși, se știe deja că criza legată de COVID-19 a afectat într-o mai mare măsură populația feminină (WEF, 2021). Astfel, ca rezultat al întreruperii sau încetării activității economice, reducerii programului de lucru, muncii de acasă etc., femeile se confruntă cu o putere de cumpărare semnificativ mai mică, presiune mai mare din cauza închiderii grădinițelor și a școlii online, precum și a accesului limitat la servicii (PNUD Moldova, 2020).

Din perioada ciclurilor electorale din 2020 și 2021, femeile sunt din ce în ce mai reprezentate în funcțiile de decizie din parlament, având în vedere că dețin aproximativ 40,6% din locurile din parlament (media globală fiind de 24,9%) (BNS, 2020). La nivel local, cota femeilor alese în consiliile locale (comunitare) a fost de 36,5%, iar a celor alese în consiliile raionale a fost de 27,1% (BNS, 2020). Deși aceste progrese sunt importante, Avocatul Poporului consideră că măsurile luate de stat nu sunt suficiente și că este necesar mai mult efort pentru implicarea deplină a femeilor în viața publică și politică a țării (Avocatul Poporului, 2020).

23 Documente politice strategice importante: Strategia națională privind egalitatea de gen pentru perioada 2017-2021, Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie pentru perioada 2018-2023, Strategia națională de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pe anii 2018-2023, Planul național de acțiune cu privire la implementarea Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate ONU privind femeile, pacea și securitatea pentru anii 2018-2022. Măsuri specifice pe bază de gen sunt de asemenea incluse în majoritatea strategiilor sectoriale.

24 Articolul 16 Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. Disponibil la https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro#.

25 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107179&lang=ro#.

26 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106454&lang=ro.

Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor

În februarie 2020, Comitetul pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor a prezentat observațiile finale la cel de-al șaselea raport periodic din Republica Moldova. Comitetul a salutat progresele înregistrate în domeniul reformelor legislative (introducerea ordinului de protecție, combaterea violenței domestice, reprezentarea femeilor, promovarea egalității de gen). Cu toate acestea, principalele domenii problematice se referă la revizuirea definiției legale a discriminării împotriva femeilor pentru a o putea extinde la mai multe forme de discriminare, accesul limitat al femeilor la justiție, lipsa măsurilor de

promovare a drepturilor femeilor, resursele umane și financiare insuficiente care ar ajuta la obținerea de progrese în domeniul drepturilor femeilor, persistența atitudinilor patriarhale și a stereotipurilor discriminatorii în ceea ce privește rolurile și responsabilitățile femeilor și bărbaților în familie și în societate, prevalența ridicată a violenței împotriva femeilor în baza inegalității de gen, lipsa de atenție acordată noilor forme de trafic de persoane, lipsa alternativelor educaționale variate pentru femei și fete, segregarea ocupațională pe bază de gen, inegalitatea anumitor grupuri de femei.

Violența împotriva femeilor și fetelor și violența domestică este o problemă preocupantă în

Moldova, având în vedere că trei din patru femei din Moldova au fost supuse unei forme de abuz sau violență din partea partenerului (UE&NIRAS, 2021); 71% din femei trec prin abuzuri psihologice (UE - 43%) (UE&NIRAS, 2021), aproximativ 30% din femeile din Moldova sunt supuse violenței fizice (UE – 20,9%). Numărul de plângeri în cazul violenței domestice este în creștere, în același timp numărul de cazuri penale a scăzut (Consiliul European, 2020). Cazurile juridice legate de violența domestică cresc de la an la an (UE&NIRAS, 2021), dar se încheie cu pedepse penale ușoare (Consiliul European, 2020). Interviuurile au evidențiat faptul că violența domestică contra femeilor și fetelor rămâne o problemă în creștere, deși se fac eforturi semnificative din partea statului în parteneriat cu societatea civilă pentru a aborda problema. Traficul sexual de femei și fete este de asemenea o problemă serioasă, în special în cazul femeilor și fetelor fără forme legale sau apatride și al femeilor și fetelor rome. CEDAW evidențiază probleme referitoare la noi forme de trafic care sunt în creștere. Victimele traficului de persoane sunt lipsite de informații despre reabilitare și au acces limitat la asistență medicală gratuită. De asemenea, victimele trebuie adesea să își

înfrunte traficul pentru a se putea iniția o procedură penală.²⁷

Inegalitatea de gen și violența împotriva femeilor din Moldova sunt legate de stereotipuri și de rolurile sociale atribuite femeilor și bărbaților.

Acest lucru afectează poziția femeii în sferile politice, economice și publice, și crește incidența violenței împotriva femeilor, inclusiv segregarea de gen. Cota celor care suferă de cele mai comune forme de violență pe criterii de gen este de două ori mai mare în rândul femeilor din gospodării cu persoane cu dizabilități, femeilor rome și femeilor ajunse aproape de vârsta de pensionare (CPD, 2018). Se estimează că violența împotriva femeilor este subraportată în Moldova, acest lucru datorându-se lipsei de cunoștințe ale victimei referitor la sprijinul disponibil, neîncrederii în sistemul juridic, fricii de perpetuare a violenței din cauza punerii în aplicare precare a dispozițiilor legale, dependenței financiare de agresor în cazul unui caz de violență domestică (OCDE, 2019).

Rata de căsătorie infantilă în Republica Moldova era relativ scăzută conform Raportului global privind diferențele de gen din 2021 al Forumului Economic Mondial, fiind de 11,5% pentru fetele

27 Comitetul pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor, Observații finale la cel de-al șaselea raport periodic din Republica Moldova, p. 8.

cu vârsta între 15 și 19 ani, ceea ce reprezintă o scădere de 5% față de 2019.²⁸ Chiar dacă vârsta legală de căsătorie este 18 ani, Codul Familiei permite căsătoria la 16 ani în circumstanțe speciale cu acordul autorităților publice locale și al părinților minorului. Nu există statistici exacte referitoare la căsătoria între adolescenți, dar conform OCDE, căsătoria adolescenților în comunitatea romă, unde

fetele au aproximativ 15 ani, este o practică comună nu doar în Republica Moldova, ci peste tot în Europa.²⁹ Căsătoriile aranjate sunt, de asemenea, o practică comună în cadrul comunităților rome, deși mai ales în familiile înstărite. În cadrul comunității rome, fetele pot fi retrase de la școală și să stea acasă în jurul vârstei de 12 ani, iar tinerele mirese devin adesea izolate de familiile lor.³⁰

Implementarea legislației și reglementărilor care susțin egalitatea de gen în Moldova e deficientă. În același timp, Strategia națională de dezvoltare a țării pe termen lung și cuprinzătoare „Moldova 2030”³¹ atrage atenția asupra situației femeilor deosebit de vulnerabile și prezintă acțiuni pentru a se asigura că nimeni nu este exclus (Parlamentul Republicii Moldova, 2019). Planul de acțiune pentru egalitatea de gen al Moldovei din 2017 definește trei sectoare unde eforturile de reglementare nu au un impact vizibil: inegalitățile pe piața muncii (inclusiv oportunitățile de generare de venit), stiluri de viață și comportamente sănătoase, autodeterminare și exprimare, precum și violența

pe bază de gen (WEF, 2021). Raportul referitor la îndeplinirea angajamentelor asumate în cadrul declarației de la Beijing și al platformei pentru acțiune Beijing +25 a concluzionat, de asemenea, că, în ciuda realizărilor constând în stabilirea unui bun cadru legal, situația femeilor nu s-a îmbunătățit, sectoarele critice fiind: 1) capacitatea femeii în sectoarele politic, economic și social; 2) îmbinarea vieții de familie cu munca; 3) violența domestică și 4) situația specifică a anumitor grupuri de femei dezavantajate (femeile rome, femeile din mediul rural, femeile care trăiesc cu HIV, femeile în detenție, femeile migrante etc.) (MMPS, 2020).

28 Forumul Economic Mondial, Raportul global privind diferențele de gen din 2021, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf, p. 279; OCDE, Instituții sociale și indici de gen: Republica Moldova, 2019, <https://www.genderindex.org/wp-content/uploads/files/datasheets/2019/MD.pdf>, p. 3.

29 OCDE, Instituții sociale și indici de gen: Republica Moldova, 2019, <https://www.genderindex.org/wp-content/uploads/files/datasheets/2019/MD.pdf>, p. 3.

30 UNICEF, Copiii romi și accesul acestora la servicii, Chișinău, 2015, <https://www.unicef.org/moldova/media/846/file/Roma-children-and-their-access-to-services.pdf>, p. 21-22.

31 În momentul redactării prezentului document, Strategia „Moldova 2030” era încă în faza de proiect adoptat de guvern. Disponibil la https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf.

Credit foto: @UNICEF/2020/Banari

Mediul favorabil pentru drepturile copiilor

MEDIUL FAVORABIL PENTRU DREPTURILE COPIILOR

3.1. LEGISLAȚIA ȘI POLITICA PUBLICĂ

În Republica Moldova, **Constituția garantează drepturile fundamentale și libertățile tuturor persoanelor, în conformitate cu Declarația universală a drepturilor omului și cu celelalte tratate la care statul este parte** (art. 4). Tratatul internațional primează, conform aceluiași articol, în caz de incongruențe cu legislația internă. Constituția garantează protecție specială pentru familie și copii orfani (art. 49), protejează mama, copiii și tinerii (art. 50), precum și persoanele cu dizabilități (art. 51). De asemenea, constituția garantează toate condițiile care asigură dreptul la o viață demnă pentru fiecare persoană. Educația de stat în Moldova este laică și este gratuită. Părinții au dreptul de a alege instituția de învățământ pentru copiii lor. Statul asigură dreptul persoanei de a alege limba în care dorește să studieze. Sănătatea este protejată de stat în Republica Moldova, iar asigurarea de sănătate pentru copii este gratuită.

Moldova a devenit parte la o serie de tratate internaționale și astfel este supusă unor procese de verificare periodică. Republica Moldova a ratificat o serie de instrumente internaționale, relevante în sectorul drepturilor omului pentru copii, inclusiv, dar nu numai:

Instrumente ONU:

- (1) **Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (CDC)**, ratificată în 1993, și protocoalele sale opționale referitoare la implicarea copiilor în conflictele armate, ratificat

în 2004, și la vânzarea copiilor, prostituția cu minori și pornografia infantilă, ratificat în 2007. Țara nu a semnat încă Protocolul opțional la CDC referitor la o procedură de comunicare conform recomandării Consiliului pentru Drepturile Omului al ONU. Ultimele Observații finale privind CDC asupra rapoartelor periodice patru și cinci combinate pentru Republica Moldova au fost emise în 2017.

- (2) **Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD)**, ratificată în 2010, și Protocolul său opțional, ratificat la 20 octombrie 2021.
- (3) **Convenția UNESCO împotriva discriminării în educație** (1993 – notificare de succesiune).

Instrumente ale Consiliului Europei:

- (1) **Carta socială europeană** (revizuită), intrată în vigoare din 2002.
- (2) **Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor privind custodia copiilor și asupra restabilirii custodiei copiilor**, în vigoare din 2004.
- (3) **Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane**, în vigoare din 2008.
- (4) **Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale**, în vigoare din 2012.

- (5) **Convenția Consiliului Europei asupra relațiilor personale care privesc copiii**, semnată în 2003 și încă neratificată.
- (6) **Convenția Consiliului Europei asupra prevenirii și combaterii violenței împotriva femeilor și violenței domestice** (cunoscută drept Convenția de la Istanbul) semnată în 2017³², dar încă neratificată.

Instrumente OIM:

- (1) **Convenția privind vârsta minimă de încadrare în muncă** (C 138 – Convenția privind vârsta minimă, 1999), în vigoare din 2000.
- (2) **Convenția privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor (C 182 -2002)**, în vigoare din 2003.

Instrumente ale Conferinței de la Haga de Drept Internațional Privat:

- (1) Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale, 1998.
- (2) Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, 1998.

Majoritatea angajamentelor internaționale sunt transpuse în cadrul național legislativ și reglementar pentru protecția drepturilor copilului.

- **Codul familiei din Republica Moldova, Legea 136/2000**, care stabilește principiile de bază ale implicațiilor legale ale relațiilor de familie și ale protecției familiei, inclusiv protecția copilului ca unul din principiile cele mai importante.
- **Legea principală de reglementare a sectorului educației din Moldova este Codul educației**, conform Ordinului 152 al Parlamentului Moldovei din 2014, cu ultimele modificări efectuate în 2019.
- **Legile principale care reglementează sectorul justiției în Moldova sunt reprezentate de Codul penal 985/2002, Codul de procedură penală 122/2003 și Codul contravențional 218/2008.**
- **Principalele legi care reglementează sectorul sănătății în Moldova** sunt reprezentate de

Legea 411/1995 privind ocrotirea sănătății, Legea 10/2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice și Legea 1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală.

Lista completă a legilor și hotărârilor de guvern privind protecția drepturilor copilului este prezentată în Anexa 5. În timpul perioadei acoperite de acest raport, cadrele funcționale pentru anumite servicii medico-sociale pentru copii și adolescenți erau în curs de aprobare (în baza HG 234/2019, care reglementează activitatea Centrelor specializate de intervenție în tulburări de spectru autist). În plus, pe parcursul elaborării acestui document, MMPS era în curs de elaborare a cadrului pentru serviciul de tutelă și încredințare, care este un serviciu de îngrijire alternativ de tip familial.

Strategiile naționale și planurile de acțiune legate de protecția drepturilor copiilor și adolescenților sunt:

- **Strategia națională pentru protecția copilului pe anii 2014-2020** (HG 434/2014) și **Planul său de acțiuni pentru anii 2016-2020** (HG 835/2016) cu următoarele obiective: 1) a asigura condițiile necesare pentru creșterea și educarea copiilor în familie, 2) a preveni și a combate violența, neglijarea și exploatarea copiilor și 3) a împăca viața de familie cu activitatea profesională pentru a asigura o creștere și o dezvoltare armonioasă a copilului. Evaluarea (Cercetarea CERME, 2020) ambelor documente subliniază nevoia de a folosi date înregistrate și informații pentru a putea aplica mai bine politicile spre îmbunătățirea vieții copiilor, inclusiv pe a celor săraci și marginalizați. Acest lucru poate fi obținut prin intermediul cooperării intersectoriale și includerii vocilor părților îndreptățite. Ca o continuare a acestor documente, în timpul consultărilor pentru Analiza situației, un grup de experți susținut de UNICEF în colaborare cu MMPS, pregătește un proiect al noului Program național pentru protecția copilului pentru 2022-2026.
- **Planul de acțiuni privind promovarea siguranței pe Internet a copiilor și adolescenților pentru anii 2017-2020** (HG 212/2017), cu scopul de a asigura siguranța copiilor online și de a preveni comportamentul din mediul online cu impact negativ asupra bunăstării copilului.

32 Referitor la Convenția de la Istanbul, experții locali consideră că eșecul ratificării este o problemă de prejudecată.

- **Strategia națională „Educația-2020”** a fost documentul director principal în sector. În prezent, o nouă strategie pentru educație este în curs de elaborare, respectiv „Educația-2030”.
- **Programul de dezvoltare a educației inclusive pentru anii 2011-2020** a introdus modificări la sistemul educațional, în special cu privire la acceptarea diversității și a nevoilor speciale ale copiilor.
- **Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020** (HG 1032/2013) a fost documentul director principal în sector. O nouă strategie națională de sănătate este în curs de finalizare și are ca scop alinierea cu Agenda 2030 de la nivel global.
- **Programul național privind sănătatea mintală pe anii 2017-2021 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia** (HG 337/2017), care are ca scop promovarea bunăstării mintale a populației, prevenirea tulburărilor mintale, asigurarea șanselor

egale de acces la servicii de calitate și protecția drepturilor persoanelor cu probleme de sănătate mintală și a familiilor acestora.

- **Strategia națională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 și Planul de acțiuni privind implementarea acesteia** (HG 1006/2014) promovează o serie de obiective cu scopul de a facilita participarea tinerilor, de a dezvolta servicii și oportunități economice pentru tineri, precum și de a consolida sectorul de tineret.

Cadrele de reglementare și legale pentru copil și adolescent sunt bine dezvoltate în Moldova și se îmbunătățesc. Legislația este bine aliniată cerințelor internaționale. În același timp, implementarea dispozițiilor legislative este inefficientă, în principal din lipsă de resurse, în special resurse umane la nivelul punerii în aplicare, din cauza neîncrederii generale și a performanței slabe a sectorului public, precum și din cauza coordonării inadecvate între nivelurile administrative.

3.2. FINANȚELE PUBLICE

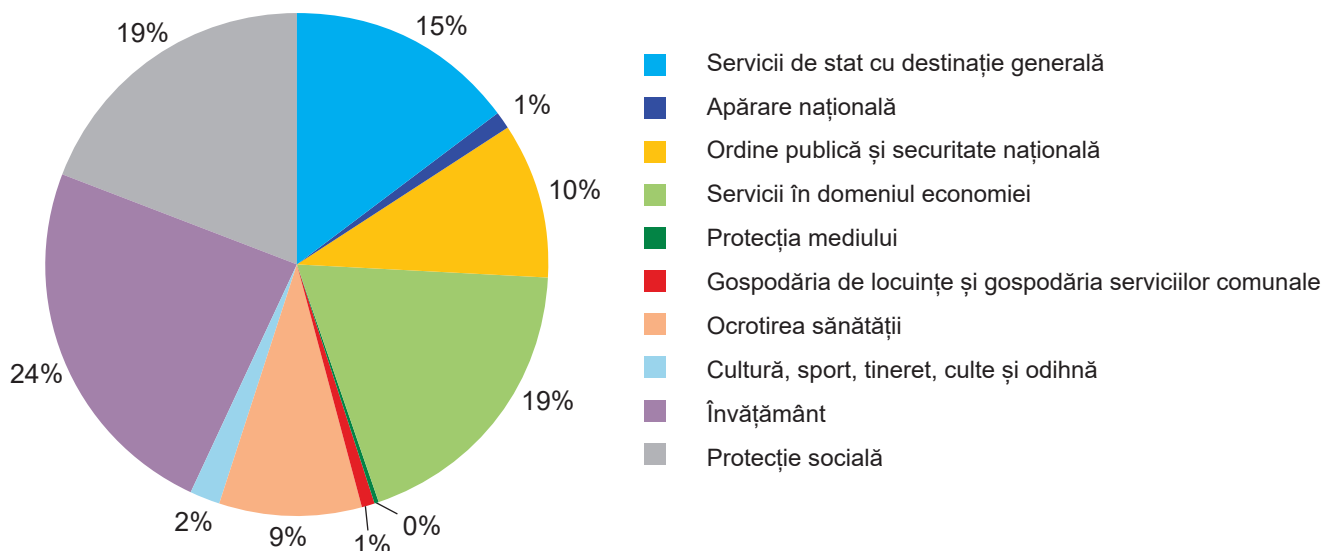
Politicele și măsurile referitoare la copii sunt finanțate prin bugetul de stat, bugetele locale și prin bugetele asigurărilor sociale și asigurărilor de sănătate. Prezentarea generală a cheltuielilor publice se regăsește în bugetul public național. Bugetul de stat reflectă cheltuielile publice la nivel național pentru o perioadă de un an, inclusiv cheltuielile pentru diverse măsuri legate de drepturile copiilor. În același timp, cheltuielile pentru copii nu sunt prezentate în mod agregat drept cheltuieli pentru copii, ci sunt împărțite în diverse sectoare relevante, inclusiv educație, sănătate, protecție socială, justiție etc. Bugetele locale finanțează serviciile sociale pentru copii, prestațiile pentru familiile cu copii și alte cheltuieli legate de copii pentru servicii generale, cum ar fi educația, siguranța și sănătatea. Bugetul asigurărilor sociale acoperă prestațiile legate de pierderea permanentă sau temporară a venitului, inclusiv din cauza concediului de maternitate și pentru creșterea copilului. Fondul asigurărilor de sănătate acoperă cheltuielile pentru asigurarea medicală, inclusiv asigurarea pentru copii și adolescenți.

Moldova nu are instrumente pentru a monitoriza totalul cheltuielilor publice pentru copii. Mai mult de atât, totalul cheltuit pe copil nu este disponibil pentru bugetele sau sectoarele individuale (educația oferă unele indicații, dar nu o sumă totală). Informațiile referitor la cheltuielile cumulate per copil lipsesc de asemenea. Așadar, ar fi necesar să se aplice un buget țintă pe copil, o abordare care să ia în considerare riscurile și vulnerabilitățile specifice pe vârstă pentru copii pe parcursul ciclului vieții lor și care să aloce resursele necesare pentru a atenua aceste riscuri și vulnerabilități (UNICEF, 2019).

Procesul bugetar în Moldova se îmbunătățește, dar, în același timp, administrarea finanțelor publice are nevoie de atenție în termeni de eficiență și acuratețe (Banca Mondială 2016; GBM, 2021; FMI, 2021a). Procesul bugetar în Moldova a fost modernizat în ultimii ani, a fost armonizat, unificat, s-a introdus un cadru bugetar pe termen mediu³³, s-a îmbunătățit previziunea macroeconomică și au fost introduse garanții bugetare (Banca Mondială, 2016). Clasificarea

33 Ultimul document disponibil este pentru perioada 2021-2023.

Figura 4. Cheltuielile bugetului de stat al Moldovei, 2020

Sursă: Raport privind execuția bugetului de stat, MF, 2021

bugetară este cea care necesită îmbunătățire, alături de legături dintre plafoanele normative și nevoile politice. De asemenea, e nevoie de simplificarea procedurilor bugetare generale și de îmbunătățirea capacităților de bugetare și de administrare financiară în ministerele de resort (GBM, 2021; FMI, 2021a). Administrarea finanțelor publice ridică provocări, fiind necesare intervenții în trei domenii principale: sustenabilitatea fiscală, creșterea veniturilor și cheltuirea eficientă (GBM, 2021). Datoria publică fluctuează, de la 29% din PIB în 2010 la 31% în 2016 (criza sistemului bancar), la 25% în 2019 și crește la 32,9% în 2021 (criza COVID-19) (baza de date a BM, 2021).

Moldova colectează mai multe venituri decât alte țări din afara UE din regiune și primește, de asemenea, mai multe granturi (FMI, 2021a). Totuși, politicile și administrația fiscală trebuie îmbunătățite și adaptate realităților economice (FMI, 2021a). Cheltuielile publice în Moldova sunt ineficiente, unele țări din regiune obținând indicatori similari pentru dezvoltarea umană cu mai puține cheltuieli publice (GBM, 2021). Cheltuielile din sănătate sunt deosebit de ineficiente, iar sistemul de pensii nu este sustenabil (reforma sistemului pensiilor a fost făcută în 2017 dar s-a revenit asupra ei în 2019), programele sociale

țință sunt ineficiente și înregistrează erori mari de incluziune, investițiile de capital nu sunt transparente, precum nu sunt nici practicile de achiziții publice (Banca Mondială, 2016; GBM, 2021; FMI, 2021a).

În 2020, bugetul național de stat a înregistrat un deficit de (-) 7,41 miliarde de lei, care este mai mare decât deficitul înregistrat în ultimii ani (aproximativ 5 miliarde de lei în ultimii 4 ani). Acest lucru se datorează în principal creșterii cheltuielilor la un nivel similar cu veniturile. Distribuția cheltuielilor la nivelul bugetului local diferă de distribuția bugetului de stat, dar totuși educația este principalul tip de cheltuială și la nivelul bugetului local, reprezentând 56% din totalul cheltuielilor din bugetul local în 2020 (MF, 2021). În vreme ce multe măsuri de protecție socială au fost descentralizate și ar trebui să fie finanțate de la bugetul de stat, cheltuielile generale pentru protecția socială din bugetul local au reprezentat doar 7,2% în 2020 (MF, 2021).

Unul din principalele capite de cheltuieli publice este educația (Figura 4). Cheltuielile totale pentru educație în 2020³⁴ au fost de aproximativ 24% din totalul bugetului de stat³⁵, 17% din bugetul public național³⁶ (MF, 2021), reprezentând 5,7% din PIB (MF, 2018). Cheltuielile pentru educație sunt relativ

34 Informațiile financiare pentru anul 2020 au fost obținute din Raportul MF cu privire la bugetul de stat pentru anul 2020, conform situației din 31 ianuarie 2020, coloana „precizat pe anul”.

35 Bugetul de stat este definit ca un fond centralizat de mijloace monetare disponibile statului, în care se colectează venituri și din care autoritățile publice naționale fac cheltuieli.

36 Bugetul public național reprezintă veniturile și cheltuielile totale, inclusiv cele ale bugetului de stat, ale bugetelor locale, ale bugetului asigurărilor sociale și ale fondurilor asigurărilor obligatorii de sănătate.

stabile, în 2016 acestea au fost de 5,7% din PIB (MF, 2018). Cheltuielile pentru educație sunt relativ mari în Moldova, comparativ cu alte țări din regiune. În 2018, cota de cheltuieli pentru educație din PIB era de 5,4% pentru Moldova (3,5% Georgia, 3% România și 2,7% Armenia) și este în creștere (Banca Mondială, 2021). Cheltuielile pentru educație sunt împărțite între bugetele locale și bugetul de stat, din 3 096 de instituții educaționale finanțate de stat, 132 fiind finanțate de bugetul de stat și 2 964 de bugetele locale (MF, 2021a). În 2020, totalul cheltuielilor anuale pe cap de copil au fost în jur de 21 000 lei la ciclul preșcolar, aproximativ 17 000 lei la ciclul primar, 103 000 lei la cămine, 41 000 lei la colegii, 32 000 lei la școlile profesionale și 44 000 lei la ciclul universitar (MF, 2021a). Cea mai mare creștere de cheltuieli din sectorul educației a urmărit îmbunătățirea calității hranei în școli, creșterea remunerației personalului din educație, manualele și rechizitele, precum și investițiile de capital (MF, 2021a).

Cheltuielile pentru sănătate au reprezentat circa 13,1% din bugetul public național și 4,4% din PIB în 2020 (MF, 2021a). Tendința de până la pandemia COVID-19 a fost de reducere a cheltuielilor în sănătate, cheltuielile în sănătate au fost de 5,1% din PIB și 12,8% din bugetul public național (MF, 2017). Cota din PIB pentru sănătate a fost mai scăzută decât a altor țări din regiune (Armenia 10%, Georgia 7,11%, și România 5,56%). Cheltuielile de sănătate pe cap de locuitor din 2020 au fost de 2 834 lei (MF, 2021a). Cheltuielile pentru sănătate au crescut în 2020 cu 880,9 milioane de lei comparativ cu 2019, din cauza pandemiei de COVID-19 (MF, 2021a). Prevenirea infecțiilor, atenuarea pandemiei de COVID-19 și acțiunile aferente vor impune în continuare realocarea de fonduri publice semnificative pentru sănătate. În 2021, un plus de 41 de milioane de lei din bugetul de stat a fost alocat pentru achiziționarea echipamentelor de protecție (100 de milioane de lei pentru același scop au fost alocate de UE), 422 de milioane de lei au fost alocate pentru servicii de urgență (o parte din creditul de la Banca Mondială) și 519 milioane pentru remunerarea personalului medical (MF-CBTM, 2021). Sursa finanțării cheltuielilor pentru sănătate este aproape egal împărțită între fondurile asigurărilor obligatorii de sănătate și alocările de la bugetul de stat, iar în 2020 aproximativ 3,4% din totalul cheltuielilor pentru sănătate au fost acoperite din fonduri externe

(MF, 2021a). Aproximativ 1,7 milioane de persoane au asigurare medicală de sănătate din partea statului, din care aproximativ 1 milion sunt copii și adolescenți (MF, 2021a). Majoritatea cheltuielilor pentru sănătate din 2020 (98% din totalul cheltuielilor) au acoperit serviciile curente de sănătate rămânând foarte puține fonduri pentru măsurile de prevenție (0,4%³⁷) și fonduri extrem de limitate pentru îmbunătățirea infrastructurii în domeniul sănătății (1%) (MF, 2021a). Din totalul cheltuielilor pentru serviciile de sănătate, cea mai mare cotă a mers la programul de îngrijire în spital (circa 51%), 25% la programul de asistență medicală primară, 10% la serviciile de urgență și aproximativ 8% la asistența medicală specializată în ambulatoriu (Parlamentul Republicii Moldova, 2021). Foarte puține din fondurile de stat (0,13%) au fost alocate modernizării și dezvoltării instituțiilor sanitare (Parlamentul Republicii Moldova, 2021).

Cea mai mare parte a bugetului național merge la finanțarea protecției sociale: 33,3% din bugetul public național sau aproximativ 11,2% din PIB (MF, 2021 și 2021a). Cheltuielile pentru protecția socială acoperă două forme principale de susținere: prestațiile de asigurări sociale și prestațiile și serviciile de asistență socială. Totalul cheltuielilor pentru protecție socială din ultimul an a crescut (MF, 2021), dar, în termeni comparativi, Moldova are o cotă scăzută pentru protecția socială [România – 15% din PIB pentru protecția socială (2018) (EUROSTAT, 2021)]. Sectorul asistenței sociale a fost, de asemenea, foarte afectat de pandemia de COVID-19. În 2021, bugetul protecției sociale a fost mărit cu un plus de 83 de milioane de lei pentru a acoperi ajutoarele de șomaj, cu 139 de milioane pentru ajutoarele sociale și cu finanțare suplimentară pentru alte cheltuieli critice pentru protecția socială (MF-CBTM, 2021).

Plățile pentru asigurările sociale sunt acoperite din bugetul asigurărilor sociale de stat (BASS) și cea mai mare parte a acestor fonduri (87% din totalul BASS din 2019) acoperă pensiile pentru limită de vârstă (CNAS, 2020). Cheltuielile de protecție socială sunt în scădere în ultimii ani, în 2016 cota din PIB a protecției sociale a fost de 13% și 33% din bugetul public național (MFF, 2021). Fondurile rămase acoperă diverse prestații (dizabilități, șomaj) cu o alocare foarte mică pentru copii și familiile lor (în jur de 10% în 2019) (MF, 2021a). Prestațiile principale

37 Pragul legal pentru activitățile preventive din fondurile asigurărilor de sănătate este de 2%.

de asigurări sociale pentru copii sunt concediul de maternitate și pentru îngrijirea copilului și pensia de urmaș. Cota totală de cheltuială cu privire la copii din BASS este în scădere din cauza creșterii rapide a presiunii plăților pensiilor pentru limită de vârstă și respectivelor relocări financiare. Bugetul asigurărilor sociale de stat a înregistrat un deficit în ultimii 10 ani, fiind acoperit din bugetul de stat (în 2019, transferurile totale din bugetul de stat către BASS a fost de 36,4% din totalul BASS) (MF, 2021). Aceste fonduri sunt redirecționate din fondul asistenței sociale, care este unul din instrumentele principale pentru familiile și copii vulnerabili, acest lucru reprezentând mai multe fonduri redirecționate către sprijinirea persoanelor în vârstă în detrimentul potențial al sprijinului pentru familii și copii. Biroul Național de Statistică a recalculat datele referitoare la situația copiilor în 2020. Rezultatele au indicat o înrăutățire a situației copiilor în termeni comparativi între beneficiarii asigurați și cei neasigurați. Alocația lunară pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 3 ani, în cazul persoanelor asigurate, a depășit minimul de subzistență stabilit cu 131,1%, dar în cazul persoanelor neasigurate (până la vârsta de 2 ani), acest indicator este de doar 36,9%. În general, există o diferență de 66,4 pp în 2018, 68,3 pp în 2019 și 94,2 pp în 2020 în ceea ce privește alocațiile copiilor între copiii asigurați și cei neasigurați.

Asistența socială este principalul instrument pentru a oferi sprijin și protecție copiilor și familiilor vulnerabile, dar rămâne inefficient.

Cota de gospodării cu copii din cele mai sărace chintile care primesc prestații sociale (ajutor social sau alocații pentru copii) încă rămâne scăzută sau este chiar în regres. Nivelul de referință era de 29,2 procente la începutul programului de țară în curs, iar datele din 2020 arată un nivel de 22,9 procente. Cheltuielile pentru asistența socială în Moldova au fost de aproximativ 13% din bugetul național în 2018 și sunt în continua scădere (aceeași cotă era 16% în 2016) (Expert-Grup, 2018). În 2018, aproximativ 94% din totalul cheltuielilor pentru asistența socială au constat în prestații sociale și 6% în servicii sociale (Expert-Grup, 2018). Suma totală cheltuită pe asistența socială pentru copii și familiile lor nu

este disponibilă. **Una din principalele prestații de asistență socială este ajutorul de venit garantat în funcție de venit**, care constă din 2 prestații: ajutorul social și ajutorul pentru perioada rece a anului. În 2019, peste 14 000 de familii cu copii au primit ajutor social, suma medie fiind de 1 579 lei de persoană pe lună (MMPS, 2020a). În același timp, pragul minim de subzistență pentru o persoană în anul 2019 a fost de 2 088 lei (BNS, 2021b). În timp ce ajutorul social are ca scop reducerea sărăciei, impactul său asupra acesteia este scăzut. În 2020, reducerea absolută a sărăciei ca rezultat al prestațiilor sociale cumulate a fost de 4,6 pp. Reducerea sărăciei prin ajutorul social a fost de 1,6 pp. Impactul pensiei asupra sărăciei a fost de 4 pp, iar impactul indemnizației pentru îngrijirea copilului asupra sărăciei a fost de 3,7 pp (BNS, 2021d). Acest lucru se datorează sumelor neadevrate și sferei foarte limitate de aplicare a ajutorului social. Mai mult de atât, schema ajutorului social e concepută într-un mod care favorizează dependența de sistem și are costuri administrative mari (Banca Mondială, 2019). Alte prestații de asistență socială orientate spre copii și familii (ex., alocația socială de stat pentru copiii cu dizabilități și pentru copii orfani) sunt de asemenea inadecvate și nu acoperă nevoile reale pentru care sunt destinate (Consiliul European, 2018).

Alături de prestațiile sociale, copiii și familiile lor beneficiază și de servicii sociale. Moldova este în proces de dezvoltare a infrastructurii serviciilor sociale.

Se oferă o gamă largă de servicii sociale; unele dintre servicii sunt încă oferite într-o manieră centralizată sau la nivel comunitar. Serviciile sociale sunt finanțate din bugetul de stat și din bugetul local; unele servicii sunt oferite de furnizori non-profit și sunt finanțate prin opere de caritate și donații. Nu există informații referitoare la totalul cheltuielilor pentru serviciile sociale în Moldova, nici la totalul cheltuielilor pentru serviciile sociale oferite copiilor. Majoritatea serviciilor sunt finanțate din bugetele locale. Bugetul național finanțează coșul critic de servicii sociale³⁸ (în 2020, finanțarea totală pentru serviciile critice a fost de 82 de milioane de lei) (ANAS, 2021).

38 Pachetul de ajutoare sociale pentru persoanele vulnerabile, ajutorul pentru familiile cu copii, serviciul de asistență socială.

3.3. FACTORII INEGALITĂȚII

Inegalitățile pentru copii și adolescenți ar putea să rezulte din cauze diverse, care evoluează, cu efecte pe termen lung asupra bunăstării, oportunităților și calității vieții acestora. Inegalitățile se pot manifesta diferit; în contextul prezentului raport, inegalitățile au fost evaluate în termeni de limitare a accesului copiilor și adolescenților la serviciile esențiale și a participării lor depline în societate. În baza informațiilor existente, s-a analizat accesul inegal la următoarele servicii esențiale: educație, sănătate, mediu sigur și participarea în societate. Există foarte puține informații referitor la cauzele inegalităților în rândul copiilor și adolescenților din Moldova, având în vedere că informațiile sunt fragmentate și neactualizate. Nu există o analiză care să evalueze aceste inegalități într-o manieră complexă și complementară și care să definească domeniile cu cel mai mare impact asupra bunăstării copilului. Lipsește, de asemenea, un studiu al inegalităților pe parcursul ciclului de viață și al modului în care aceste inegalități afectează oportunitățile și bunăstarea unei persoane. Informațiile limitate existente dezvăluie diverși factori ai inegalității în rândul copiilor și adolescenților din Moldova, cum ar fi sărăcia, dizabilitățile, genul, etnia și contextul migrației.

Sărăcia în rândul copiilor și adolescenților este unul dintre factorii cei mai importanți de inegalitate în Moldova. Categoria cea mai expusă la sărăcie în Moldova este cea a familiilor cu mulți copii, multe dintre aceste familii trăind în sărăcie persistentă. Sărăcia are impact asupra accesului copiilor la educație, a performanțelor educaționale și a numărului de ani pe care un copil/adolescent îi petrece în sistemul educațional (Consiliul Europei, 2020; PNUD, 2021). Educația este universală în Moldova, dar, în același timp, familiile cheltuie o parte importantă din venitul lor pe educație, sub formă de plăți din buzunar. Rezultatele unui sondaj în rândul părinților arată că pentru fiecare leu cheltuit de stat pentru educație, părinții cheltuie aproximativ încă pe atât, sub formă de cheltuieli pentru educație formale (ex., rechizite pentru școală) și informale (ex., cadouri, plăți pentru reparații la școală) (IPP, 2021). Aproximativ 35% din intervievați au afirmat că plățile informale pentru educație au însemnat o povară financiară semnificativă pentru familiile lor (IPP, 2021). Neputința părinților de a-și permite să plătească pentru educație sau să acopere costuri suplimentare duce la mai puține rechizite și

manuale pentru copii, la acces inegal la transport școlar și la comportament inadecvat din partea profesorilor față de copiii care nu au disponibilitatea să plătească (PNUD, 2020). Copiii din familii vulnerabile, în special băieții, sunt mai predispuși la abandonul școlar timpuriu și la angajarea în muncă domestică (PNUD, 2020).

Copiii din familii sărace au acces restrâns la servicii sanitare adecvate, în special la asistență medicală specializată. Asigurarea de sănătate este universală și acoperită de stat pentru toate persoanele cu vârsta sub 18 ani. Totuși, accesul la asistență medicală este restricționat pentru mulți copii din cauza plăților informale. Un studiu bazat pe un sondaj național a constatat că plățile informale sunt motivul principal pentru care familiile vulnerabile nu au acces la asistență medicală și că aproximativ 20% din familiile cu venit mic au fost nevoite să plătească din buzunar pentru serviciile medicale (CPD, 2018). Informațiile arată, de asemenea, că familiile din chintilele cu veniturile cele mai scăzute în Moldova merg mai des la medicii de familie, generaliști, și mai puțin la medicii specialiști (22% în q1 contra 40% în q5) (PNUD, 2020).

Copiii cu dizabilități (CCD) se confruntă cu multe inegalități și restricții. În 2020, existau aproximativ 10 400 de copii cu dizabilități, ceea ce reprezintă 2% din toți copiii din Moldova (BNS, 2021b). În ciuda progresului semnificativ în integrarea copiilor cu dizabilități în educația generală, aceștia încă se confruntă cu provocări la accesarea unor servicii educaționale adecvate. În anul școlar 2019/20, aproximativ 9 800 de copii erau copii cu nevoi educaționale speciale. Deși numărul este în scădere (2015/16, 11 426 copii), acest lucru se datorează în principal scăderii numărului total al copiilor din Moldova și nu este o indicație de îmbunătățire a accesului la serviciile educaționale (BNS, 2021b). În 2019/20, aproximativ 600 de copii au beneficiat de servicii de educație în instituții rezidențiale specializate pentru copii cu dizabilități intelectuale și fizice (în 2015/16 au fost 1 033) (BNS, 2021b). În ciuda progresului în reforma educației inclusive, mulți copii cu dizabilități nu primesc tot sprijinul educațional necesar (ex., tehnologii de asistență adaptate nevoilor individuale ale copilului, terapie logopedică, terapie psihologică, kinetoterapie) și se confruntă cu atitudini discriminatorii

din partea profesorilor și a colegilor (Consiliul European, 2020). Dezinstituționalizarea copiilor cu dizabilități progresează lent, unul din marile obstacole în acest proces este accesul lor limitat la ajutorul de la nivel comunitar și la serviciile de recuperare (Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, 2019). În special, copiii cu dizabilități constând în boli rare, dizabilități severe și dizabilități intelectuale sunt privați de ajutor adecvat, care deseori este oferit doar la Chișinău (Consiliul European, 2020). Copiii cu dizabilități instituționalizați prezintă un risc ridicat de încălcare a drepturilor, fiind inclusiv expuși la abuz și violență (Consiliul European, 2020). Copiii cu dizabilități au acces restricționat la serviciile comunitare, inclusiv centre de zi (Consiliul European, 2020).

Etnia este un alt factor de inegalitate, copiii aparținând minorităților etnice confruntându-se cu stigmatul, accesul limitat la serviciile esențiale și la participarea socială. Aproximativ 25% din populația Moldovei are un trecut etnic, din care aproximativ 1% este minoritate romă (BNS, 2014). Consiliul European³⁹ a stabilit că în special minoritatea romă este una din cele mai vulnerabile etnii în termeni de acces la piața muncii, venituri, servicii esențiale, participarea în societate și la procesul decizional (Consiliul European, 2019). Există angajamente și progres în domeniul incluziunii sociale a minorității rome în Moldova. Două strategii naționale⁴⁰ și măsurile aferente au fost implementate în Moldova, acoperind diverse sectoare (educație, ocuparea forței de muncă, servicii de sănătate, locuire, protecție socială etc.). Totuși, rata înscrierilor copiilor romi în educația preșcolară este mult mai scăzută decât rata înscrierilor în general, lucru care se datorează în principal normelor culturale, dar și sărăciei și preocupărilor părinților cu privire la siguranța copiilor în instituțiile educaționale (UNICEF, 2015). Înscrierile în educația primară prezintă un nivel mai bun, dar foarte puțini copii (și în mare parte doar băieți) ajung și la învățământul gimnazial (UNICEF, 2015). Pe lângă normele culturale care contribuie la abandonul școlar, părinții și copiii romi decid adesea împotriva frecventării școlii din cauza stigmatului, discriminării și a incapacității sistemului educațional de a integra diversitatea culturală (UNICEF, 2015). Accesul general al populației rome la serviciile de sănătate⁴¹ este scăzut din cauza lipsei asigurărilor de sănătate (CPD, 2018), neputinței de a acoperi

plăți din buzunar, stigmatului și aspectelor culturale dăunătoare (ex., obiceiuri de fumat, neîncredere în sectorul medical, comunicare deficitară) (CPD, 2018). Drept consecință, copiii romi au acces redus la servicii medicale adecvate, în special cei care provin din familii cu venit mic (UNICEF, 2015). Familiile rome cu copii au acces redus și la protecție socială. Acest lucru se datorează în principal lipsei documentelor de identificare, dificultăților de a solicita ajutoare/servicii și stigmatului (UNICEF, 2015). Această situație se îmbunătățește datorită serviciilor de mediere inițiate în comunitățile rome, dar progresul este lent din cauza resurselor financiare limitate alocate acestor servicii și a implicării limitate din partea autorităților locale (Consiliul European, 2020).

Genul drept cauză a inegalității și stereotipurilor de gen sunt încă predominante în Moldova și afectează oportunitățile și calitatea vieții fetelor, băieților, femeilor și bărbaților. Prevalența normelor de gen are ca rezultat limitarea multor femei și fete tinere la muncă neplătită în sfera domestică în vreme ce băieții și bărbații trebuie să aibă locuri de muncă plătite (Consiliul European, 2020). Acest lucru limitează oportunitățile de angajare ale fetelor tinere și contribuie ulterior la creșterea discrepanței de venit și pensie pe bază de gen. În același timp, băieții sunt presați să producă pentru familiile lor și sunt mai expuși decât fetele la presiune din partea semenilor și la stres (ONU Moldova, 2020). Cea mai semnificativă diferență este la nivelul performanței școlare, unde fetele se descurcă mai bine (BNS & UN Women, 2019). Fetele sunt predominante în învățământul postliceal profesional tehnic, iar băieții în școlile profesionale tehnice. Educația superioară înregistrează un număr și mai mare de participare a populației feminine (58% din numărul total de studenți în anul academic 2020/21) (BNS, 2020). Bărbații abandonează sistemul educațional mai devreme, pentru a putea intra în câmpul muncii. Rata abandonului școlar timpuriu pentru tinerii cu vârsta între 18 și 24 de ani a fost de 22,6% pentru bărbați comparativ cu 15,3% pentru femei de aceeași vârstă (2019) (BNS, 2020). În același timp, gradul de implicare în programele de învățare pe tot parcursul vieții atât pentru femei, cât și pentru bărbați cu vârsta între 25 și 64 de ani este foarte scăzut (1,3% pentru bărbați și 1,4% pentru femei în 2019) (BNS, 2020).

39 Raportul pentru Republica Moldova al Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței, al 4-lea ciclu de monitorizare, 2013.

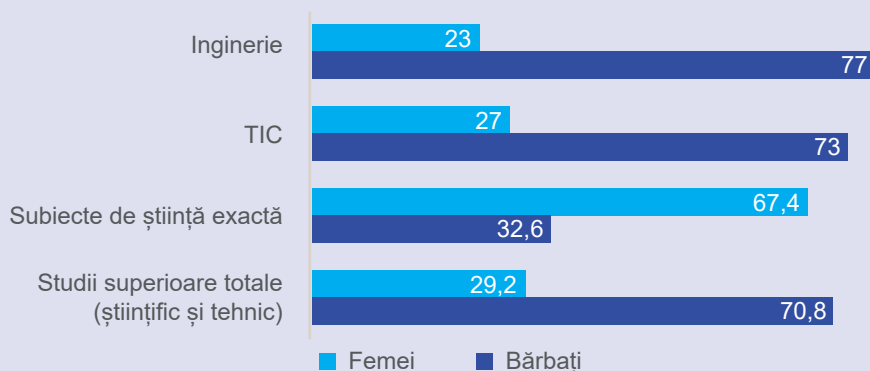
40 Din 2011 până în 2015 și din 2016 până în 2020.

41 Aproximativ 40% din populația romă este asigurată comparativ cu 72% din populația non-romă.

Cota fetelor care studiază în domeniile STEAM (știință, tehnologie, inginerie și matematică) a fost cu 4,6 % mai mică decât a băieților (BNS & UN Women, 2019). Figura 5 arată diferența de școlarizare a fetelor și băieților în învățământul superior tehnic (BNS & UN Women, 2019). Deși numărul femeilor din învățământul superior s-a dublat comparativ cu bărbații, dacă analizăm învățământul superior tehnic și științific, observăm că rata este inversă (BNS & UN Women, 2019).

Din numărul total de studenți în învățământul superior științific și tehnic, băieții predomină în mare măsură în domeniile ingineriei și TIC, femeile prezentând un avantaj doar în domeniul științelor exacte (Figura 5) (BNS & UN Women, 2019). În consecință, femeile sunt subreprezentate în sectorul economic TIC ocupând aproximativ 30% din locurile de muncă din domeniul TIC, iar salariile lor fiind cu 33% mai mici comparativ cu bărbații cu aceeași poziție (BNS & UN Women, 2019).

Figura 5. Distribuția studenților în învățământul superior științific⁴² și tehnic, ciclul II, în funcție de gen %, 2017

Sursă: BNS & UN Women, 2019

Includerea fetelor și femeilor în domeniul TIC va îmbunătăți accesul acestora la educație, sănătate și servicii sociale, va contribui la îmbunătățirea independenței lor economice și va facilita integrarea lor socială.

Situarea geografică putea fi și ea un factor al inegalității,

accesul copiilor la serviciile de bază în mediul rural comparativ cu mediul urban⁴³ este limitat din cauza infrastructurii generale subdezvoltate din regiunile rurale, a accesului mai precar la îngrijire medicală de specialitate și la educație și a lipsei serviciilor comunitare și a serviciilor sociale specializate. Familiile cu venit mic cu copii din mediul urban au acces mai redus la locuințe adecvate, siguranță și mobilitate (PNUD, 2020). În același timp, copiii din familiile rurale au acces mai precar la o educație de bună calitate și la servicii de îngrijire medicală, precum și la oportunități sportive și la activități culturale și recreative (ONU Moldova, 2020).

⁴² Materiile de științe exacte avute în vedere sunt chimia, fizica, matematica și statistica.

⁴³ Mediul urban în acest context se referă la două municipii, respectiv Chișinău și Bălți.

În condițiile în care inegalitățile în rândul copiilor au cauze diferite și limitează în diverse moduri incluziunea și la participarea copilului în societate, copiii cei mai excluși și vulnerabili sunt cei expuși unor inegalități combinate. Există informații foarte limitate despre vulnerabilitățile din cadrul fiecărui grup de risc și există puține studii care furnizează informații și date despre forme multiple și extreme de excludere. Spre exemplu, cei mai vulnerabili și supuși riscurilor de excludere sunt copiii cu dizabilități mintale, copiii cu dizabilități cauzate de o boală rară și copiii cu HIV (Consiliul European, 2020; ONU Moldova, 2020), fetele rome (CPD, 2018; CE, 2020), fetele din familii sărace (CPD, 2018), băieții săraci care provin din familii de migranți (Consiliul European, 2020; UNICEF, 2016), tinerii care părăsesc instituțiile rezidențiale (Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, 2019; UE, 2020).

3.4. PĂRȚILE INTERESATE

Principalele organizații cu responsabilități în domeniul **drepturilor copiilor și adolescenților** în Republica Moldova, în conformitate cu obligațiile din cadrul CDC, sunt guvernul și reprezentanții săi (Tabelul 4). La nivel național, aceștia sunt ministerele, agențiile și alte autorități publice. La nivel local/regional aceștia sunt autoritățile publice regionale și locale și entitățile

locale din toate sectoarele (ex., școli, grădinițe, centre pentru medicii de familie, servicii sociale inclusiv, dar nu numai, centre de zi, centre de plasament etc.), precum și diverși profesioniști (ex., profesori, educatori, pedagogi sociali, medici de familie, asistente și alți lucrători din sistemul de sănătate, asistenți sociali comunitari, ofițeri de poliție, procurori, judecători etc.).

Tabelul 4. Principalii responsabili publici în materie de drepturi ale copiilor și adolescenților în Moldova

SECTOR	INSTITUȚII PUBLICE, ORGANIZAȚII RESPONSABILE
Nivel național	
Organisme intersectoriale	Comisia parlamentară pentru protecție socială, sănătate și familie Comisia parlamentară pentru cultură, educație, cercetare, tineret, sport și media Comisia parlamentară pentru drepturile omului și relațiile interetnice Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului
Justiție	Ministerul Justiției Ministerul de Interne Biroul Procurorului de Stat Inspectoratul General al Poliției Uniunea Avocaților din Moldova Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat Administrația Națională a Penitenciarelor Inspectoratul Național de Probațiune Instanțele judecătorești și Consiliul Superior al Magistraturii
Protecția socială	Ministerul Muncii și Protecției Sociale Agenția Națională Asistență Socială Consiliul Național de Acreditare a Prestatorilor de Servicii Sociale Casa Națională de Asigurări Sociale Inspekția Socială
Sănătate	Ministerul Sănătății Fondul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală Agenția Națională pentru Sănătate Publică (Birouri naționale și regionale)
Educație	Ministerul Educației și Cercetării Ministerul Culturii Agenția pentru Instruirea și Formarea Cadrelor Didactice
Altele	Biroul Național de Statistică
Autorități locale și regionale	
Autorități	Autorități publice regionale și locale Entități regionale și locale din toate sectoarele
Profesioniști	Profesioniști care reprezintă toate sectoarele (asistenți sociali, judecători, personal al poliției, personal medical, profesori etc.)

Autoritatea centrală pentru protecția copilului este Ministerul Muncii și Protecției Sociale și este principalul organ responsabil în Republica Moldova. Mandatul său este reglementat de Legea 140/2013, care a fost modificată în 2020. Ministerul 1) este autoritatea principală care elaborează politici în domeniul protecției copilului, 2) singura structură care se ocupă de adopțiile internaționale și asigură repatrierea copiilor moldoveni nefinșoțiți din străinătate sau care fac obiectul unei răpiri de ordin civil și 3) coordonatorul mecanismului de cooperare intersectorială pentru identificarea, evaluarea, sesizarea, asistarea și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, precum și al mecanismului de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor pentru bunăstarea copilului. Ministerul este, de asemenea, responsabil de raportarea periodică privind implementarea CDC către Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (Guvernul Moldovei, 2021).

Serviciile și prestațiile de asistență socială pentru copii sunt furnizate de către structurile teritoriale de asistență socială (STAS) care au rol de autoritate tutelară teritorială și raportează consiliilor raionale. Agenția Națională Asistență Socială creată în 2017 asigură suport tehnic și pregătire pentru STAS asupra tuturor aspectelor de asistență socială și servicii sociale (OPM & P4EC, 2017). Asistenții sociali comunitari lucrează la nivel municipal, dar sunt angajați și plătiți de STAS.

Un alt organism responsabil important în Republica Moldova este Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, care asigură respectarea drepturilor și libertăților copilului și punerea în aplicare a prevederilor CDC (art. 1, Legea 52/2014 cu privire la Avocatul Poporului). Actualul Avocat al Poporului pentru Drepturile Copilului a fost ales de Parlament în aprilie 2016. Instituția Avocatul Poporului produce rapoarte anuale cu privire la situația drepturilor copilului și rapoarte tematice asupra unor probleme specifice privind copiii și adolescenții (ex., copii în detenție, copii cu dizabilități etc.). Recomandările acestor rapoarte sunt adesea luate în considerare de donatori, organizații internaționale și agenții mai degrabă decât de autorități (interviu). În acest sens, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului recomandă Republicii Moldova să susțină și să întărească biroul Avocatului Poporului ca organism independent de monitorizare.

Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului (CNPDC) a fost înființat în 1998 cu următoarele scopuri: 1) **a asigura conformitatea legislației naționale cu dispozițiile CDC** și ale altor documente internaționale; 2) **a identifica prioritățile de intervenție** în domeniul protecției copilului și familiei; 3) **a promova politicile naționale** privind protecția copilului și familiei; 4) **a coordona activitățile pentru elaborarea de strategii și programe guvernamentale** cu privire la protecția copilului și a familiei; 5) **a întări parteneriatul social** în sectorul protecției copilului și familiei. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a recomandat Republicii Moldova să furnizeze consiliului un mandat clar și autoritate suficientă pentru a coordona toate activitățile legate de implementarea convenției la nivel intersectorial, național, regional și local. Trebuie create condiții pentru a asigura rămânerea organismului coordonator în cadrul Biroului Prim-ministrului pentru a ușura coordonarea intersectorială la nivel înalt. CDC a recomandat, de asemenea, să se pună la dispoziția CNPDC resursele umane, tehnice și financiare necesare pentru o funcționare eficace. CNPDC are filiale locale atât la nivel comunitar, cât și la nivel districtual. Un proiect de regulament nou al CNPDC, care include aceste filiale locale, a trecut la etapa de aprobare din partea Cancelariei de Stat, dar adoptarea sa a fost amânată până la aprobarea unei decizii comune cu privire la funcționarea tuturor consiliilor și comisiilor create sub coordonarea guvernului (interviuri).

Mai sunt multe alte părți interesate în domeniul protecției drepturilor copilului (Tabelul 6) care acționează atât la nivel central, cât și la nivel local. Un loc important pe această listă de părți interesate îl ocupă **ONG-urile locale, naționale și internaționale, organizațiile și donatorii internaționali care au lansat proiecte și programe care au stimulat cele mai importante reforme** (spre exemplu referitor la dezinstituționalizare și îngrijire alternativă). La fel de important este sectorul **media, care poate juca un rol major în informarea și promovarea drepturilor copilului.** Referitor la acest lucru, instituția Avocatului Poporului a constatat că există o nevoie de pregătire a jurnaliștilor și a altor profesioniști din sectorul media cu privire la protecția drepturilor copilului și la conținutul dăunător (Avocatul Poporului, 2021). **Părțile interesate din sectorul privat** ar putea facilita și realiza progrese în ceea ce privește schimbările și incluziunea socială pentru copii și adolescenți. Mai mult de atât, acestea pot influența alte părți interesate, inclusiv guverne și ONG-uri, în luarea deciziilor (a se vedea capitolul 2.5).

Tabelul 5. Principalele părți interesate neguvernamentale pentru protecția copilului în Moldova

GRUP DE PĂRȚI INTERESATE	DESCRIERE
Organizații ale societății civile și non-profit	<p>Organizațiile naționale și regionale/comunitare care pun un accent direct pe copii și adolescenți. Există un număr mare de ONG-uri⁴⁴ și OSC-uri care activează în Moldova în diverse domenii legate de drepturile copiilor și de drepturile adolescenților.</p> <p>Există diverse cadre și platforme de coordonare a ONG-urilor și OSC-urilor pentru protecția copilului [ex., Alianța ONG-urilor Active în Domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF), Alianța Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități (AOPD), Federația pentru Drepturi și Resurse ale Persoanelor cu Tulburări din Spectrul Autist (FEDRA) etc.].</p>
Organizații și donatori internaționali	ONU, UNICEF, UE, USAID, BM, Consiliul Europei, GTZ, SDC, SIDA, LED, ADA, Guvernul României etc.
Profesioniști care intră în contact cu copiii	Profesioniști care nu fac parte din mediul public și care furnizează servicii, supraveghere sau asistență copiilor (avocați, psihologi, medici etc.).
Media	Media este responsabilă cu comunicarea în ceea ce privește drepturile copiilor și adolescenților și cu informarea și raportarea într-o manieră corectă, etică și nedăunătoare a cazurilor de încălcare a drepturilor copilului.
Mediul academic și comunitatea cercetătorilor și specialiștilor	Profesioniști, indivizi sau instituții cu expertiză academică în domeniul drepturilor copiilor și adolescenților. Universități și cercetători independenți implicați în cercetarea drepturilor copilului.
Liderii comunității	Lideri ai comunității formali sau informali, lideri religioși, persoane influente și militanți pentru drepturile copilului.
Mediul de afaceri	Mediul afacerilor influențează, în același timp, direct și indirect drepturile copiilor și adolescenților. Aceasta se face prin influențarea condițiilor de muncă ale părinților, piețelor, comunităților și mediului înconjurător. Mediul de afaceri influențează calitatea sau furnizarea de bunuri și servicii pentru copii și adolescenți în mod individual sau colaborativ.
Organizații în domeniul muncii	Acestea sunt entități care reprezintă părinții încadrați în muncă, care ar putea influența politicile privind îngrijirea și protecția copilului (concediul parental, furnizarea și prestațiile pentru îngrijirea copilului, impozitul în funcție de copii etc.).
Părinți/îngrijitori	Părinți, îngrijitori și tutori, indivizi sau asociații care susțin, promovează și luptă pentru protecția și îngrijirea copilului. Părțile interesate formale sunt asociațiile de părinți care se ocupă de probleme generale ale copiilor și adolescenților (educație) sau asociații de părinți care se ocupă de probleme specifice (ex., părinți de copii cu autism, asociații ale părinților singuri etc.).
Organizații de tineret/copii	Organizații care se ocupă de copii împreună cu copii, organizate prin școli sau centre comunitare, ONG-uri (ex., centre de resurse pentru tineret, centre de tineret, cluburi pentru copii, consilii consultative ale copiilor, consiliile studenților etc.).

⁴⁴ Registrul de stat al organizațiilor non-comerciale indică 10 919 asociații publice, o parte importantă din acestea având în statut activități în domeniul protecției copilului sau tânărului.

Deși părinții sunt recunoscuți ca cei mai importanți purtători de responsabilități, abilitățile lor de a proteja nevoile copiilor trebuie îmbunătățite în Moldova.

Cunoștințele, atitudinile și practicile familiale cu privire la îngrijirea, educația și dezvoltarea copiilor sunt adesea insuficiente sau neadaptate la condițiile socio-culturale actuale în rândul familiilor (UNCIEF, 2009). Pentru a aborda această problemă, a fost adoptată o Strategie intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022 (HG 1106/2016), dar implementarea sa este îngreunată, inclusiv din cauza faptului că nu a fost aprobat niciun plan de acțiune aferent. În același timp, diverse OSC-uri și organizații din sectorul privat furnizează un număr impresionant de programe de educație parentală (Ministrul Educației, Culturii și Cercetării, CNPAC, 2020). De asemenea, părinții cu copii cu dizabilități dezvoltă activități de educație parentală și servicii de sprijin pentru semeni și pledează pentru drepturile copiilor cu dizabilități (SOS Autism, 2019).

O atenție specială ar trebui acordată organizațiilor formale și informale cu participare din partea copiilor, cum ar fi consiliile consultative ale copiilor, consiliile studențești etc. Cele mai active în acest domeniu sunt cele create în sistemul educațional, acestea primind mai multă susținere și cadre de funcționare de la ministerul de resort. În ciuda tuturor

acestor eforturi, Comitetul pentru Drepturile Copilului a recomandat totuși (CDC, 2017) Republicii Moldova să ia măsuri pentru a asigura adoptarea și implementarea efectivă a legislației care recunoaște dreptul copilului de a fi auzit și pentru a dezvolta instrumente de consultare publică.

Cooperarea dintre părțile interesate și entitățile responsabile din Republica Moldova ia forme diverse și depinde de grupurile de părți interesate și de cadrul politic (interviu). Mecanismele existente de cooperare intersectorială în domeniul protecției copilului nu sunt pe deplin operaționale și eficiente (Biroul Avocatului Poporului, 2021). Implicarea și contribuția părților interesate sunt considerabile la nivelul elaborării cadrului legal și a politicilor, precum și la nivelul implementării. Cu toate acestea, din punct de vedere geografic, implicarea este inechitabilă, spre exemplu, prezența unor ONG-uri mari la nivel raional este de obicei un factor esențial în dezvoltarea serviciilor.

3.5. MEDIUL DE AFACERI

Mediul de afaceri influențează bunăstarea copiilor, adolescenților și a familiilor lor în diverse moduri. UNICEF, în colaborare cu UN Global Impact și Salvați Copiii, a lansat **10 principii cu privire la drepturile copiilor și mediul de afaceri** în 2012 (UNICEF, 2012). Principiile sunt: respectarea și angajamentul de a promova drepturile copilului, eliminarea tuturor formelor de muncă infantilă, asigurarea unei munci decente pentru părinți și îngrijitori, asigurarea siguranței copiilor în activitățile economice, asigurarea unor produse sigure pentru copii, utilizarea unor practici comerciale adecvate și nedăunătoare, respectarea dreptului copiilor la un mediu sigur și sănătos, respectarea securității copiilor, sprijinirea copiilor în situații de urgență și consolidarea comunităților în susținerea drepturilor copiilor (UNICEF, 2012). Mediul de afaceri poate afecta copiii prin practici

dăunătoare care pot cauza inegalitatea de gen și pot limita vocea și reprezentarea muncitorilor (UNICEF & NBIM, 2020). Există două moduri principale de influențare a procesului economic: 1) promovând și susținând responsabilitatea socială a întreprinderii în mediul de afaceri și 2) promovând reglementări, standarde, politici și practici benefice copiilor.

Vârsta minimă de încadrare în muncă în Moldova este de 16 ani, așa cum este stipulat în Codul muncii. Sunt și excepții în care tinerii de 15 ani pot fi angajați. Pentru aceasta au nevoie de consimțământ scris din partea reprezentantului lor legal, timpul de lucru trebuie să fie limitat la 24 de ore pe săptămână, iar angajatorul este obligat să se asigure că munca nu afectează negativ procesul educațional al minorului (Guvernul Moldovei, 2006). Datele referitoare la

munca infantilă lipsesc în Moldova, ultimele informații colectate datând din 2009, în baza Sondajului privind forța de muncă - Sondajului privind munca infantilă. Informațiile referitoare la exploatarea în muncă arată că, în 2019, aproximativ 254 de copii au fost expuși exploatării în muncă (Guvernul Moldovei, 2020). În cursul anului 2020, 4 copii au fost scoși din situații potențiale de muncă infantilă (USDS, 2021), deși numărul copiilor exploatați prin muncă este considerat a fi mult mai mare (interviuri).

Conștientizarea, reglementările și măsurile de limitare a practicilor comerciale dăunătoare bunăstării copiilor și adolescenților sunt încă în fază incipientă în Moldova. În 2016, au fost adoptate noi reglementări privind restricționarea comercializării de produse alimentare cu impact asupra sănătății copilului. Noile reglementări interzic implicarea copiilor și adolescenților și folosirea imaginii lor în campanii de publicitate. Promovarea acestor produse în școli și alte instituții de învățământ a fost, de asemenea, interzisă (ANSA, 2021). Stipulări privind întreaga listă de ingrediente au fost introduse în 2003 și etichetele cu informații nutriționale au devenit obligatorii în 2019 (ANSA, 2021). În 2018, au fost adoptate noi reglementări cu privire la promovarea etică a medicamentelor (HG 944). Reglementările interzic folosirea copiilor în promovarea medicamentelor care „fac referire exclusiv sau în special la copii”. În plus, se interzice promovarea medicației în timpul sau imediat după difuzarea de produse media pentru copii sau adolescenți (Guvernul Moldovei, 2018).

Există puține date despre modul în care diversele aspecte ale proceselor și produselor economice afectează copiii în Moldova. Un sector în care s-au înregistrat progrese este sensibilizarea și creșterea competențelor mediei private cu privire la înțelegerea și respectarea drepturilor copilului. De-a lungul ultimilor ani au fost întreprinse diverse activități (ex., activități în cadrul parteneriatului între Asociația Presei Independente și UNICEF, al parteneriatului între Cancelaria de Stat și organizațiile media regionale) în scopul de a educa media cu privire la modul de prezentare a aspectelor legate de copii la știri și cu privire la modul în care pot contribui la respectarea drepturilor copiilor. Un alt sector în care s-au observat progrese este intensificarea parteneriatului public-

privat (mai ales non-profit) în prestarea serviciilor pentru copii (ex., îngrijire de zi, ajutor specializat). Ce rămâne de făcut în acest domeniu este de a furniza un mai bun sistem de monitorizare a calității pentru aceste servicii, în special pentru serviciile de educația preșcolară (Avocatul Poporului, 2019).

Noțiunea de responsabilitate socială a întreprinderii (RSI) este relativ nouă, dar în curs de dezvoltare în Moldova. Nu există o analiză dedicată despre modul în care RSI ține cont de aspectele legate de copil și familie. În general, societatea moldovenească se așteaptă ca sectorul afacerilor să contribuie la rezolvarea diverselor chestiuni sociale, în vreme ce, în același timp, percepția sectorului privat este că responsabilitatea lui este crearea de locuri de muncă, plata impozitelor și oferirea unui salariu decent (Busmachieu & Covas, 2021). Un raport de sinteză privind RSI în Moldova concluzionează că întreprinderile din Moldova își concentrează acțiunile RSI pe inițiative axate pe angajat, unele investesc în comunitățile în care activează și foarte puține se angajează în muncă de caritate sau au programe sociale dedicate (Busmachieu & Covas, 2021). Companiile multinaționale și companiile cu capital străin sunt cele care înțeleg și implementează mai bine RSI în Moldova, dar contribuția lor este mai degrabă punctuală și nu se bazează pe programe cu impact la scară largă (Busmachieu & Covas, 2021).

Inițiativele de promovare a echilibrului viață-muncă lipsesc în Moldova, deși acesta este unul dintre obiectivele strategiei de dezvoltarea a țării „Moldova 2030” (Guvernul Moldovei, 2018) și unul dintre obiectivele Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. Analiza situației pentru strategia „Moldova 2030” a arătat că politicile angajatorilor din Moldova sunt rigide și nu sunt favorabile pentru echilibrul muncă-viață (Guvernul Moldovei, 2018). Doar 6% din femei și 13% din bărbați în Moldova au un program flexibil de muncă (Guvernul Moldovei, 2018). Există micile inițiative⁴⁵ în acest sens care sunt implementate, dar sunt activități sporadice mai degrabă decât eforturi consolidate. Dincolo de realitățile și restricțiile economice și de la locul de muncă, normele sociale influențează echilibrul viață-muncă în cadrul fiecărei familii. Femeile sunt mult mai implicate în munci gospodărești neplătite și în îngrijirea

45 De ex., parteneriatul ADA și UNFPA cu 5 companii private referitor la îmbunătățirea echilibrului viață-muncă a fost lansat în 2021; Asociația Femeilor Antreprenoare din Moldova a stabilit recent un parteneriat cu Confederația Națională pentru Antreprenariat Feminin din România pentru a susține autoritățile în îmbunătățirea cadrului legal pentru echilibrul viață-muncă.

copiilor (ex., aproximativ 66% din bărbații din Moldova au răspuns că nu fac niciodată baie copiilor, 53% că nu-și ajută copiii la activitățile educaționale) (UNFPA, 2018). Intervențiile transformatoare de gen lipsesc în Moldova, una din intervențiile necesară fiind cea de educare a societății cu privire la faptul că bărbații trebuie să fie mai implicați ca îngrijitori.

Concediul de maternitate și pentru îngrijirea copilului sunt relativ generoase în Moldova în termeni de perioadă plătită. Mamele asigurate au dreptul la 126 de zile de concediu de maternitate (România - 112 zile, Ucraina - 126 de zile) și pot cere concediu pentru îngrijirea copilului până la vârsta de trei ani (Consiliul Europei, 2019; OIM, 2020). Concediul paternal este oferit taților asigurați pentru o perioadă de 14 zile; numărul taților care cer concediu paternal este în creștere (de la aproximativ 2 100 în 2017 la aproximativ 4 000 în 2020), dar rămâne încă scăzut la unul din zece noi tați în 2020 (CNAS, 2021). Există, de asemenea, o stipulare în lege care interzice angajatorului să concedieze o femeie însărcinată (Consiliul Europei, 2019). Legislația interzice și schimburile de noapte pentru femeile însărcinate sau care au născut recent (Consiliul Europei, 2019). Nu există informații oficiale referitoare la nerespectarea, din partea companiilor private, a dreptului legal la concediu de maternitate și pentru îngrijirea copilului sau la ajutor suplimentar oferit părinților.

Siguranța copiilor și adolescenților online este un alt aspect important unde dialogul între sectorul public și privat trebuie să fie intensificat. În 2017, Guvernul Moldovei a adoptat Hotărârea Guvernului 212/05.04.2017 privind promovarea siguranței pe Internet a copiilor și adolescenților și respectivul Plan de acțiuni pentru anii 2017-2020. Raportul de monitorizare a implementării Planului de acțiuni arată

că multe din acțiunile sale au fost implementate, dar aceste acțiuni au avut tendința de a se referi la întărirea cadrului legal, oferirea de ajutor utilizatorilor, acțiuni privind operabilitatea datelor și activități de învățare. Foarte puține dintre măsuri au implicat interacțiune între sectorul privat și cel public, lucru care încă trebuie să fie promovat. Un exemplu de cooperare pozitivă între sectoarele public și privat este aplicarea de filtre pentru a reduce conținutul negativ online pentru copii, proiect implementat prin cooperarea dintre MAI și furnizorii de internet (MAI, 2021).

Implicarea generală a sectorului de afaceri în protejarea copiilor de riscuri și daune este limitată în Moldova, dar se fac pași mici. Mai multe practici bune și exemple pozitive ar trebui să fie aduse în atenția publicului. Un astfel de exemplu este colaborarea dintre UNICEF, municipiul Chișinău și furnizorul de curent electric pentru a promova siguranța electrică pentru copii și adulți (Municipiul Chișinău, 2020), un altul este cooperarea dintre UNICEF, MSMPS și Viber, care au colaborat în 2021 pentru a sensibiliza asupra măsurilor de protecție și a vaccinării împotriva COVID-19. Alte acțiuni sporadice de stabilire a unor inițiative public-private au avut loc în domeniul educației tinerilor referitor la chestiuni de sănătate a reproducerii, al sponsorizării educaționale, al pregătirii în muncă pentru tineri și al susținerii individuale în situații dificile de sănătate.

3.6. EVALUAREA APROVIZIONĂRII CU PRODUSE ESENȚIALE, FURNIZĂRII DE SERVICII ESENȚIALE ȘI A APROVIZIONĂRII PIEȚEI

Accesul la produsele și serviciile esențiale și aprovizionarea pieței au fost analizate din perspectiva accesului copiilor, adolescenților și al familiilor lor la alimente și hrană adecvată și de bună calitate, al

accesului la locuințe și utilități, la tehnologia informației și comunicațiilor (TIC), la medicamente și vaccinuri, transport și protecție (UNICEF, 2014).

În 2020, indicele global al foamei (GHI)⁴⁶ pentru Republica Moldova era de 9,9 puncte. Moldova este una dintre țările din zonă cu cel mai fluctuant indice. Are un scor mai rău decât vecinii săi din UE (România a avut un indice de 8 în 2020), dar mai bun decât alte țări din regiune (Ucraina a avut un indice de 13 și Georgia de 12,3) (GHI, 2021). Ca rezultat al declinului sărăciei extreme în ultimii 10 ani, securitatea alimentară a crescut (BNS, 2020a). Numărul total de cazuri de malnutriție la copii a scăzut de la 659 în 2014 la 432 în 2019, iar numărul total de cazuri de malnutriție la copiii sub 5 ani a scăzut de la 1 214 în 2014 la 917 în 2019 (BNS, 2021d).

Riscul insecurității alimentare este mai mare pentru gospodăriile cu copii, în special pentru gospodăriile sărace și gospodăriile cu mulți copii.

Cota cheltuielilor pentru hrană în gospodăriile cu 3 sau mai mulți copii a fost de 44,4% din totalul cheltuielilor gospodăriei în 2019 și este în scădere (BNS, 2020a). Gospodăriile sărace din Moldova (prima chintilă) sunt cele mai expuse riscului de carențe alimentare, cheltuielile lor pentru hrană reprezentând aproximativ 60% din totalul cheltuielilor gospodăriei (BNS, 2021d). **Calitatea hranei și aportul de nutrienți sunt scăzute în Moldova, ducând la diabet și supraponderalitate.** Alimentația gospodăriilor cu copii din Moldova constă în special din pâine și orez, grâu și produse din cereale (moldoveanul de rând consumă 120 kg de produse de panificație/pâine pe an, de două ori mai mult decât media UE), lapte și produse lactate și carne (Andoni & Ciobanu, 2018). Fructele proaspete și legumele sunt consumate în cantități mici (BNS, 2021d). Alimentația și obiceiurile alimentare nesănătoase se numără printre factorii principali care cauzează boli nedeclarate, inclusiv în rândul copiilor. Una dintre cele mai presante probleme este creșterea rapidă a diabetului și obezității la copii în Moldova: numărul copiilor diagnosticați cu diabet a fost de 500 în 2019 comparativ cu 379 în 2016 (Gorbunov, 2019). Nu există date recente referitor la obezitatea infantilă în Moldova, tabelele statistice ale raportului UNICEF „Starea copiilor lumii” din 2016 arătând că 5% din copii în Moldova erau obezi în 2015 (UNICEF, 2016). Interviuurile cu părțile interesante relevante au confirmat că lipsesc statistici periodice referitor la obezitatea infantilă în Moldova. Nivelul de spitalizare din cauza problemelor endocrinologice pentru grupa de vârstă 1-18 era de 1,0 la 1 000 de locuitori în 2020 (MS,

2021). Prețurile la alimente sunt în continuă creștere în Moldova, dar în 2021 inflația a fost semnificativă comparativ cu 2020. Rata inflației pentru produsele alimentare a fost de 17,46% în decembrie 2021 comparativ cu decembrie 2020. Cea mai mare creștere a prețurilor a fost înregistrată la legume (cu 43,8%), ulei vegetal (cu 33,5%) și ouă (22,5%) (prețurile pentru decembrie 2021 comparativ cu decembrie 2020), (BNS, 2021e).

Accesibilitatea prețului bunurilor și serviciilor esențiale este un alt aspect care poate restrânge accesul.

Gospodăriile vulnerabile riscă să nu poată acoperi costurile serviciilor esențiale. Condițiile de trai ale familiilor cu copii variază în Moldova și depind de venitul familiei, așezarea geografică și mărimea gospodăriei. Condițiile de trai pentru copiii din mediul rural sunt inferioare comparativ cu cele ale copiilor din mediul urban. Un sondaj asupra inegalității în Moldova a arătat că gospodăriile cu un membru adult cu dizabilități și gospodăriile rome se confruntă cu provocări atunci când vine vorba de acoperirea costurilor pentru utilități (CPD, 2018).

Accesul general la tehnologiile informaționale și ale comunicațiilor este relativ bun în Moldova.

Din 100 de gospodării cu copii, 99 au cel puțin un computer. Accesul la un computer este mai restricționat pentru unele grupuri, cum ar fi persoanele cu dizabilități, familiile cu mulți copii (aproximativ 77% din gospodăriile cu 3 și mai mulți copii au cel puțin un computer în casă) (BNS, 2020a). Accesul la internet este de asemenea foarte bun în Moldova (ocupă locul 27 în lume). În 2020, aproximativ 90% din populația Moldovei avea acces la internet (Gigabit Monitor, 2021).

Accesul la vaccinarea profilactică este bun în Moldova. Cota de copii vaccinați din totalul populației de copii pentru vaccinurile obligatorii (tuberculoză, poliomielită, difterie și tetanos, tuse convulsivă, hepatita B) este de peste 90% (BNS, 2020a). Rata de vaccinare pentru rujeolă, oreion și rubeolă este în ușoară scădere, în 2016 rata copiilor vaccinați fiind de 88% (BNS, 2020a). Ratele scăzute de vaccinare sunt în principal observate în zonele urbane și se datorează deciziei părinților de a nu și vaccina copiii (CE, 2020). Nu există nicio analiză disponibilă referitoare la evoluția prețurilor pentru cele

46 Cu cât este mai scăzut indicele, cu atât riscul este mai scăzut, metodologie și scor: <https://www.globalhungerindex.org/ranking.html>

mai folosite medicamente pentru copii. În general, prețurile pentru medicamente au crescut constant în ultimii 10 ani (BNM, 2017). Accesul la medicamentele necesare este o problemă în Moldova. Numărul medicamentelor înregistrate a scăzut cu 30% doar în 2016 (EUROPASS, 2017). Agenția Medicamentului și Dispozitivelor Medicale a explicat această scădere în aprovizionare prin refuzul companiilor private care importă medicamente de a obține certificările necesare (EUROPASS, 2017).

Moldova are un nivel de poluare relativ ridicat, în special poluarea apei este critică. Țara are un sistem deficitar de eliminare a deșeurilor, iar în general locurile sunt considerate murdare și dezordonate (Numbeo⁴⁷, 2021). Moldova ocupă locul 50 (primul loc este cel mai rău) conform indicelui de poluare globală, fiind mai poluată decât România și Armenia, dar mai puțin poluată decât Ucraina (Numbeo, 2021). Copiii, împreună cu populația generală, sunt expuși la poluarea apei, la sistemele deficitare de eliminare a deșeurilor și la aerul poluat. Râul Nistru este foarte poluat și are un regim de debit neregulat, ceea ce reprezintă un factor de risc major de vreme ce Nistrul este sursa de apă a Chișinăului (Harta poluării globale, 2021). În vreme ce poluarea aerului este moderată comparativ cu țările învecinate, poluarea aerului în Chișinău este de 3 – 4 ori peste limita acceptată (PNUD, 2020). Chișinăul are puțin spațiu verde, acesta reprezentând doar 16,7% din suprafața totală a orașului, și oferă posibilități limitate de recreere pentru copii și familiile lor (PNUD, 2020).

Siguranța este o problemă pentru copiii și adolescenții de pe întreg teritoriul țării, dar în special din Chișinău. Un studiu a arătat că fetele

sunt preocupate de siguranța în transportul public și pe străzile din Chișinău, din cauza hărțuirii, iar băieții sunt preocupați de siguranța fizică ca rezultat al violenței suferite din partea semenilor lor (PNUD, 2020). Copiii și adolescenții cu dizabilități, în special fetele, sunt cei mai vulnerabili la situații nesigure (CDP, 2018). **Siguranța rutieră rămâne o problemă critică în Moldova, în 2020 aproximativ 13% din totalul persoanelor implicate în accidente rutiere fiind copii** (până în 17 ani) (BNS, 2020a). Numărul copiilor care au suferit accidente rutiere a crescut de la 349 de cazuri în 2017 la 469 de cazuri în 2019, din care 17 copii decedați (BNS, 2020a). Băieții sunt mai predispuși decât fetele la a fi implicați în accidente rutiere; din numărul total de copii implicați în accidente, 61% erau băieți (BNS, 2021f; BNS, 2020a).

Accesul grupurilor vulnerabile la serviciile esențiale a fost îmbunătățit în Moldova până la recenta criză economică cauzată de pandemia de COVID-19. Prețurile la toate produsele și serviciile esențiale cresc în Moldova și vor afecta mai ales persoanele în cele mai dezavantajoase situații. Guvernul Moldovei a prevăzut pachete de sprijin, dar aceste măsuri nu sunt țintite. Autoritățile ar trebui sprijinite în efortul de atenuare a efectelor creșterii costurilor la serviciile esențiale, prin îmbunătățirea direcționării și eficienței.

47 Numbeo calculează indicele de poluare bazându-se pe evaluarea populației existente în țara respectivă pe baza a 8 indicatori principali legați de poluarea aerului și apei, eliminarea deșeurilor, poluarea fonică și luminoasă, a se vedea: https://www.numbeo.com/pollution/rankings_by_country.jsp

Credit foto: @UNICEF/2022/Pantaz

Drepturile copiilor

DREPTURILE COPIILOR

4.1. SĂNĂTATEA

Ratificând Convenția ONU privind Drepturile Copilului, Republica Moldova s-a angajat să asigure tuturor copiilor acces egal la servicii de sănătate și îngrijire de calitate. Aceste drepturi includ dreptul copiilor la asistență medicală de calitate, la un mediu curat și sigur, la informații care să îi ajute să rămână sănătoși, la apă potabilă sigură și la hrană nutritivă.

Mamele ar trebui să beneficieze de asistență medicală prenatală și postnatală. În ciuda progreselor obținute la nivel de acoperire universală a sănătății, accesul la serviciile de sănătate de bază este încă inegal în rândul copiilor din Republica Moldova. Acest lucru se datorează concentrării geografice a furnizorilor de servicii de sănătate în zonele urbane, nivelului ridicat de plăți informale din buzunar, nivelului scăzut de acoperire prin asigurări de sănătate și alocărilor mici pe cap de locuitor la nivel de asistență medicală etc. Inegalitățile în sănătate au fost și mai agravate de pandemia de COVID-19 și de impactul acesteia asupra sectorului sănătății.

Accesul la serviciile de sănătate este universal în Moldova, dar implementarea unei acoperiri depline este dificilă. Principiul accesului echitabil la serviciile de sănătate publică pentru toți cetățenii este înscris în legislația națională. În ciuda obligativității asigurării de sănătate, nu toată populația are asigurare de asistență medicală. Cota persoanelor asigurate din totalul populației a crescut de la 85,8% în 2016 la 87,8% în 2020 (CNAM, 2020). Majoritatea persoanelor neasigurate locuiesc în zona rurală și doar jumătate din populația romă este asigurată (ANSP, 2019; UNICEF, 2015). Accesul la asistența medicală primară și de urgență este universal indiferent de statutul de asigurat. O evaluarea a OMS din 2020 a constatat

că s-a făcut mult progres în termeni de priorizare a sănătății femeilor, copiilor și adolescenților. Totuși, implementarea unei acoperiri complete a serviciilor de sănătate este o provocare în practică. Numărul de pediatri și numărul de paturi în spitale pentru copii a scăzut din 2014 până în 2019 (BNS, 2020). Asigurarea medicală acoperă parțial anumite servicii de sănătate. Spre exemplu, există o lipsă a serviciilor de îngrijire paliativă pentru copiii vulnerabili, în special copiii cu dizabilități (Națiunile Unite Moldova, 2020).

Sănătatea maternă și infantilă se îmbunătățește în Moldova, rata mortalității infantile și la copiii sub cinci ani a continuat să scadă, chiar dacă sunt în continuare de circa trei ori mai ridicate decât media în UE (ONU Moldova, 2020). Rata mortalității infantile a scăzut ușor la 8,7 decese la copiii cu vârsta de sub un an la 1 000 de nașteri vii în 2020, comparativ cu 13,4 în 2015, în timp ce rata UE era de 3,4 în 2019 (MS, 2020; Eurostat, 2020). Mortalitatea infantilă⁴⁸ este mai pronunțată în zonele rurale (10,1), în raport cu zonele urbane (6,6) (BNS, 2021g). În mod similar, rata mortalității la copiii sub cinci ani a scăzut de la 15,7 decese la 1 000 de nașteri vii în 2015 la 14,4 în 2019 (MS, 2019), în vreme ce rata mortalității în UE pentru copiii sub cinci ani a fost 4,0 în 2019 (EUROSTAT, 2021). Din totalul deceselor copiilor sub cinci ani în Moldova, 20% au fost raportate acasă, în mare parte din cauze care ar fi putut fi prevenite, cum ar fi boli respiratorii, pneumonie și răni. Procentul de transmitere HIV de la mamă la copil a fost de 4,8% în 2019 (UNAIDS, 2020). În 2019, aproximativ 81 de copii cu vârsta sub 10 ani au primit tratament pentru HIV (scheme bazate pe LPV/r) (UNAIDS, 2020).

48 Rata mortalității infantile pe boală (2019) la mia de nașteri vii: boli respiratorii - 12,2‰, cu diferențe enorme între zona urbană 1,4‰ și rurală 22,9‰; boli infecțioase - 3,2‰, urban 2,2‰, rural 4,3‰; răni și otrăvire - 5,7‰, urban 1,4‰, rural 10,0‰ (ANSP, 2021).

Intervenția timpurie în Moldova

Serviciile de intervenție timpurie (IT) au fost introduse în Moldova în 2016, în urma elaborării modelului de intervenție timpurie pentru copii și a aprobării reglementărilor și a standardelor de calitate în domeniul IT⁴⁹. Serviciile IT în Moldova sunt oferite într-o manieră multidisciplinară (servicii medicale, sociale și educaționale) având ca scop identificarea riscurilor asupra dezvoltării copiilor și furnizarea de ajutor familiilor, precum și formarea unei rețele de prevenire, atenuare și reducere a acestor riscuri. Vârsta de referință pentru IT în Moldova este de la 0 la 3 ani. Aproximativ 2% (10 400) din totalul populației infantile sunt copii cu dizabilități (BNS, 2020). Numărul total al copiilor/familiilor care ar avea nevoie de servicii IT nu este cunoscut, dar

un studiu a estimat că doar 10% din copiii cu dizabilități (de la 0 la 3 ani) au acces în prezent la servicii IT (Lumos Moldova, 2016). Sunt două centre principale unde sunt oferite servicii IT, în municipiile Chișinău și Bălți, dar se planuiește deschiderea altor câteva centre la nivel de raion⁵⁰. Centrul din Chișinău⁵¹ oferă în jur de 1 500 de ore de consultații pe an și aproximativ 200 de familii pe an primesc ajutor integrat și continuu furnizat de centru (CNPD, 2021). Cea mai importantă barieră la accesarea IT este lipsa specialiștilor care pot oferi aceste servicii, dar capacitățile specialiștilor din sector se dezvoltă ușor pe tot teritoriul țării. Autoritățile moldovene au lansat diverse programe dedicate pentru a crește oferta și calitatea serviciilor IT.

În 2019, aproape toți copiii (99,4%) din Republica Moldova s-au născut într-un spital (BNS, 2020).

Cota nașterilor premature a crescut la 5,1% comparativ cu 4,7% în 2015 (BNS, 2019), fiind așadar nevoie de dezvoltare suplimentară a serviciilor de sprijin pentru bebeluși prematuri, inclusiv detectarea timpurie și serviciile IT, asistență psihologică pentru familii, programe pentru părinți, ajutor social, tehnologie de asistare, educație inclusivă și altele. Există standarde pentru oferirea serviciilor de îngrijire prenatală. Urmează protocolul aprobat de fostul MS, care include șase vizite programate la medicul de familie și două vizite la obstetrică-ginecologie, precum și o vizită la domiciliu din partea asistentelor la toate femeile însărcinate în săptămâna 37–38 de sarcină. Protocolul asigură de asemenea testarea pentru sifilis și HIV, inclusiv consiliere pre-testare; furnizarea de acid folic și fier și detectarea timpurie a defectelor congenitale. Examinarea prin ecografie trebuie făcută de două ori pe perioada sarcinii. Cei mai mulți bebeluși din Republica Moldova sunt hrăniți la sân în primele luni. Din păcate, rata alăptării exclusive în primele 6 luni de viață este doar de 44% (MICS, 2012). Prevalența malnutriției la copii în primul an de viață a fost de 10 la 1 000 în 2020, în scădere de la 17 la 1 000 în 2016 (BNS, 2020d).

Rata de acoperire a vaccinării este în general bună în Moldova, dar prezintă risc de scădere, având în vedere tendința de stagnare-scădere a ratei de imunizare (BNS, 2020), mai ales din cauza ezitării părinților de a-și vaccina copiii, bazându-se pe informații greșite. Există o nevoie de îmbunătățire a stimulentele pentru imunizare, pentru a putea ajunge la o acoperire de 95%, inclusiv impunând vaccinarea obligatorie pentru copii înainte de intrarea în ciclul preșcolar, precum și măsuri de promovare și sensibilizare. Rata vaccinării în secțiile de maternitate (TB și hepatita B) este de peste 95%. Vaccinurile mai noi, cum ar fi HPV, au o rată de acoperire mai mică, deși nu există informații în afara grupului pilot⁵². Moldova se află în topul celor 30 de țări cu probleme de tuberculoză multirezistentă și se numără printre cele 18 țări din Europa definite de OMS ca fiind prioritare în domeniul controlului tuberculozei. În 2020, 79 copii au avut tuberculoză activă (145 în 2014) (BNS, 2020). Procentul copiilor din mediul rural era proporțional mai mare, la 52% (BNS, 2020). În 2018, a avut loc o pandemie de rujeolă în Moldova, cu peste 300 de cazuri comparativ cu niciunul în 2017.

49 HG nr. 816 din 30.06.2016 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea serviciilor de intervenție timpurie și a standardelor minime de calitate pentru serviciile de intervenție timpurie în Moldova.

50 Centrele existente sunt în Chișinău, Bălți, Criuleni și Râșcani și alte 3 centre sunt în proces de deschidere: Florești, Ialoveni și Cahul.

51 Centrul de intervenție precoce „Voinicel”: <https://www.voinicel.md>.

52 Extins recent pentru a include copiii de la 10 la 15 ani.

Indicatorii majori de sănătate la adolescenți s-au îmbunătățit semnificativ. Conform informațiilor furnizate de BNS și de sondajul „Comportamentul de sănătate la copiii cu vârstă școlară” (HBSC), aceste îmbunătățiri se referă la sănătatea sexuală și reproductivă, obezitate, sănătatea mintală și abuzul de substanțe. Numărul de adolescenți cu vârsta de 15 ani care și-au început activitatea sexuală a scăzut (de la 18% în 2014 la 13,3% în 2018) (SSPT, MS, 2021). Folosirea pilulelor contraceptive în rândul adolescenților activi sexual la vârsta de 15 ani a crescut de la 6% în 2014 la 10% în 2018, dar folosirea prezervativelor a scăzut de la 74% la 62% (HBSC, 2020). Numărul de cazuri noi de boli cu transmitere sexuală în rândul adolescenților cu vârsta de până la 19 ani a scăzut cu circa o treime din 2014 până în 2019 (BNS, 2020). Mai mult de atât, rata sarcinilor în rândul adolescentelor a scăzut de la 41 cazuri din 1 000 de persoane în 2014 la 25 cazuri în 2020 (BNS, 2020), dar este în continuare de trei ori mai mare decât rata medie în UE. Cota de femei care nasc la o vârstă mai mică de 20 de ani înregistrează o mică scădere, de la 5,1% în 2015 la 4,5% în 2019. În mod similar, cota de nașteri la femeile cu vârsta între 10 și 19 ani din numărul total de nașteri a scăzut ușor (de la 4,9% în 2016 la 4,5% în 2019), iar cota de avorturi a scăzut de la 7,4% în 2014 la 5,7% în 2019 (BNS, 2020). Apărătorii tinerilor au evidențiat în timpul interviurilor că educația sexuală este adesea considerată un subiect tabu în școli, chiar dacă îi privește pe toți elevii. Unul dintre ei a explicat că profesorul responsabil cu ora de dezvoltare personală în școala sa a sărit peste, spunând „Cred că știți tot”, lucru care nu era așa deloc, mai ales când vine vorba de subiecte cum ar fi contracepția sau bolile sexuale.

MS din Moldova a întreprins o serie de acțiuni între 2011 și 2021 pentru a sprijini serviciile de sănătate adaptate nevoilor tinerilor (cf., Proiectul „Generație sănătoasă”, 2021) extinzând serviciile de sănătate prietenoase tinerilor (SSPT). Sunt 41 de clinici de sănătate prietenoase tinerilor și care au ca țintă problemele de sănătate ale adolescenților, furnizează asistență medicală și servicii de consiliere (Națiunile Unite Moldova, 2020). SSPT ar putea fi unul dintre factorii pentru care sănătatea adolescenților s-a îmbunătățit în ultimii ani. În 2019, aproximativ 30% din tineri (cu vârsta între 10 și 24 de ani) au accesat SSPT, dar accesul a scăzut din anul precedent cu 30 pp din cauza pandemiei de COVID-19.

Sănătatea mintală a adolescentului și abuzul de substanțe sunt o provocare în creștere în Moldova

și necesită răspuns politic imediat. Raportul HBSC din 2020 indică faptul că bunăstarea mintală generală scade cu vârsta, în special la fete, care prezintă un risc de rezultate slabe în materie de bunăstare mintală comparativ cu băieții. În Moldova, unul din patru adolescenți afirmă că se simte nervos, iritat sau are probleme cu adormitul cel puțin o dată pe săptămână, ceea ce este la fel cu situația din celelalte 44 de țări. Rata violenței psihologice de tip bullying este mare și este în creștere (un procent de 87% din elevii din clasele 6-12 sunt afectați de bullying în Moldova) (UNICEF, 2019). Rata de sinucidere a scăzut de la 10 cazuri la 100 000 persoane cu vârsta între 15 și 19 ani în 2014 la 5 cazuri la 100 000 de persoane în 2019. Rata adolescenților cu vârsta cuprinsă între 11 și 17 ani care au consumat alcool 3-5 zile și mai mult în ultimele 30 de zile este în scădere de la 11% în 2014 la 9% în 2018. Totuși, rata copiilor care au afirmat că au fumat este în creștere, fiind de 7% în rândul copiilor cu vârsta de la 11 la 17 ani în 2018, comparativ cu 5% în 2014.

Furnizarea și organizarea serviciilor de sănătate s-au schimbat în Moldova în ultimii ani. Mai multe programe naționale de sănătate au fost implementate pentru a îmbunătăți accesul la serviciile de asistență medicală (ex., reforma serviciilor de urgență, reforma serviciilor de sănătate mintală), precum și calitatea lor, cu scopul de a îmbunătăți rezultatele în domeniul sănătății. În același timp, sectorul sănătății este slab guvernat, îi lipsesc capacitățile administrative, resursele financiare și folosește ineficient resursele existente. Lipsa personalului medical este critică în tot sectorul. Mai mult de atât, fluxurile financiare din sector nu sunt transparente, iar plățile din buzunar reprezintă 45% din totalul cheltuielilor pentru asistență medicală (Burki, 2020). Asumarea răspunderii în sector este deficitară, iar rolurile și responsabilitățile sunt neclare. În 2020, MS a lansat o nouă Strategie națională de sănătate, care este aliniată cu Agenda 2030 de la nivel global. Strategia propune operaționalizarea obiectivului strategic „Asigurarea dreptului fundamental la cea mai bună sănătate fizică și mintală” din strategia națională de dezvoltare pentru 2030 în șase piloni: guvernarea sistemului de sănătate, resursele umane în sănătate, finanțarea sistemului medical, medicamentele și dispozitivele medicale, furnizarea serviciilor de asistență medicală, sănătatea publică. De asemenea, guvernul moldovean a adoptat un Program național privind sănătatea mintală pentru anii 2017-2021 și un Plan de acțiuni pentru implementarea acestuia în 2017 pentru a promova bunăstarea mintală a populației și pentru a preveni tulburările mintale.

4.2. EDUCAȚIA

Sistemul educațional din țară este organizat conform nivelurilor Clasificării Internaționale Standard a Educației (ISCED-2011)⁵³. Conform Raportului anual de activitate al MEC pentru anul academic 2020/21, în Republica Moldova erau în total 2 842 de instituții educaționale active și 588 000 de elevi și studenți. Numărul de instituții și numărul de copii înregistrează o tendință⁵⁴ descrescătoare⁵⁵, care este o consecință a scăderii semnificative a populației țării. Scăderea populației are un impact direct și semnificativ asupra prestării serviciilor educaționale și asupra eficienței cheltuielilor în sector. Educația în Moldova este obligatorie, începând de la nivelul de educație preșcolară și încheindu-se cu educația secundară la vârsta de 16 ani. Părinții/reprezentanții legali și administrația publică locală sunt responsabili pentru asigurarea învățământului obligatoriu pentru copii. Rata globală de școlarizare este bună în Moldova, dar diferă în funcție de grupa de vârstă, cu cel mai mare nivel de acoperire observat în rândul copiilor cu vârsta de la 7 la 10 ani (89,7%) (MEC, 2021; BNS, 2020). Abandonul școlar este scăzut

(până la finalul lui 2019/20 era de 0,07%, respectiv 235 de elevi, inclusiv 52 elevi romi), dar crește rapid⁵⁶ (de la 221 de copii în anul școlar 2017/18 la 2 021 în anul școlar 2018/19 (MEC, 2021). Grupa de vârstă 19-23 prezintă cea mai scăzută rată de școlarizare (aproximativ 23,5%) (BNS, 2020).

Educația în Republica Moldova este gratuită, conform Codului educației statul asigurând finanțarea pachetului standard de servicii educaționale pentru învățământul preșcolar, primar, gimnazial și liceal, indiferent de tipul instituției de învățământ (privat sau public).⁵⁷ Pachetul standard de servicii educaționale pentru educația generală nu a fost încă aprobat, deși un proiect de document a fost consultat de către guvern în 2017. Conform interviurilor cu reprezentanți ai MEC, Codul educației va fi modificat pentru ca Parlamentul Moldovei să adopte aceste prevederi în curând. Sintagma „banii urmează elevul” este principiul care guvernează finanțarea de bază a educației generale⁵⁸. Același principiu se aplică și costului standard pe elev (HG 868/2014).

Tabelul 6. Tipul și numărul instituțiilor de învățământ, numărul de elevi și studenți 2020/21

Tipul instituției	Numărul de instituții	Numărul de elevi
Educație timpurie	1 485	134 158 (număr locuri disponibile 177 458)
Învățământ general și secundar	1 241 (13 instituții pentru copii cu dizabilități intelectuale, fizice și dificultăți de dezvoltare)	334 400
Instituții de învățământ tehnic profesional	91 (42 de școli profesionale, 36 de colegii, 13 centre de excelență)	44 900
Instituții de învățământ superior	24 de universități	59 000

Sursă: BNS, 2021e

53 a) Nivelul 0 – învățământ antepreșcolar și învățământ preșcolar; b) nivelul 1 – învățământ primar; c) nivelul 2 – învățământ secundar de ciclul I: învățământ gimnazial; d) nivelul 3: include învățământul secundar de ciclul II – învățământ liceal și învățământ secundar profesional tehnic; e) nivelul 4 – învățământ tehnic profesional postliceal; f) nivelul 5 – învățământ tehnic profesional postliceal neterțiar g) nivelul 6 – învățământ superior de ciclul I: studii superioare de licență; h) nivel 7 – învățământ superior de ciclul II: studii superioare de master; i) nivelul 8 – învățământ superior de ciclul III: studii superioare de doctorat.

54 Comparativ cu 2010/11, în anul academic 2020/21 numărul total de instituții educaționale a fost în scădere cu 6%. Numărul instituțiilor educaționale timpurii a crescut cu 7,6%, iar numărul instituțiilor de învățământ general primar și secundar a scăzut cu 16,7%. În anul academic 2020/21, numărul profesorilor este de 47 600 (cu 21,6% mai puțin comparativ cu anul academic 2010/11) (MEC, 2021).

55 Cu excepția serviciilor de educație timpurie.

56 În timpul primului semestru al anului școlar 2020-2021, au fost identificați 189 de elevi care au renunțat la studii (din numărul total de copii de 286 880). Din cei 189 de elevi, 49 sunt de la nivelul învățământului primar și 139 de la nivelul învățământului secundar.

57 Conform art. 4 din Constituția Republicii Moldova.

58 Școlile primare, școlile primare-grădinițele, școlile gimnaziale și liceele.

Serviciile de educație timpurie sunt oferite copiilor cu vârsta de la 1 la 2 ani în grădinițe, creșe, centre educaționale și centre comunitare (BNS, 2021e). Serviciile de educație timpurie sunt gratuite în Moldova. Contribuțiile financiare din partea părinților sunt interzise în grădinițe, dar părinților li se poate cere să contribuie la diverse nevoi, cum ar fi apa potabilă, rechizitele, mobilierul etc. (MEC, 2020). Centrele de educație timpurie sunt accesibile 5 zile pe săptămână și, în medie, există un cadru didactic la 15 copii. Aproximativ $\frac{3}{4}$ din centrele de educație timpurie se află în mediul rural, dar cele din mediul urban sunt mai solicitate. În 2021, 742 de copii cu nevoi speciale au fost înscriși în serviciile educației timpurii (BNS, 2021e). Există 9 centre specializate de educație timpurie care oferă servicii copiilor cu nevoi speciale și, mai mult de atât, aproximativ 50 de grupuri specializate au fost organizate în stabilimente de educație timpurie normale pentru a putea presta îngrijire specializată, la cerere (BNS, 2021e). Rata globală de școlarizare în educația timpurie a fost de 68,3% în 2020, comparativ cu rata de școlarizare din UE de 87% în 2019 (EUROSTAT, 2020). Accesul la serviciile de educație timpurie este inegal pentru mediul rural în comparație cu mediul urban, în zonele rurale, în medie, fiind 65 de copii pe 100 de locuri disponibile, oferta depășind cererea. Situația este inversă în zonele urbane, unde sunt 91 de copii înregistrați la 100 de locuri (BNS, 2021e). Accesul general al copiilor la serviciile de educație timpurie este în creștere, dar acest lucru nu se datorează dezvoltării infrastructurii din educația timpurie (numărul de instituții crește foarte lent), ci mai degrabă scăderii generale a numărului de copii la nivelul întregii țări.

Nivelul școlarizării în învățământul preșcolar (vârsta de la 3 la 6/7 ani) este ridicat în Moldova, rata globală a înscrierilor preșcolare fiind de 94,7% în 2020, o valoare mai mare decât a altor țări din zonă (BM, 2021). Rata de școlarizare este stabilă în ultimii 5 ani. În același timp, unii copii rămân excluși din educația preșcolară, aceștia fiind copii din comunitățile rom, copii cu dizabilități și copii cu nevoi educaționale speciale, copii din gospodării sărace, copii cu mame cu educație scăzută. Oferta educației preșcolare depășește cererea în zonele rurale și este deficitară în zonele urbane. Cota prestărilor private de servicii preșcolare este foarte scăzută în Moldova, reprezentând doar 0,2% din toată oferta (BM, 2021).

Este dificil să se evalueze calitatea educației timpurii în Moldova. În medie, există 13,1 copii la un educator (BNS, 2021e), similar cu alte țări din regiune (ex., România-11,1, Bulgaria-12,1 în 2019) (EUROSTAT, 2021). Cota de profesori cu educație superioară care lucrează în sistemul preșcolar a crescut substanțial în ultimii 10 ani în Moldova (MEC&UNICEF, 2019). În același timp, aproximativ 13% din personalul didactic din educația timpurie are vârsta de 60 de ani și mai mult (MEC&UNICEF, 2019).

Numărul elevilor din școlile generale primare și gimnaziale este de asemenea în scădere, din cauza scăderii populației totale în Moldova și a ratei ridicate a emigrării. Aproximativ 334 400 de elevi frecventează în Moldova școala generală primară și gimnazială, din care 53% în mediul urban (BNS, 2021e). Rata globală a înscrierilor în ultima clasă de învățământ primar este foarte ridicată în Moldova și a fost de 107,5% în 2020/21. Rata trecerii de la nivelul primar la nivelul gimnazial a fost de 98,4% în 2020/21 (BNS, 2021e). Aproximativ 35 300 de copii au fost înscriși în clasa I în anul școlar 2019/20, majoritatea provenind din programe educaționale preșcolare (97,3%) (MEC, 2020). Pregătirea școlară în Moldova este bună, copiii sunt testați pe 3 domenii importante pentru stabilirea pregătirii și capacității școlare. Majoritatea copiilor înregistrează scoruri bune, dar acestea depind de zona de domiciliu (zona urbană are scoruri mai bune decât cea rurală), de înscrierea în ciclul preșcolar, de persoanele care se ocupă de creșterea copiilor, copiii crescuți de bunici obținând scoruri scăzute (Racu, 2018). Majoritatea instituțiilor de învățământ primar și secundar se află în mediul rural și doar 25,8% (320 de unități) în mediul urban, unde liceele prevalează în proporție de 2/3 (MEC, 2020). Aproximativ 540 de elevi sunt înscriși în instituțiile educaționale pentru copiii cu dizabilități intelectuale și fizice (BNS, 2021e). Numărul de copii cu nevoi educaționale speciale⁵⁹ înscriși în școli obișnuite a fost de 9 200 în anul școlar 2019/20 (MEC, 2020). În medie, erau 18 elevi la fiecare cadru didactic în învățământul primar și 10 elevi la fiecare profesor în învățământul gimnazial. Mai mult de 20% din cadrele didactice de la nivelurile primar și secundar au vârsta de 60 de ani și mai mult (BNS, 2021e). Durata ocupării în muncă a cadrelor didactice din sectorul educațional este foarte scăzută din cauza salariilor mici. Cadrele didactice cele mai calificate (prima treaptă și nivel academic superior) sunt angajate în mediul urban (MEC&UNICEF, 2019).

59 Termenul „nevoi educaționale speciale” este folosit pentru a descrie dificultățile de învățare sau dizabilitățile care fac ca învățarea să fie mai dificilă pentru acești copii în comparație cu majoritatea copiilor de aceeași vârstă. Copiii cu nevoi educaționale speciale (NES) pot avea nevoie de ajutor în plus sau diferit de cel oferit altor copii de aceeași vârstă.

Învățământul secundar profesional (EFP) se îmbunătățește în Moldova, dar nepotrivirea dintre abilitățile existente și cele necesare pe piața muncii încă există. Învățământul secundar, inclusiv cel profesional, nu este obligatoriu⁶⁰. Un număr total de 44 800 de elevi au fost înscriși în învățământul profesional în anul școlar 2020/21 (BNS, 2021e), aproximativ 24,6% din numărul total de elevi fiind de sex masculin (BNS, 2021e). Numărul total de absolvenți de învățământ profesional a fost de aproximativ 11 800 în 2020/21 (BNS, 2021e). Deși a avut loc o reformă în domeniul EFP și a fost întocmită o strategie aferentă⁶¹, există încă o nepotrivire între competențele pe care le au tinerii și competențele cerute de angajatori pe piața muncii. Competențele nepotrivite și salariile mici sunt cauzele principale ale șomajului ridicat în rândul tinerilor în Moldova [10,51% în 2019, (BM, 2021)].

Reforma educației incluzive a creat cadrul de reglementare pentru a asigura condițiile necesare și există un mediu educațional favorabil și accesibil pentru toți copiii, dar nu toți copiii au acces deplin la aceste servicii. Este responsabilitatea autorităților centrale și locale, precum și a instituțiilor de învățământ de a promova

incluziunea (UNICEF, 2019; MEC, 2019). În anul școlar 2019/20, aproximativ 7 000 de copii cu nevoie speciale, și 1 500 cu dizabilități, erau înscriși în școli obișnuite și aproximativ 627 în școli speciale pentru copii cu deficiențe fizice și intelectuale (BNS, 2020). Numărul copiilor cu nevoi educaționale speciale și al copiilor cu dizabilități înscriși în școli obișnuite este în scădere constantă (10 000 în 2015/16), dar acest lucru se datorează scăderii generale a populației de copii din țară (BNS, 2020). Rata de înscriere a copiilor cu SEN și a copiilor cu dizabilități în școli obișnuite și procesul de dezinstituționalizare au înregistrat progrese semnificative în ultimii zece ani. Cu toate acestea, copiii cu nevoi mai complexe rămân segregati. Conform Comitetului pentru drepturile persoanelor cu handicap, Codul educației încă permite școlarizarea segregată refuzând admiterea copiilor cu dizabilități în școlile obișnuite și astfel mulți copii cu dizabilități psihosociale și/sau intelectuale rămânând într-o stare de educație segregată (CRPD, 2017). Părțile interesate, în timpul interviurilor, au afirmat că nu sunt suficienți specialiști în Moldova care ar putea să îi ajute pe copiii cu dizabilități în cadrul structurilor educaționale generale, precum nici suficiente tehnologii de asistență pentru a satisface nevoile individuale ale copilului.

Cadrul 4

Percepția asupra educației incluzive în Moldova

În 2018, UNICEF a solicitat un studiu pentru a evalua gradul de incluziune a copiilor cu dizabilități în școlile obișnuite din Moldova (CBS AXA, 2018). Studiul a analizat politicile de incluziune, pe o parte, și percepția publicului asupra educației incluzive, pe de altă parte. Studiul a arătat că percepția publicului cu privire la incluziunea copiilor cu nevoi educaționale speciale și a copiilor cu dizabilități rămâne în continuare predominant exclusivă. Tendințele arată o îmbunătățire a atitudinii oamenilor în legătură cu includerea acestor copii în școlile obișnuite, dar mulți oameni consideră în continuare că ar trebui educați și îngrijiți în instituții speciale. Un grad ridicat

de excluziune este înregistrat în cazul copiilor cu dizabilități intelectuale. Această părere este determinată de diverși factori, cum ar fi percepția oamenilor cu privire la faptul că școlile și cadrele didactice nu sunt pregătite să sprijine copiii cu nevoi educaționale speciale și cu dizabilități. De asemenea, oamenii consideră că nu este suficient să existe o cooperare între diverse sectoare (ex., educație și sănătate) pentru a se putea oferi sprijin relevant. Studiul a arătat că oamenii au prejudecăți puternice referitor la comportamentul inadecvat al copiilor cu NES, în special al celor integrați din instituții rezidențiale și al celor cu dizabilități intelectuale.

60 Instituția de învățământ secundar tehnic profesional (nivelul 3 ISCED) - școală profesională; instituția de învățământ tehnic profesional neterțiar și postliceal (nivelurile 4 și 5 ISCED) - colegiu; instituția de învățământ tehnic profesional cu programe combinate (nivelul 4 ISCED) - centru de excelență. Sistemul include 42 de școli profesionale, 36 de colegii și 13 centre de excelență.

61 Strategia de dezvoltare a învățământului vocațional/tehnic (HG 97/2013) împreună cu Planul de acțiuni pentru restructurarea rețelei instituțiilor de învățământ profesional tehnic pe anii 2015-2020 (HG 230/2015).

Indicatorii de performanță academică în Moldova, în toate cele trei domenii ale evaluării PISA, au înregistrat scoruri medii⁶², mai scăzute decât media OCDE, dar, în același timp, scorurile se îmbunătățesc. Rezultatele performanțelor școlare sunt inegale în Moldova. Fetele au avut rezultate mai bune decât băieții la citire și științe, dar ambele categorii au avut scoruri medii similare la matematică (MEC, 2018). Elevii din instituțiile de învățământ urbane au depășit elevii din instituțiile de învățământ rurale (în toate cele trei domenii), cu o diferență de scor mediu de 55 de puncte la matematică, 56 de puncte la științe și 64 de puncte la citire (MEC, 2018). Rezultatele la învățatură în Moldova sunt destul de inechitabile, performanța școlii rurale fiind mult mai scăzută decât a școlilor din mediul urban (OCDE&UNICEF, 2021). Aproximativ 56% din elevii din instituțiile rurale nu au atins nivelul minim de competență la științe (comparativ cu 30% în mediul urban), 58% la citire și 63% la matematică (39% în mediul urban) (MEC, 2018). În Moldova, performanța academică este definită într-o mare măsură de statutul socio-economic. Diferențele la scorul mediu dintre elevii avantajați și cei dezavantajați sunt de peste 100 de puncte la toate domeniile testate, iar această diferență este mai mare decât media OCDE (OCDE&UNICEF, 2021). Atât părțile interesate cheie, cât și apărătorii tinerilor susțin că există o mare diferență între calitatea educației în orașele mari și la țară, ceea ce face ca inegalitățile să persiste. Educația online este pe jumătate la fel de eficientă ca învățământul cu prezență fizică (ONU Moldova, 2020). Conform estimării Băncii Mondiale, se așteaptă o scădere a performanțelor elevilor din Moldova în următorul an cu 8 puncte PISA (de la 424 la 416 puncte), ceea ce reprezintă 20% din volumul anticipat de cunoștințe.

Programe specifice au fost introduse pentru a promova educația copiilor romi. Cei care provin din familii vulnerabile primesc manuale și rechizite gratuite, și toți elevii din clasele 1 – 4 primesc o masă gratuită. Moldova oferă refugiaților și beneficiarilor de protecție umanitară⁶³ acces la ședințe de adaptare socio-culturală, la cursuri de limbă și la educație. Ca și în cazul altor grupuri sociale dezavantajate, cum ar fi orfanii și studenții

cu dizabilități, refugiații beneficiază de acces la învățământ superior prin intermediul unui cote specifice de locuri bugetate.

Calitatea predării are un impact semnificativ asupra calității educației în Moldova, fiind influențată de vârsta relativ înaintă a cadrelor didactice, de salariile mici din sector și de un model general de învățământ centrat pe predare (OCDE&UNICEF, 2021). Suport pentru cadrele didactice și îmbunătățiri asupra modelului de educație au fost incluse în viziunea strategică sectorială a țării (Educația-2020⁶⁴) (prin competențe îmbunătățite ale profesorilor, o mai bună atractivitate a sectorului, introducerea TIC în procesul educațional, introducerea asigurării calității în procesul educațional, îmbunătățirea accesului și calității manualelor) (MEC, 2014). În același timp, remunerația scăzută și condițiile de muncă precare limitează impactul acestor politici.

Micile școli rurale cu mulți elevi din medii vulnerabile oferă condiții de învățare precare și continuă să aibă performanțe slabe, în ciuda costurilor mai ridicate pe elev (GBM, 2018). Este nevoie ca serviciile educaționale să asigure acoperire și calitate uniforme la toate nivelurile educaționale și în toate contextele geografice. Mai mult de atât, trebuie îmbunătățite capacitățile școlilor atât în mediul rural, cât și urban (GBM, 2018, OCDE&UNICEF, 2021). Câștigurile din eficiență ar trebui redistribuite în mod echitabil la nivelul întregului sector și măsurile de intensificare a eficienței ar trebui implementate în continuare (GBM, 2018, OCDE&UNICEF, 2021). Transparența și eficiența în finanțarea educației trebuie, de asemenea, să crească.

Întreaga infrastructură educațională este ineficientă și nu se adaptează schimbărilor sociale și economice din societate. Instituțiile de învățământ nu au abilitățile și înțelegerea necesare pentru o administrare eficientă (GPE, 2020). Cheltuielile de capital în sectorul educației sunt semnificative (peste 10% din cheltuielile totale din sector), dar ineficiente, mai ales din cauza scăderii continue a numărului de elevi (GBM, 2018). O mare reformă de optimizare a fost făcută în sectorul educației din Moldova, dar impactul eficienței

62 În 2018, scorul mediu pentru Republica Moldova la testul PISA a fost de 421 de puncte la matematică, 424 de puncte la citire și 428 de puncte la științe: toate cu mult sub media OCDE (MEC, 2018).

63 Legea 274/2011 privind integrarea străinilor în Republica Moldova.

64 <https://www.globalpartnership.org/content/education-sector-plan-moldova>.

oarecum îmbunătățite nu este redistribuit în mod echitabil în sector. Numărul școlilor cu o calitate scăzută a apei și a condițiilor sanitare scade, dar aproximativ 8% din școlile din Moldova nu au sistem centralizat de apă și canalizare. Este, de asemenea, îngrijorător că 50% din elevi sunt expuși unei apei de calitate slabă la școală și peste 20% din toate școlile sunt întreținute în mod inadecvat (UNICEF, 2016).

Condițiile materiale precare ale școlilor reprezintă o provocare regională, mai ales în zonele rurale, unde școlile sunt slab echipate și întreținute. Aproximativ 70% din școlile rurale au toalete afară, iar apa caldă lipsește (doar 16% din școlile rurale au apă caldă în baie și 48% au la cantină) (UNICEF, 2016). Aproximativ 84% din școli sunt conectate la internet (UNICEF&OMS, 2018).

4.3. MEDIUL FAMILIAL ȘI PROTECȚIA

În timpul ultimului control al **Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, Moldova a primit observații finale extinse cu privire la chestiuni legate de mediul familial și îngrijirea alternativă (CDC, 2017)**. Comitetul și-a exprimat îngrijorarea cu privire la numărul în creștere de copii care sunt legal separați de părinții lor, la rata de abandon a nou-născuților,

la numărul încă mare de copii care rămân în îngrijire instituționalizată, în special copii sub vârsta de 3 ani, și la copiii lăsați în urmă de părinți emigrați în străinătate. Comitetul a menționat lipsa de fonduri pentru servicii, personalul inadecvat calificat și coordonarea slabă între diferiții furnizori de servicii.

Cadrul 5

Copiii vulnerabili în Moldova

Conform art. 8 din Legea 140/2014, copiii sunt considerați a fi în situație de risc atunci când sunt supuși violenței și/sau sunt neglijăți; copiii care practică vagabondajul, cerșitul, prostituția; copiii lipsiți de îngrijire și supraveghere din partea părinților din cauza absenței acestora

de la domiciliu din motive necunoscute; copiii orfani; copiii care trăiesc în stradă, copiii care au fugit sau au fost alungați de acasă; copiii abandonați; copiii cu părinți în detenție și copiii victime ale criminalității.

Numărul copiilor în situație de risc crește în Moldova, acest lucru datorându-se în principal înrăutățirii contextului socio-economic și nivelului ridicat al emigrării. În același timp, este important de menționat că procesul de verificare și sesizare s-a îmbunătățit semnificativ, ceea ce ar putea, cel puțin parțial, să se reflecte în cifrele în creștere. În 2020, 10 283 de copii (4 936 fete și 5 347 băieți) au fost înregistrați ca fiind în situație de risc, din care 900 de copii erau de 2 ani sau mai mici și 219 erau copii cu dizabilități (MMPS, CER103, 2020). Un număr de 7 376 din acești copii locuiesc în mediul rural și 2 907

copii locuiesc în mediul urban. Numărul de copii nou identificați ca fiind vulnerabili a crescut cu 53,3% între 2017 și 2019. Numărul copiilor vulnerabili a crescut pentru aproape toți indicatorii (Tabelul 8), dar în special pentru copiii supuși violenței, neglijării, copii implicați în vagabondaj, cerșit și prostituție (MMPS, CER103, 2020). În același timp, în 2020, numărul de cazuri noi înregistrate de copii în situație de risc a scăzut cu 18% comparativ cu 2019 datorită vizitelor mai puține la familii și a contactul limitat al asistentului social comunitar cu familiile din cauza restricțiilor legate de pandemie (CCF/HHC, UNICEF, 2020).

Tabelul 7. Copii în situație de risc, cazuri noi 2017-2020

	2017	2018	2019	2020
Copii abandonați	33	31	51	34
Copii neglijați	2 241	5 569	6 243	4 721
Copii nesupravegheați	197	242	210	293
Copii orfani	223	243	224	190
Copii cu părinți care refuză să-și exercite obligațiile părintești	216	185	137	121
Copii care se află sub protecție judiciară împotriva părinților	17	12	20	90
Copiii străzii	33	42	16	26
Copii implicați în vagabondaj, cerșit și prostituție	69	99	92	73
Copii victime ai criminalității, inclusiv trafic sau exploatare			25/6/3	
Copii supuși violențelor	714	1 057	987	1 024
Total copii în situație de risc (noi cazuri), inclusiv	3 743	7 480	8 005	6 572
cu dizabilități		199	219	129
cu vârsta de 0-2 ani		888	876	638

Sursă: MMPS, rapoarte statistice anuale ale CER 103 pentru anii 2017, 2018, 2019 și 2020

Cadrul 6

Copiii străzii

În 2021, aproximativ 429 de copii (230 din mediul urban și 199 din mediul rural) au fost înregistrați de poliție ca fiind copii care și-au abandonat casa (MAI, 2021). Dintre aceștia, 229 de copii provin din familii cu 2 părinți, 112 din familii monoparentale și 88 de copii din tutelă și servicii parentale (MAI, 2021). Din numărul total de copii, 225 provin din familii care au fost identificate de autoritățile pentru protecția copilului ca fiind vulnerabile din punct de vedere social (MAI, 2021). Interviuurile cu părțile interesate cheie au dezvăluit cauzele principale ale abandonului căminului de către copii, și anume neglijarea părintească, practicile violente în familie, lipsa dialogului dintre copii și părinți, dependența părinților și consumul de alcool, nivelul ridicat de toleranță din societate în ceea ce privește abuzul și violența împotriva copiilor, influența negativă a anturajului. Problemele copiilor străzii sunt complexe și necesită abordare specială, cu accent pe munca interdisciplinară,

cu profesioniști pregătiți, măsuri de prevenție, intervenție timpurie, servicii de reintegrare. Este necesară, de asemenea, mai multă cercetare a bunelor practici în domeniul prevenției abandonului căminului, (interviuri, Avocatul Poporului, MAI). Serviciile pentru copiii străzii (sprijin familial, reabilitare și reintegrare) lipsesc, lipsesc măsurile de informare, precum și protocoale și instrucțiuni de oferire de ajutor copiilor străzii. Părțile interesate cheie au atras atenția asupra faptului că nu există o abordare integrată și sistemică de sprijin al copiilor străzii; s-a sugerat că copiii care trăiesc pe străzi perioade mai lungi au nevoie de o abordare specială de comunicare astfel încât aceștia să accepte ajutorul oferit și serviciile dedicate. De asemenea, există puține instrucțiuni și sprijin pentru profesioniști astfel încât aceștia să înțeleagă cauzele abandonului căminului și astfel să găsească o soluție adecvată pentru acești copii.

Aproximativ 3% din totalul copiilor din țară au fost înregistrați ca fiind separați de părinții lor în 2020, respectiv 34 107 copii (17 968 fete și 16 139 băieți), majoritatea dintre ei (24 763) fiind din zone rurale. Din totalul numărului de copii separați, cel puțin 216 sunt cu dizabilități, în timp ce 1 883 sunt din grupa de vârstă 0-2 ani. (MMPS, CER103, 2020). Motivul principal pentru separare rămâne emigrarea părintelui (părinților) (29 186 copii) (MMPS, CER103, 2020). În 2020, o nouă măsură de protecție⁶⁵ a fost introdusă, custodia, care ar trebui să protejeze exclusiv copiii care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate sau într-o altă localitate pentru mai mult de două luni.

În Republica Moldova, 4 921 de copii separați au primit statutul de copii fără îngrijire părintească (rămași temporar/rămași fără îngrijire părintească și luați din sânul familiei din cauza unui pericol iminent), mai ales din cauza neglijenței și abuzului sau a abandonului de către părinți (2 411 cazuri) (MMPS, CER103, 2020). Comitetul pentru Drepturile Copilului a arătat în recomandările pentru Moldova că un copil nu ar trebui niciodată luat din sânul familiei din cauza sărăciei materiale și financiare și că statul ar trebui să întărească serviciile de prevenție, implementând Programul național de dezvoltare a abilităților Parentale (CDC, 2017). Cu toate acestea, intervențiile axate pe prevenirea separării copilului de familie rămân cam slabe și insuficient finanțate (MEASURE Evaluation, Palladium, 2018).

Tabelul 8. Copii separați de părinții lor, cazuri noi, 2017-2020

	2017	2018	2019	2020
Ambii părinți/doar un părinte în străinătate	11 215	18 095	13 897	12 468
Copii fără îngrijire părintească (statut temporar)	481	518	599	438
Copii fără îngrijire părintească	690	771	551	539
Copii separați de părinți din cauza unui pericol iminent pentru copil	363	384	356	356
Total (cazuri noi) de copii separați, inclusiv	12 749	19 768	15 403	13 801
cu dizabilități	n/a	n/a	n/a	105
cu vârsta de 0-2 ani	626	1 409	1 184	996

Sursă: MMPS, rapoarte statistice anuale CER 103, 2017, 2018, 2019 și 2020

În 2019, numărul total al copiilor cu dizabilități în Moldova era în jur de 10 700, ceea ce reprezintă 2% din toți copiii (BNS, 2021b). În ciuda angajamentului Moldovei în baza CRPD de a adopta o abordare a dizabilității în spiritul drepturilor omului, o abordare medicală a dizabilității persistă în țară (CRPD, 2017; CDO, 2016). Dominarea abordării medicale face ca certificatele pentru dizabilități să fie eliberate doar celor care trec prin evaluare medicală și se bazează doar pe o determinare medicală arbitrară. Astfel, numărul real al copiilor cu dizabilități ar putea fi mai mare. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a abordat și acest

aspect și a îndemnat Moldova în cadrul ultimei sale evaluări să adopte o abordare în spiritul drepturilor omului și să ofere carduri de identificare tuturor copiilor cu dizabilități astfel încât aceștia să poată avea acces la servicii de ajutor social (CDC, 2017). Un grup deosebit de vulnerabil este cel al copiilor cu dizabilități grave și copiii cu dizabilități mintale, în special copiii plasați în instituții rezidențiale mari⁶⁶ împreună cu adulții cu dizabilități mintale (Avocatul Poporului). Părțile interesate cheie au confirmat că serviciile din instituțiile rezidențiale sunt inadecvate și nu răspund nevoilor speciale ale fiecărui copil.

65 Prin modificări la Legea nr. 140/2013.

66 Instituții rezidențiale specializate în Orhei și Hîncești.

Serviciile de îngrijire și protecție alternativă pentru copiii în situație de risc sunt asigurate în Moldova prin diverse măsuri de îngrijire alternativă, atât de tip familial, cât și instituțional. În ciuda faptului că s-au făcut eforturi semnificative din 2006 pentru a reforma sistemul de îngrijire alternativă, copiii fără îngrijire părintească continuă să fie plasați în instituții de

îngrijire în fiecare an, iar în cazul plasărilor de urgență, acest tip de îngrijire prevalează în peste 45% din cazuri. Peste 20% din copiii plasați de urgență sunt sub vârsta de 3 ani, aceștia reprezentând doar un pic peste 10% din copiii în plasament planificat - procent în creștere în ultimii patru ani.

Tabelul 9. Plasament de urgență și planificat pentru copiii separați de părinții lor, cazuri noi, 2017-2020

Tip de îngrijire alternativă	2017	2018	2019	2020
Rude/alte persoane apropiate	53	76	64	139
Tip familial (formal)	92	123	148	182
Tip instituțional (formal)	365	301	288	266
Total, inclusiv	510	500	500	587
cu dizabilități	n/a	8	7	13
cu vârsta de 0-2 ani	103	106	85	121

Tip familial	1 270	1 037	1 028	995
cu dizabilități	53	31	31	32
cu vârsta de 0-2 ani	109	90	91	104
Tip instituțional	1 016	557	454	369
cu dizabilități	43	21	31	21
cu vârsta de 0-2 ani	118	84	73	44
Total	2 286	1 594	1 482	1 364

Sursă: MMPS, rapoarte statistice anuale CER 103, 2017, 2018, 2019 și 2020

Numărul serviciilor de îngrijire de tip familial crește ușor, dar sistemul încă întâmpină probleme din cauza lipsei capacității, personalului, abilităților și resurselor financiare (MEASURE Evaluation, Palladium, 2018). În special, numărul asistenților parentali profesioniști este insuficient, în special al celor care furnizează servicii de îngrijire specializată (MEASURE Evaluation, Palladium, 2018). Moldova trebuie să continue să extindă serviciile de îngrijire alternativă, inclusiv serviciile de plasament în familii adoptive și cămin de tip familial, și să asigure disponibilitatea lor în toate regiunile, în special pentru

copiii cu dizabilități și cei cu vârsta de la 0 la 3 ani, precum și pentru copiii lăsați în urmă de migranți. Interviuurile cu părțile interesate cheie au reafirmat că asistența maternală există, dar este foarte subdezvoltată. Conform acestora, o problemă majoră este aceea că este foarte complicat să devii asistent maternal din punct de vedere administrativ (nevoia de a înființa o firmă, o anumită rată a impozitului etc.), ceea ce îi împiedică pe mulți părinți care nu au experiență în mediul afacerilor. Anexa 6 prezintă servicii de îngrijire alternativă de tip familial în Moldova și numărul total al copiilor plasați în fiecare tip de îngrijire.

Cunoștințe, atitudini și practici pentru a preveni separarea copilului de familie

Există practici și norme sociale în rândul populației care se referă la folosirea și/sau plasarea copiilor în instituții rezidențiale de îngrijire ca fiind măsura cea mai bună de îngrijire pentru copiii rămași fără îngrijire părintească (MEASURE Evaluation & Palladium, 2018). Deși oamenii consideră că familia poate oferi îngrijire și sprijin copiilor, situația economică a familiei este încă percepută ca principalul factor al instituționalizării copiilor, iar statul este învinovățit pentru că nu oferă

sprijin suficient pentru familii (Parteneriate pentru Fiecare Copil, 2017). Un raport recent referitor la îngrijirea alternativă oferă recomandări privind măsurile de dezvoltare a cunoștințelor, atitudinilor și practicilor de prevenire a separării copilului de familie și de prioritizare a reintegrării în familie și a îngrijirii de tip familial, privind sensibilizarea cu privire la faptul că îngrijirea rezidențială ar trebui folosită doar ca ultimă alternativă (MEASURE Evaluation & Palladium, 2018).

Moldova este încă în proces de reformare a sistemului său rezidențial de îngrijire: mai rămân unele instituții de tip învechit, mai ales cele de găzduit copii cu dizabilități grave și alte nevoi speciale, unde personalul insuficient de calificat și infrastructura precară împiedică îngrijirea specializată și sprijinirea copiilor (MEASURE Evaluation, Palladium, 2018).

Există o scădere generală a numărului copiilor care sunt plasați în îngrijire rezidențială în fiecare an. Conform Biroului Național de Statistică, în 2019, erau 1 100 de copii în instituții rezidențiale, ceea ce este cu 36,6% mai puțin decât în 2014 (BNS, 2021e). În același timp, numărul de instituții pentru copiii cu dizabilități a rămas la fel, cu doar o mică scădere a numărului de copii care locuiesc în instituții (de la 120 în 2016 la 100 în 2017) (Opening Doors, 2018). Anexa 7 prezintă serviciile de îngrijire de tip instituțional în Moldova și numărul total de copii plasați în fiecare instituție.

Copiii care ies din sistemul instituționalizat formal din cauza vârstei sunt privați de susținere, așadar tranziția lor la viața independentă este abruptă. Adolescenții care părăsesc sistemul de îngrijire sunt foarte puțin pregătiți sau chiar deloc pentru o viață independentă, iar alegerea profesiei nu este o decizie asumată, ci în majoritatea cazurilor este impusă de îngrijitori, lucru care îi poate face mai târziu să abandoneze școala profesională. Standardele minime de calitate pentru plasamentul pe termen lung stipulează că copilul ar trebui să fie pregătit pentru viața independentă cu 2 ani înainte

de a părăsi instituția de îngrijire. Cei care pleacă din îngrijire pot primi o alocație dacă urmează o școală profesională sau o formă de învățământ superior (HG 132/2020). În urma recente modificări a sistemului de plată a ajutorului, tinerii nu și-au primit alocațiile sau le-au primit cu întârziere din diverse motive. Motivele includ, dar nu sunt limitate la lipsa coordonării între școlile profesionale și autoritățile teritoriale de tutelă și lipsa mecanismelor de monitorizare a plasamentului pentru copiii aflați în îngrijire pentru care reprezentantul legal este autoritatea tutelară. Interviuurile cu furnizorii de servicii au arătat că pe lângă această stipulare din reglementare, nu există alte instrucțiuni, sesiuni de formare pentru furnizorii de servicii privind modul de punere în aplicare a acestei dispoziții, există o lipsă a înțelegerii din partea furnizorului referitor la ceea ce înseamnă în termeni practici. Apărătorii tinerilor, în interviuri, au evidențiat că serviciile care i-ar ajuta pe cei care părăsesc îngrijirea să se adapteze vieții de adult lipsesc în afara orfelinatelor. Guvernul se așteaptă ca aceștia să facă o tranziție rapidă, să găsească un loc de muncă, să-și plătească facturile, dar nu asigură suficientă susținere pentru a ajuta tranziția la viața independentă.

În general, există o lipsă de conștientizare și de atitudini sociale pozitive cu privire la îngrijirea alternativă în Moldova. Numărul limitat de campanii de informare care se adresează publicului și specialiștilor relevanți referitor la importanța familiei în creșterea și îngrijirea copilului nu a schimbat

radical normele existente în societate (MEASURE Evaluation, Paladium, 2018). Serviciile alternative de îngrijire de tip familial au cunoscut o dezvoltare semnificativă în ultimii ani, dar sistemul de instruire și supraveghere a îngrijitorilor rămâne ineficient (MEASURE Evaluation, Paladium, 2018). Comitetul CRPD a recomandat Moldovei să dezvolte o strategie națională pentru dezinstituționalizarea copiilor cu dizabilități, care cuprinde îngrijire alternativă în cadru de tip familial, precum și servicii și facilități de sprijin inclusive comunitare (CRPD, 2017). Prevenirea separării copiilor cu dizabilități de părinți este abordată în cadrul serviciului de ajutor social pentru familii cu copii, dar și al serviciului de asistență personală. Acesta din urmă, precum și serviciul „Echipa mobilă”, centrele de îngrijire de zi și serviciul social Respiro sunt limitate din cauza lipsei de personal calificat și resurse financiare la nivel local.

Reformele în domeniul protecției copilului din ultimii ani au intensificat dezvoltarea serviciilor sociale pentru copii și familii. În prezent, a fost introdus un pachet minimal de servicii sociale pentru copii la toate nivelurile administrative, deși disproporționate în termeni de disponibilitate. Pachetul minim constă în următoarele servicii: asistență socială comunitară, servicii de susținere a familiei, asistență personală, asistență profesională parentală, tutelă/încredințare. O cercetare realizată în 2021 indică faptul că sprijinul familiei este serviciul care are cel mai mare număr de beneficiari-copii (47 107) (CTWWC, 2021). Aproximativ 6,6% din totalul numărului de copii au beneficiat de servicii sociale, din care 1,6% au beneficiat de sprijin familial. Un număr foarte mic (1 362 de copii) au beneficiat de serviciu de asistență personală, ceea ce înseamnă un serviciu limitat, având în vedere că numărul total de copii cu dizabilități în țară era de 10 700 în 2019, din care 34,2% (3 660 de copii) au dizabilități grave (BNS, 2021f). Aproximativ 75% (27 din 36) din structurile teritoriale de asistență socială (STAS) consideră sprijinul familial ca fiind cel mai folositor serviciu pentru dezinstituționalizarea copiilor (CTWWC, 2021).

Capacitățile personalului de asistență socială sunt inegal distribuite la nivelul țării. Deși, conform Ordinului 90/201 al MMPS, există o procedură standard cu privire la evaluarea nevoilor de pregătire a personalului angajat în structurile teritoriale de asistență socială, metodologiile pentru evaluarea nevoilor de pregătire a specialiștilor în domeniul protecției copilului și familiei lipsesc (CTWWC, 2021). Majoritatea eforturilor de pregătire, în special pentru protecția copilului, sunt susținute de ONG-uri, ale căror modele nu sunt mereu acreditate și mai apoi implementate (APSCF, 2021; CTWWC, 2021). Deși sistemul de pregătire inițială și continuă pentru personalul din asistența socială este reglementat (HG 38/2019), este încă prea devreme pentru a evalua reușita implementării (CTWWC, 2021).

Evaluarea implementării Strategiei naționale pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 (HG 434/2014) și a Planului național de acțiuni 2016-2020 (HG 835/2016) indică un progres mai degrabă lent în câteva domenii. Printre alte probleme, este necesar mai mult efort pentru a întări capacitatea instituțională la nivel local pentru a preveni separarea copilului de familie, pentru a extinde rețeaua profesionistă de îngrijire parentală ca o alternativă de tip familial la instituționalizare, precum și coordonarea procesului de dezinstituționalizare la nivel național (CERME Research, 2020). Alte recomandări de evaluare se referă la nevoia de a intensifica activitățile de educare parentală pe întreg teritoriul țării, de a dezvolta servicii specializate la nivel local, de a intensifica participarea la educația preșcolară, în special în zonele rurale și în rândul copiilor romi, precum și la nevoia de a întări capacitatea de monitorizare și evaluare a politicii în domeniul copilului, atât la nivel central, cât și districtual (CERME Research, 2020). **Un nou Program național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 este elaborat de MMPS cu susținerea UNICEF Moldova.** Trei dimensiuni au fost identificate ca prioritate pentru perioada următoare: 1) buna guvernare a sistemului de protecție a copilului; 2) prevenirea și combaterea violenței împotriva copiilor din toate mediile și 3) sprijinul familiei.

4.4. DREPTURILE CIVILE, LIBERTĂȚILE ȘI PARTICIPAREA

Acest capitol abordează situația copiilor din Moldova cu privire la drepturile civile, dar și la participarea la diverse procese de luare a deciziilor și probleme care le afectează viața. Capitolul referitor la drepturile civile se va concentra pe zonele specifice unde Moldova a primit recomandări din partea organismului relevant de monitorizare a tratatelor ONU, cu o atenție specială la înregistrarea nașterilor, dreptul la intimitate și accesul la informații adecvate. În ultimele Observații finale, emise în 2017, **Comitetul CDC a recomandat Moldovei să continue întărirea eforturilor pentru a se asigura că toate nașterile sunt înregistrate**, inclusiv pentru copiii romi, copiii născuți acasă, copiii născuți de mame adolescente și copiii născuți în afara căsătoriei (CDC, 2017). Comitetul a observat, de asemenea, că s-au făcut progrese prin extinderea rețelei de birouri de stare civilă în așezări izolate, înființarea unui registru electronic pentru nașteri și monitorizarea crescută (CDC, 2017).

Un aspect important al drepturilor civile și libertăților este viața privată. Cel mai recent raport al Ombudsman-ului pentru Drepturile Copilului referitor la folosirea imaginii copiilor în campanii electorale (Avocatul Poporului, 2021) a menționat folosirea largă a imaginii copiilor ca „decor”, și, deși programele electorale conțin promisiuni referitor la protecția copiilor, aceștia nu sunt consultați direct și nici nu sunt implicați în elaborarea programelor. Presa scrisă sau media audiovizuale adesea încalcă drepturile copiilor la viața privată oferind detalii care îi fac ușor

de identificat (Avocatul Poporului, 2021; CIDDC, 2020). Raportul comun a menționat că apărătorii drepturilor umane ale copilului caută rareori susținere sau protecție de vreme ce consideră că nu există mecanisme de protecție a vieții private, în special, dar nu exclusiv, în zonele izolate. Conform coaliției de ONG-uri, mecanismele de protecție la nivel național și local, care ar trebui să țină copiii în siguranță, nu funcționează corespunzător – capacitățile lor sunt reduse și nu inspiră încredere (Raportul comun privind EPU, 2021). Un alt aspect al vieții private este legat de copiii în detenție. Un raport tematic recent al Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului a arătat frecvente cazuri de neglijare și ignorare din partea personalului din închisori cu privire la cererile tinerilor deținuți, legate de condiții materiale precare (ex., funcționarea defectuoasă a sistemului de canalizare, TV nereparate, lipsa produselor de igienă personală sau lipsa iluminării în băi etc.) (Avocatul Poporului, 2021).

Furnizarea extrem de limitată în țară a tehnologiei și a formatelor accesibile informaționale și comunicaționale (ex., interpretarea în limbajul semnelor, limbaj Braille, limbaj ușor de citit) împiedică accesul copiilor surzi și al copiilor cu dizabilități intelectuale la educație inclusivă, de calitate, dar și la informații în general despre probleme care îi privesc (CRPD, 2017). Nu există la nivel național un limbaj al semnelor recunoscut în Moldova și sunt doar nouă interpreți înregistrați în limbajul semnelor în toată țara (Raportul special al ONU, 2016).

Cadrul 8

Înregistrarea nașterilor

Rezultatele Sondajului tematic al Avocatului Poporului din 2017 indică o scădere considerabilă a numărului copiilor care nu sunt înregistrați la naștere (Avocatul Poporului, 2017). Raportul a prezentat, de asemenea, o creștere în ceea ce privește **înregistrarea anuală și documentarea nou-născuților romi, care în 2015 a atins 90%**, în timp ce numărul

de persoane romi care au obținut documente de identitate a crescut cu 15%. Conform MMPS, documentarea adecvată a copiilor, eliberând documente de identitate acestora, este încă o prioritate pentru asistenții sociali comunitari, deoarece este o cerință preliminară pentru a putea accesa servicii sociale și ajutorul financiar.

Participarea copilului este o prevedere integrantă a CDC, având în vedere că articolul 12 asigură, pentru fiecare copil capabil să-și prezinte propriile puncte de vedere, dreptul de a-și exprima aceste opinii liber în toate problemele care îl afectează. Pentru implementarea articolului 12 ca unul din cele patru principii generale ale CDC, statele semnatare trebuie să stabilească diverse procese, inclusiv schimb de informații și dialog între copii și adulți în baza respectului reciproc, în cadrul cărora copiii pot învăța cum opiniile lor și cele ale adulților sunt luate în considerare și conturează rezultatul acestor procese (C/C/GC/12). Anexa 8 furnizează o hartă a platformelor de participare pentru copii și adolescenți în Moldova. În ultimele Observații finale, **Comitetul CDC a recomandat Moldovei să implice sistematic** societatea civilă, inclusiv organizațiile neguvernamentale și **organizațiile pentru copii, în elaborarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea politicilor, planurilor și programelor legate de drepturile copilului** (CDC, 2017). Comitetul a furnizat câteva măsuri concrete care ar îmbunătăți situația, cum ar fi elaborarea unor seturi de instrumente de consultare publică implicând consiliile consultative naționale și locale ale copiilor, extinderea proiectului de asistență tehnică implementat în cadrul sistemelor de protecție a copilului în 11 districte în cooperare cu asociația „Parteneriate pentru fiecare copil” sau continuarea activităților de sensibilizare (CDC, 2017).

Copiii și tinerii din Moldova încă mai au de înfruntat diverse bariere atunci când vine vorba de

exercitarea drepturilor lor la participare (APSCF, 2017). În ultimele Observații finale emise către Moldova, Comitetul CRPD și-a exprimat îngrijorarea în privința **copiilor cu dizabilități, care nu participă sistematic la luarea deciziilor care le afectează viața** și sunt privați de posibilități de a-și exprima părerea cu privire la probleme care îi privesc direct (CRPD, 2017). În ceea ce privește dreptul la liberă exprimare, consacrat în articolul 3 al DC, un grup de ONG-uri a raportat recent că apărătorii drepturilor tinerilor sunt adesea considerați incapabili să înțeleagă și să contribuie la afacerile publice și astfel factorii de decizie nu le permit să participe în procesele politice (Raportul comun privind EPU, 2021) Apărătorii drepturilor umane ale copiilor și adolescenților simt că prioritățile copiilor, preocupările și sugestiile lor sunt adesea ignorate sau minimizezate (CIDDC, 2019). Pentru a asigura o participare pertinentă a copiilor, Avocatul Poporului a recomandat autorităților naționale să revizuiască standardele din sector și să se conformeze cu normele internaționale (Avocatul Poporului, 2019). Legea 26/2008 privind întrunirile prevede dreptul la liberă asociere tuturor persoanelor, dar nu recunoaște în mod explicit copiii ca titulari de drepturi. Unele ONG-uri susțin că textul legii lasă prea mult loc de interpretare pentru factorii de decizie și alți actori ai guvernării (Raportul comun privind EPU, 2021). Trebuie precizat că dreptul de a organiza întruniri este permis doar copiilor cu vârsta de peste 14 ani și doar atunci când sunt însoțiți de o persoană cu capacitate legală deplină (art. 6, para. 2, Legea 26/2008 privind întrunirile).

Cadrul 9

Implicarea vocii copiilor în Analiza situației copiilor și adolescenților din Moldova: rezultatele mini-sondajului U-Report, noiembrie 2021

Rezultatele mini-sondajului realizat în rândul adolescenților arată că sensibilizarea cu privire la drepturile copilului se îmbunătățește în ritm foarte lent în Moldova, având în vedere că doar 16% din adolescenți au luat adesea parte la discuții despre drepturile lor, iar 25% a discutat despre acestea de câteva ori, mai ales la ei la școală (67%). În același timp, aproximativ o treime din respondenți (29%) nu au luat niciodată parte la asemenea discuții. Atunci când adolescenții au fost întrebați dacă le-au fost respectate drepturile, 77% au considerat că drepturile sunt întotdeauna sau în cea mai

mare parte respectate acasă. Doar 16% din respondenți au considerat că drepturile le sunt mereu respectate la școală; iar 38% din respondenți consideră că drepturile le sunt respectate mai tot timpul la școală. Aproximativ două treimi din respondenți au considerat că drepturile le sunt în general respectate la doctor (64%), în timpul activităților de după școală (73%) și când sunt cu semenii lor (70%). 43% din respondenți au simțit că drepturile lor sunt cel mai adesea încălcate la școală. Acasă pare să fie locul unde adolescenții simt că le sunt cel mai respectate drepturile (64%).

De vreme ce consiliile elevilor și consiliile locale ale tinerilor sunt platforme importante pentru a asigura participarea adolescenților la procesul de luare a deciziilor care le afectează viața, adolescenții au fost întrebați de existența acestora în Moldova. 73% din respondenți au spus că există un consiliu al elevilor în școlile lor, 38% din totalul numărului de respondenți au fost satisfăcuți de activitatea acestuia, în timp ce 13% au fost nesatisfăcuți. Aproximativ un sfert din respondenți nu știu multe despre ceea ce face consiliul elevilor (22%) și 11% au raportat că nu există o asemenea organizație în școala lor (17% nu au știut dacă există un consiliu al elevilor în școala lor sau nu). Cunoștințele despre consiliile locale ale tinerilor sunt și mai reduse, având în vedere că 32% din respondenți nu știu dacă există așa ceva în comunitatea lor. Dintre

cei care au raportat existența unui consiliu local al tineretului (48% din toți respondenții), 26% au spus că sunt satisfăcuți de funcționarea sa. Adolescenții au fost, de asemenea, rugați să aleagă care dintre cele 5 subiecte îi interesează mai mult: drepturile copiilor și adolescenților, mediul și schimbarea climatică, bullying-ul, politica sau viața sănătoasă 27%-27% au marcat drepturile copiilor și adolescenților și viața sănătoasă, urmate îndeaproape de bullying (23%). Din cele cinci subiecte, respondenții au fost cel mai puțin interesați de mediul și schimbarea climatică (14%) și politică (9%). Subiectele care au primit cel mai mare scor ar putea fi un bun indicator pentru factorii politici, care să îi determine să intre în contact cu acest grup și să folosească interesele și părerile lor în adoptarea unor politici mai bune.

Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului în Republica Moldova a subliniat câteva provocări cu privire la participarea copilului, spre exemplu referitor la structura consiliilor elevilor

(Avocatul Poporului, 2020). Conform CIDDC, drepturile copilului de a-și exprima opiniile sunt grav încălcate în școlile din Moldova (CIDDC, 2019). Chiar dacă consiliile elevilor deja stabilite ar trebui să comunice sugestiile și nevoile elevilor către administrație, acestea mai degrabă organizează activități culturale și recreative (CIDDC, 2019). Pe parcursul interviului, Avocatul Poporului a menționat că instrucțiunile de funcționare a consiliilor elevilor nu sunt holistice, iar elevii nu sunt nici formați, nici informați cu privire la rolul și misiunea consiliului elevilor. Mai mult de atât, deciziile luate de aceste consilii sunt în mare parte neglijate de administrația școlii, procesul de selecție a membrilor consiliului nu este în toate cazurile transparent și imparțial, iar părerea copiilor este adesea influențată de administrația instituției de învățământ (Avocatul Poporului, 2020; CIDDC, 2019). Militanții pentru tineri au explicat că este în curs un proces de revizuire a reglementării consiliilor elevilor, inițiat de parlament. Ca parte din procesul de revizuire, ar fi important

să se prevadă fonduri pentru acțiunile consiliilor elevilor (ex., pentru organizarea de evenimente). Rolul principal al consiliilor elevilor ar fi să înainteze propuneri către consiliul de administrație al școlii. Aceste consilii de administrație au mandatul de a lua decizii importante cu privire la școală, iar membrii săi sunt directorul, doi reprezentanți ai părinților, 1 elev și 1 reprezentant al ministerului. Un interviuat a subliniat că în realitate mulți elevi nu știu că au dreptul de a delega un reprezentant în acest organ important, lucru valabil în special în zonele rurale. Aceași preocupare este exprimată și de Institutul Politicilor Publice din Moldova, care a menționat, de asemenea, că nivelul scăzut de informații și de cunoaștere al tinerilor este o barieră care limitează participarea lor la procesele publice de luare a deciziilor (Cristei, A. & Terzi-Barbarosie, D., 2018). În general, de două ori mai multe fete sunt mai implicate în asemenea procese decât băieții și, în principal, acei elevi care au avut experiență anterioară de participare socială și civică (Avocatul Poporului, 2020). Copiii mai mici, copiii cu nevoi educaționale speciale, copiii săraci sau copiii romi sunt foarte rar implicați sau chiar deloc în consiliile elevilor (CIDDC, 2021).

4.5. JUSTIȚIA PENTRU COPII

Accesul la justiție și protecție juridică este un drept fundamental, iar Moldova își adaptează încet sistemul juridic pentru o mai bună prevenție, protecție și justiție pentru fiecare copil. Rețeaua Internațională pentru Drepturile Copilului (CRIN) a plasat Moldova pe locul 59⁶⁷ după indicele Accesul copilului la justiție (2016), care ia în considerare drept indicatori statutul de implementare a CDC, statutul juridic al copilului, mecanismele juridice împotriva încălcării drepturilor și aspecte practice legate de intentarea unui proces în fiecare țară (CRIN, 2021). Scorul pentru Moldova este relativ scăzut, deși există unele evoluții pozitive, inclusiv progresul referitor la introducerea reglementării privind protecția copiilor-victime (asistență juridică gratuită, măsuri speciale de depunere a mărturiei), precum și a copiilor-infractori (asistență juridică și reprezentare gratuite). În același timp, scorul are în vedere funcționarea lentă în general a sistemului de justiție, întâzieri în cazurile pe rol, dosare restante și problema punerii în aplicare a hotărârilor judecătorești (CRIN, 2021). Există trei grupuri de copii care intră în contact cu sistemul juridic: copiii-victime, copiii-martori (ca parte din procedurile civile și administrative) și copiii în conflict cu legea.

În medie, aproximativ 250 de copii (până la vârsta de 15 ani) sunt interogați pe an ca martori la infracțiuni și contravenții (Biroul Procurorului General, 2015). S-au făcut progrese pentru a susține copiii implicați în proceduri penale, iar aceste progrese se extind către alte proceduri juridice (înregistrarea mărturiei pentru o infracțiune) (CNPAC, 2019). În ultimii ani s-au depus eforturi pentru a introduce noi proceduri și competențe (ex., asistență psihologică în timpul audierilor) în rândul profesioniștilor din sector. În 2015 au fost introduse instrucțiuni specializate pentru a îmbunătăți modul în care se lucrează cu copiii⁶⁸. Copiii pot depune mărturiile în încăperi special amenajate, au asigurat transport gratuit cu familiile sau reprezentanții lor, iar audierile sunt realizate de profesioniști pregătiți (Biroul Procurorului General, 2015; UNICEF, 2018). Se iau măsuri tehnice pentru a simplifica și a grăbi procedurile juridice care

implică copii (o singură audiere, perioade mai scurte de la identificarea copilului-martor la audiere etc.) (MMPS, 2020). Mecanismele intersectoriale MIC-VNET de identificare, evaluarea, sesizare, ajutor și monitorizare a cazurilor de violență, neglijență și exploatare a copiilor, introduse în 2014, s-au dovedit, de asemenea, a fi eficiente în identificarea și susținerea copiilor-victime și copiilor-martori la infracțiuni și contravenții (MMPS, 2020). În același timp, un studiu realizat de UNICEF Moldova la cererea Ministerului Justiției arată că abilitățile profesioniștilor care intră în contact cu copiii martori și victime ai infracțiunilor trebuie întărite în continuare, mai ales în cazul profesioniștilor din sectorul justiției (procurori, judecători) (UNICEF Moldova, 2020). De asemenea, cunoștințele profesioniștilor din sector cu privire la modul de abordare a cazurilor care se referă la copii și a copiilor sunt limitate. Studiul a constatat că principiul procedurilor urgentate, care ar trebui aplicat în diverse proceduri legate de copiii victimă și martori, nu este respectat (UNICEF Moldova, 2020).

Numărul copiilor victime ai unor infracțiuni grave⁶⁹ nu scade în Moldova, dar tipul infracțiunilor se schimbă. Aproximativ 800 de infracțiuni împotriva copiilor au fost comise în 2020 și aproximativ 1 034 în 2019 (MAI, 2021). Dintre aceste cazuri de infracțiuni împotriva copiilor, 7 au fost omucideri, 5 au fost răni grave intenționate, 86 au fost viol, 27 jafuri, 22 au fost cazuri de trafic de copii și alte infracțiuni grave sau minore (BNS, 2021). Numărul total al infracțiunilor împotriva copiilor nu s-a schimbat semnificativ în ultimii ani (1 334 în 2005, 1 499 în 2018, 1 304 în 2019), iar rata raportată mai scăzută din 2020 va fi afectată de pandemia de COVID-19 (BNS, 2021). Numărul de infracțiuni cu caracter sexual înregistrate (viol, raport sexual cu minor) este în creștere (BNS, 2021), acesta incluzând o rată crescută a cazurilor de exploatare sexuală a copilului online, inclusiv producerea și distribuirea de pornografie infantilă (USDS, 2021). Fetele și băieții sunt afectați în mod similar de infracțiuni împotriva copiilor (BNS, 2021a). Serviciile pentru copiii victime ai violenței și abuzului se dezvoltă încet

67 Din totalul de 141 de țări și teritorii.

68 Ghid metodologic cu privire la instrumentarea cauzelor cu copii-victime/martori ai infracțiunilor, aprobat prin Ordinul nr. 25/25 al Procurorului General din 3 august 2015.

69 Conform codului penal și codului de procedură penală, un copil victimă este o persoană sub 18 ani care nu are capacitatea legală de a intra în proceduri juridice (UNICEF Moldova, 2020). Prevederi speciale sunt stipulate în codul de procedură penală pentru persoanele sub 14 ani care sunt implicate în proceduri legate de cauze cu caracter sexual, de violență domestică, trafic sau alte cauze, cazuri în care este necesară o abordare specială la audieri (UNICEF Moldova, 2020).

În țară, de când a fost introdus în Moldova modelul BARNAHUS de servicii de sprijin (MMPS, 2020). Mereu se estimează că numărul de infracțiuni sexuale nu este raportat în totalitate în Moldova. Un studiu VAC realizat în 2019 a indicat că multe victime ale violenței sexuale nu au spus nimănui despre experiențele lor și aproximativ 60% din fete și 40% din băieți au știut unde să apeleze pentru ajutor (USAID&OIM, 2019). Ceea ce îngrijorează în continuare este faptul că mulți oameni nu percep violența ca fiind o problemă în Moldova, un sfert din femei și jumătate din bărbați aprobând normele și convingerile tradiționale despre gen, practici sexuale și violența intimă între parteneri (USAID&OIM, 2019). Cazurile de trafic de copii au crescut de la 5 cazuri în 2015 la 22 de cazuri în 2020 (BNS, 2021). Informațiile cu privire la profilul copilului-victimă a diferitelor infracțiunilor lipsesc în Moldova, iar experții precizează că motivele care duc la statutul de victimă sunt complexe. Copiii victime ale infracțiunilor penale au dreptul la asistență juridică gratuită, la servicii de sprijin și, cum s-a mai menționat, la o abordare specială la audieri. S-au făcut progrese în ceea ce privește introducerea de proceduri și mecanisme pentru identificarea cazurilor de abuz asupra copiilor, numărul de cazuri raportate crescând semnificativ după ce acest mecanism au fost introduse (în 2014).

Militanții pentru tineri au subliniat că violența în familie este un fenomen foarte răspândit, de care nimeni nu vorbește în general, deoarece copilul are teamă să spună ce se întâmplă acasă. Există câteva ONG-uri care încearcă să acționeze întrebând copiii dacă au nevoie de ajutor. Cu toate acestea, problema este că nu există un sprijin real care ar putea fi oferit copiilor care se confruntă cu violență acasă, în afară de centrele de plasament, care nu le-ar acorda îngrijire adecvată. Părțile interesate cheie au sugerat că guvernul ar trebui

să introducă asistență specială în școli și să creeze un mediu sigur unde copiii să poată fi întrebați despre aceste lucruri. Militanții pentru tineri au fost în general sceptici cu privire la asistența oferită în școli victimelor violenței în prezent. Conform acestora, opinia generală în rândul elevilor este că nu se poate avea încredere în psihologul sau asistenții școlii deoarece aceștia sunt adesea de partea profesorilor și nu cred neapărat ceea ce spun elevii.

Deși dispozițiile legislative există, punerea lor în aplicare este încă în urmă. Interviuurile cu persoanele interesate cheie au arătat că sălile speciale pentru audieri rămân pe hârtie sau sunt echipate inadecvat, iar reglementarea privind standardele minime pentru sălile de audieri nu a fost încă aprobată. Ca și în cazul copiilor-martori, copiii-victime ar trebui să fie protejați și sprijiniți pe parcursul întregului proces. Ar trebui să se facă eforturi pentru a sensibiliza și a crește capacitățile profesioniștilor din sectorul justiției, a extinde rețeaua de servicii, a se asigura că asistența juridică gratuită este universal aplicată, că se evită victimizarea și că mecanismul de recomandare este pe deplin funcțional pentru copiii-victime ale infracțiunilor. Toți specialiștii trebuie să fie formați în mod adecvat și să aibă acreditările pentru audierea minorilor. Interviuurile cu părțile interesate cheie au scos în evidență faptul că una dintre cele mai mari preocupări în legătură cu protecția copiilor victime ale infracțiunilor este lipsa serviciilor specializate. Recent s-a introdus legal serviciul BARNAHUS pentru copiii-victime ale abuzului. Din păcate, serviciile tot nu sunt operaționale, din cauza lipsei unei infrastructuri adecvate pentru acest serviciu specializat (spațiu, echipament, abilități). Primul centru BARNAHUS, creat cu sprijin din donații, ar putea începe să furnizeze servicii începând din 2022 și un număr total de 3 centre sunt planificate să se deschidă pe teritoriul țării.

Cadrul 10

Atitudini sociale privind exploatarea sexuală a copiilor și tinerilor

În 2019, o continuare a unui studiu din 2015 a fost realizată în Moldova, care a concluzionat că majoritatea oamenilor (tendință în creștere) percep exploatarea sexuală a copiilor, inclusiv exploatarea online, ca fiind o problemă gravă. Din ce în ce mai mulți oameni din Moldova recunosc acest lucru ca fiind un fenomen existent și subraportat. Cel puțin, este mai puțină victimizare a copiilor în societate, de vreme ce

sărăcia este percepută ca principalul vector al exploatarea sexuală a copiilor. Tot mai multă lume tine să vadă rolul mediului familial ca fiind principalul factor determinant al probabilității abuzului sexual al copiilor, în loc să dea vina pe alegerea copilului. Exploatarea sexuală a copiilor ar trebui să fie pedepsită, femeile care au răspuns în studiu manifestând mai puțină toleranță decât bărbații (CNPAC, 2019/2015).

Cota de infracțiuni comise de copii este în scădere, dar nu este clar dacă aceasta este rezultatul eforturilor politice sau o consecință a numărului de copii în scădere. Aproximativ 606 de infracțiuni au fost comise de minori în 2020 (998 în 2015), iar cota infracțiunilor comise de copii din totalul infracțiunilor este în scădere (2,3% în 2019) (BNS, 2021a). Aproximativ 94,2% din infracțiuni sunt comise de băieți, cele mai comune infracțiuni (57% din totalul infracțiunilor) comise de minori fiind contra proprietății (furt, jaf) (BNS, 2021a). Cota infracțiunilor grave și foarte grave (omucidere, răniri grave intenționate, viol) comise de copii în 2019 a fost de 14,2% din totalul infracțiunilor (BNS, 2021a). Numărul total de minori condamnați în 2020 a fost 318, din care fiecare al doilea minor a fost condamnat pentru furt și fiecare al optulea pentru huliganism (BNS, 2021a). Majoritatea copiilor au primit, ca pedeapsă, eliberare condiționată (42%), muncă în folosul comunității neplătită (18,4%) și aproximativ 25% au fost trimiși în închisoare (BNS, 2021a). Copiii cu vârsta sub 14 ani nu pot fi răspunzători conform Codului penal pentru infracțiunile comise. O mare preocupare legată de delincvența juvenilă, atât în cazul copiilor cu răspundere penală, cât și a celor fără răspundere penală conform Codului penal, este lipsa măsurilor sau programelor de prevenție și lipsa serviciilor oferite copiilor care comit infracțiuni. Există o alternativă limitată la detenție pentru cazurile de delincvență juvenilă și adesea cauzele sunt prelungite până la împlinirea vârstei pentru responsabilitate penală. O problemă specială a fost evidențiată în timpul interviurilor (furnizorul de servicii) cu privire la durata arestului preventiv, unde minorii sunt ținuți cu adulții la un loc.

În 2021, 35 de copii sunt reținuți în închisoarea Goian pentru minori. În vreme ce, în general, condițiile de detenție s-au îmbunătățit în închisoarea Goian, Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului a raportat în 2012 o deteriorare a condițiilor de detenție din cauza pandemiei de COVID-19, inclusiv acces restricționat la serviciile de sănătate, medicamente, recreere și produse de igienă (Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, 2021a). Interviurile cu părțile interesate cheie au confirmat accesul redus la asistență medicală în închisoare. Interviurile au exemplificat cu tratamentele medicale (ex., tratament psihiatric), care au fost întrerupte din

cauza coordonării precare între servicii și a abordării inadecvate a nevoilor speciale ale copiilor în detenție (interview furnizor servicii). Serviciile specializate pentru copiii în detenție (ex., asistență psihologică) lipsesc în Moldova. În special, sunt vulnerabili în închisoare copiii cu dizabilități mintale și copiii cu comportamente problematice (Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, 2021a). Sistemul penitenciar național nu asigură continuitatea procesului educațional și nu înțelege pe deplin dreptul la educație al copilului aflat în detenție (Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, 2020). În Penitenciarul nr. 10 Goian serviciile de educație sunt asigurate de un liceu din apropiere. În cazul detenției preventive, serviciile educaționale practic lipsesc complet (Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, 2020). Interviurile au dezvăluit că procesul educațional în timpul pandemiei de COVID-19 a fost întrerupt pentru copiii în detenție din cauza conexiunii slabe la internet (interviuri). Sistemul penitenciar nu are un buget dedicat pentru a asigura copiilor educația necesară, ci aceasta este asigurată din fondurile care rămân după ce celelalte cheltuieli au fost acoperite, ceea ce este un factor restrictiv suplimentar (interviuri).

Rata de auto-mutilare la copiii în detenție este mare în Moldova, cu aproximativ 33 de episoade raportate în 2021, dar se estimează că rata de raportare este incompletă (interviuri). Sunt necesare bune practici și modele de intervenție timpurie pentru a pune pe picioare un sistem de sprijin pentru copiii cu comportament deviant, copiii care au săvârșit infracțiuni, copiii care au un comportament violent și cei care au un comportament de tip bullying față de alți copii. Sunt necesare servicii specializate de reabilitare, educare și integrare pentru acest grup de copii și familiile lor. Sunt necesare măsuri de prevenire a abuzului împotriva copiilor cu accent pe programe de parenting, pe intervenția comunitară, pe prevenția pedepsei corporale pentru a susține nu doar copiii-victime, dar și pentru a preveni situațiile în care un copil devine infractor (interviuri). Situația copiilor născuți de mame în detenție și locuitorii cu mamele lor până la vârsta de 3 ani este foarte îngrijorătoare. Interviurile au arătat că acești copii au acces restrâns la asistență medicală și medicamente, fiind, de asemenea, lipsiți de serviciile de integrare și recreere (interviuri).

DATE ȘI ANALIZĂ PRIVIND UNELE ASPECTE TRANSVERSALE ȘI DREPTURILE COPILULUI ȘI ADOLESCENTULUI

Cadrul 11

Informații și statistici

Sunt disponibile informații specifice pe sector și indicatori privind anumite dimensiuni ale CDC, dar acestea nu sunt sistematizate într-un cadru general de monitorizare care ar putea furniza informații dincolo de datele dezagregate pe gen, vârstă și foarte rar pe dizabilități. Astfel, e nevoie de o îmbunătățire a sistemelor de colectare a datelor, inclusiv stabilind un sistem centralizat care să acopere toate domeniile din CDC.

Primii pași către un cadru complex de monitorizare au fost făcuți: dezvoltarea instrumentelor de monitorizare cu referire la clusterelor Convenției; aprobarea în 2020 a modificării Legii 140/2014, prin care Ministerul Muncii și Protecției Sociale a devenit responsabil cu raportarea națională periodică cu privire la aplicarea CDC, deși încă nu a fost

făcut public un instrument cuprinzător de monitorizare pentru toate dimensiunile CDC; elaborarea, cu ajutorul UNICEF, în 2019, a Ghidului practic de monitorizare a drepturilor copilului de către Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului ca monitor independent al drepturilor copilului.

Folosirea datelor pentru a genera un impact pozitiv asupra copiilor în dificultate este, de asemenea, o provocare. În prezent, USAID susține proiectul „Date pentru impact”, al cărui scop este de a evalua utilitatea indicatorilor privind îngrijirea alternativă a copilului. Instrumentele electronice de colectare a datelor și de analiză a datelor sunt variante pilot testate în prezent pentru a putea crește eficiența colectării datelor și a proceselor de raportare.

unicef

pentru fiecare copil

Credit foto: @UNICEF/2021/Uvarov

Concluzii și recomandări

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

CONCLUZII

Profilul general al țării

Cel mai critic fenomen în Moldova este procesul intens de depopulare, care este un rezultat al ratei ridicate a emigrării și al îmbătrânirii societății. Moldova are una din populațiile cu cea mai rapidă scădere din lume. Depopularea are atât impact imediat, cât și pe termen lung asupra economiei țării, prestării serviciilor publice, asupra venitului țării și a sustenabilității bugetelor publice. Îmbătrânirea populației are ca rezultat o schimbare clară în paradigma cheltuielilor publice care merg către oamenii în vârstă în detrimentul fondurilor alocate pentru nevoile copiilor, adolescenților și ale familiilor lor. Pe fundalul societății îmbătrânite, guvernul ar trebui să asigure o redistribuire a fondurilor mai echitabilă, inclusiv din perspectiva investiției în dezvoltarea umană și în viitoarea forță de muncă. Migrația populației are impact asupra tuturor sferelor vieții oamenilor. Pe de o parte, remiterile susțin financiar gospodăriile individuale și economia în general, dar, pe de altă parte, emigrarea deteriorează forța de muncă a țării și are impact asupra dezvoltării globale a țării. Oferta pieței muncii și disponibilitatea muncitorilor calificați este deja scăzută în Moldova. Având în vedere rata ridicată de dependență, care va continua să crească în Moldova, sunt necesare noi soluții pentru a îmbunătăți situația pe piața muncii, inclusiv politici dedicate tinerilor și femeilor.

Economia Moldovei este vulnerabilă la șocuri interne și externe. Cea mai mare provocare economică cu care se confruntă Moldova este criza globală cauzată de pandemia de COVID-19. Creșterea economică a țării a scăzut din cauza pandemiei, dar se estimează că se va recupera parțial în 2022. În

același timp, redresarea economică este în pericol din cauza pandemiei prelungite și a repercusiunilor sale asupra ofertei globale de bunuri și servicii. Mai mult, recuperarea țării și creșterea potențială vor fi afectate negativ de instabilitatea politică și administrativă, instituțiile slabe și corupție. Sărăcia, care înregistrează deja cote mari, va continua să crească din cauza crizei de COVID-19. Copiii sunt în mod special expuși la sărăcie, inclusiv sărăcie extremă. Cei mai expuși la sărăcie sunt copiii din mediul rural, copiii din gospodării mari și cu mai multe generații și copiii din comunitățile rome. Condițiile de trai se îmbunătățesc ușor în Moldova, dar mulți copii încă locuiesc în gospodării fără acces la ape ducte, la sistem de canalizare, apă potabilă sau încălzire sigură. Performanța ajutoarelor sociale în atenuarea sărăciei în Moldova este foarte scăzută.

Există progrese în îmbunătățirea condițiilor de trai, de muncă și de educație pentru fete și femei, precum și a oportunităților lor de a participa pe deplin în societate, de a avea acces la servicii, în special la justiție. În același timp, progresul este înregistrat mai ales în termeni de proces (legislație îmbunătățită, alinierea legilor naționale cu standardele internaționale, dezvoltarea unei viziuni de țară) și nu de rezultate îmbunătățite. Există inegalități persistente între femei și bărbați pe piața muncii și este necesar un efort mai mare de promovare a unui stil de viață sănătos și de combatere a violenței de gen. Femeile în Moldova sunt mult mai implicate în activități care nu generează venit comparativ cu bărbații, cum ar fi obligații informale de îngrijire.

Pandemia de COVID-19 și consecințele sale economice și sociale afectează toți oamenii din Moldova, inclusiv copiii și adolescenții. Cele mai afectate sunt familiile cu venit mic, familiile cu mulți copii, familiile cu copii cu dizabilități și gospodăriile cu un singur părinte. Măsurile de carantină au limitat accesul copiilor la serviciile de bază, inclusiv educație, îngrijire și posibilitatea de a obține ajutor social. Accesul copiilor și al familiilor lor la servicii medicale a fost și el restricționat, în special la asistență medicală de specialitate, care îi afectează în special pe copiii din familiile cu venit mic, pe copiii

cu dizabilități și pe copiii din familii monoparentale. Învățământul la distanță dictat de măsurile anti-COVID-19 au restrâns accesul la educație pentru copiii din gospodăriile cu venit mic sau din zonele rurale, pentru cei a căror familie nu-și permite un dispozitiv pentru studiat sau conexiune la internet. Moldova este foarte vulnerabilă la schimbările climatice și la catastrofe naturale cum ar fi seceta, inundațiile și pericolele seismice. Episoadele repetate de secetă sau inundație au un impact asupra agriculturii, limitând accesul la hrană pentru persoanele cele mai vulnerabile.

Mediul favorabil pentru drepturile copiilor

Moldova a făcut progrese în îmbunătățirea cadrului reglementar și legal și a viziunii strategice naționale privind protejarea drepturilor copiilor și adolescenților. Acest lucru este valabil pentru educație, sănătate, justiție și protecția copilului. Ceea ce are nevoie de atenție suplimentară este elaborarea unei legislații secundare, a unor reglementări, politici și strategii pentru a susține procesul de implementare, împreună cu alocarea de fonduri adecvate. Cooperarea intersectorială și mecanismele de coordonare se îmbunătățesc, de asemenea, unele sectoare fiind mai avansate (ex., sectorul justiției, adopția, asistența medicală infantilă). Cel mai problematic aspect în termeni de punere în aplicare a legislației este lipsa cadrului de monitorizare a drepturilor copilului. Deși, pentru unele sectoare sunt disponibile date și indicatori, aceștia nu sunt sistematizați într-un cadru general de monitorizare care ar putea furniza informații dincolo de datele rudimentare dezagregate pe vârste.

Finanțarea publică pe copil este dificil de evaluat în Moldova, cheltuielile totale publice per copil nu sunt disponibile, și nici cheltuielile sectoriale per copil. Cheltuielile pentru copil și familie sunt fragmentate. Cele mai mari bugete sectoriale dedicate copilului sunt reprezentate de cheltuielile din sectorul educației, sectorul protecției sociale și sectorul sănătății. Cheltuielile pentru copii sunt acoperite de bugetul național și bugetele locale, de fondurile asigurărilor sociale și de sănătate, precum și de fonduri din caritate și donații. Gradul finanțării non-publice dedicate copiilor și familiilor lor nu este cunoscut. Cota cheltuielilor din sectorul educației este relativ ridicată în Moldova, în termeni regionali,

iar cheltuielile de sănătate sunt cam la același nivel. Cheltuielile protecției sociale sunt mai scăzute și scad în continuare. Îngrijorător este faptul că cheltuielile publice globale sunt inefficiente și opace

Studiile și datele referitoare la inegalitate în rândul copiilor și adolescenților lipsesc în general în Moldova, inegalitățile fiind evaluate în baza unor studii și analize fragmentare. Factorii care limitează accesul copiilor la serviciile de bază și oportunitățile de dezvoltare par a fi legați de dizabilitate, sărăcie, gen, statutul de migrant și etnie. Sărăcia, ca principal factor de inegalitate, limitează grav accesul copiilor la educație, atât în termeni de calitate cât și de durată, la servicii de asistență medicală de specialitate (în ciuda faptului că accesul la sănătate este universal, familiile se confruntă cu plăți mari informale). Copiii cu dizabilități sunt adesea excluși din sistemul educațional general și au acces limitat la asistență medicală (în special copiii cu boli rare, dizabilități grave și HIV), la serviciile comunitare și la justiție, din cauza lipsei unui mediu accesibil și inclusiv. Genul este, de asemenea, un factor de inegalitate, limitând accesul la justiție (băieții sunt mai afectați), siguranță (atât fetele, cât și băieții sunt afectați, dar în moduri diferite), timp liber (fetele mai afectate) și oportunități de angajare pentru adolescenți. Etnia este un factor de inegalitate, limitând accesul copiilor și adolescenților la servicii esențiale și la participare socială, cel mai problematic fiind accesul la serviciile de educație timpurie, de educație secundară, de asistență medicală de specialitate și de protecție socială. Migrația este un factor de inegalitate, având în vedere că copiii cu părinți migranți au un acces limitat la siguranță, servicii de sprijin, participare și viață socială.

Arena instituțională de protecție a drepturilor copilului și adolescentului este complexă în Moldova. Sunt mulți actori implicați în proces, atât instituții de stat, cât și societatea civilă, organizații non profit și entități private. În schimb, cadrul normativ de reglementare a interacțiunii și cooperării între diverși actori este insuficient. Nu există o analiză disponibilă referitor la modul în care interacționează diverșii actori și la nivelul de impact pe care aceștia îl au asupra promovării și protecției drepturilor copiilor și nici despre implicarea lor în elaborarea și monitorizare politicilor. Diverșii actori și părți interesate operează la nivel național și local, dar implicarea în nivelul local nu este echitabilă și nu este coordonată. Implicarea efectivă a copiilor, adolescenților și a familiilor lor ca părți interesate cheie în toate procesele care au un impact asupra vieții lor este redusă în Moldova, deși dă semne de ușoare îmbunătățiri.

Implicarea sectorului afacerilor, ca una din părțile interesate cheie, în discuții și măsuri publice de protecție și promovare a drepturilor copiilor și adolescenților este limitată în Moldova. Eforturile publice se concentrează în principal pe reglementarea proceselor economice, așa încât mediul de afaceri să nu dăuneze siguranței copiilor și adolescenților. Parteneriatul public-privat în sectorul protecției și promovării drepturilor copiilor are mult potențial, dar care nu este încă exploatat în Moldova. Responsabilitatea socială a întreprinderii este doar

Drepturile copiilor și adolescenților

Accesul la serviciile de sănătate se îmbunătățește în Moldova, dar sunt necesare eforturi suplimentare pentru ca asigurarea de sănătate să acopere toate grupurile de copii și adolescenți. Accesul la asistență medicală de specialitate este restricționat pentru unii copii, în special pentru copiii cu dizabilități, copiii cu boli rare, copiii cu HIV etc. Copiii din familiile cu venit scăzut au, de asemenea, acces limitat la asistență medicală. Calitatea asistenței medicale este afectată și de infrastructura învechită a sănătății, de capacitățile scăzute ale personalului medical și de subefectivul critic din instituțiile de sănătate, în special în mediul rural și în zonele izolate. Pentru îmbunătățirea serviciilor de sănătate pentru copii ar fi nevoie de revizuirea standardelor, a protocoalelor și a procedurilor pentru a le alinia cu bunele practici internaționale. Intervenția timpurie are nevoie de

în fază incipientă. Măsurile care vin din sectorul de afaceri pentru a susține părinții încadrați în muncă sunt limitate, iar echilibrul viață-muncă în Moldova este mai mult un deziderat decât un set clar de măsuri de sprijin. Informațiile referitoare la munca infantilă lipsesc în Moldova, la fel și cele despre copiii implicați în muncă neplătită ca parte din sarcinile casnice.

Moldova a făcut progrese semnificative în asigurarea accesului la bunuri și servicii esențiale pentru copii și familiile lor. Accesul la hrană și prețurile acesteia au fost stabile în țară, dar 2021 a adus o inflație semnificativă. Pe de altă parte, calitatea hranei în Moldova este scăzută, iar ca rezultat al regimului alimentar sărac, tot mai mulți copii și adolescenți sunt predispuși la diabet și obezitate. Condițiile de trai în Moldova se îmbunătățesc, de asemenea, dar doar într-o măsură limitată pentru gospodăriile mari, pentru cele din mediul rural și din zone izolate, precum și pentru gospodăriile cu venit mic. Rata de vaccinare a copiilor în Moldova este ridicată, dar suferă un impact negativ din cauza unui val în creștere împotriva vaccinării și a scăderii încrederii în sistemul formal de sănătate. Accesul la medicamente compensate este restrâns în Moldova, dar prețurile medicamentelor generice sunt relativ stabile. Siguranța rutieră pentru copii și adolescenți în Moldova rămâne o preocupare majoră cu o rată ridicată de implicare a copiilor în accidente rutiere.

atenție suplimentară, precum și de sprijin sporit pentru bebelușii născuți prematur și părinții lor. Protocoalele actuale au nevoie de o revizuire și ar trebui să se colecteze date pentru a informa factorii politici responsabili. În lumina creșterii rezistenței la vaccinare, imunizarea ar trebui prioritizată și promovată prin intermediul programelor educaționale pentru a preveni o scădere critică a ratei imunizării. Sănătatea și bunăstarea mintală ar trebui să fie în centrul politicilor de stat în anii următori, și ar trebui implementate cu atenție măsuri de sprijin pentru adolescenți și familiile lor. Noua strategie națională de sănătate lansată trebuie să devină operațională și trebuie asigurată alocarea fondurilor necesare.

Accesul la serviciile educaționale în Moldova este în general bun și se îmbunătățește, în special atunci

când vorbim de acces la educația timpurie. Rata de școlarizare este ridicată pentru toate nivelurile de educație, dar rata de școlarizare a tinerilor din grupa de vârstă 19 - 23 de ani este rămasă puțin în urmă. Procesul de depopulare pune presiune pe sistemul educațional din Moldova, de vreme ce sectorul se confruntă permanent cu provocarea de a asigura cheltuieli eficiente în contextul scăderii numărului de elevi. Calitatea educației se îmbunătățește în Moldova, scorurile PISA sunt comparabile cu țările din regiune, dar mai scăzute decât media OCDE. Rezultatele școlare sunt foarte inechitabile, copiii care provin din familii cu venit mic având cea mai slabă performanță școlară. Pandemia de COVID-19 și măsurile sale restrictive vor avea un impact negativ asupra calității educației în Moldova. Relevanța educației în domeniul EFP în raport cu piața muncii trebuie să se îmbunătățească. Infrastructura generală a educației este inefficientă în Moldova și nu se adaptează la schimbările economice și sociale ale societății. Mulți copii sunt excluși din sistemul educațional, în special copiii cu nevoi educaționale speciale, copiii cu dizabilități și copiii din gospodării cu venituri scăzute.

Moldova a înregistrat progrese în reformarea sectorului de protecție a copilului, dar politicile publice trebuie să se concentreze pe prevenirea separării copilului, coordonarea procesului de dezinstituționalizare, dezvoltarea și extinderea rețelei de îngrijire parentală profesionistă. Serviciile de asistență socială ar trebui să se dezvolte pe tot teritoriul țării și ar trebui să răspundă nevoilor speciale ale copiilor vulnerabili (ex., copiii cu traumă, copiii cu comportament problematic, copiii cu dizabilități severe etc.). Serviciile pentru tinerii care părăsesc sistemul formal de asistență socială lipsesc în Moldova. Resursele umane în general în sectorul protecției copilului trebuie să fie întărite, prin îmbunătățirea calificărilor și salarii mai bune. Datele și procedurile de colectare a datelor privind protecția copilului au fost revizuite pentru a putea răspunde modelului de politică bazată pe date concrete.

În vreme ce sistemul de sprijin pentru copiii vulnerabili și copiii care au nevoi de îngrijire și siguranță este în curs de dezvoltare în Moldova, numărul copiilor care au nevoie de acest tip de sprijin este în continuă creștere. Migrația are un impact semnificativ asupra vulnerabilității copilului, din ce în ce mai mulți copii rămânând fără supraveghere părintească, fiind neglijați și separați legal de părinți. Înregistrarea nașterilor se îmbunătățește în Moldova, dar efortul trebuie susținut cu atenție specială pentru grupurile excluse (ex., copiii romi). Mai multă atenție este necesară pentru asigurarea respectării vieții private a copiilor și adolescenților în toate situațiile și de către toate părțile implicate. În plus, copiii și adolescenții și, în special cei vulnerabili, trebuie să beneficieze de acces la informații privind drepturile lor și, mai important, la informații despre măsurile și serviciile de sprijin. Implicarea copiilor în procesele de luare a deciziilor și crearea de oportunități de participare pentru aceștia este în creștere în țară, dar este nevoie de eforturi suplimentare pentru a asigura incluziunea tuturor copiilor, în special a celor cu dizabilități, a copiilor romi și a copiilor din familii sărace.

Există, de asemenea, un progres semnificativ în adaptarea cadrului legal și de reglementare al sistemului de justiție juvenilă, aceste eforturi trebuind să fie combinate cu măsuri de punere în aplicare, inclusiv îmbunătățirea capacităților profesioniștilor din diferitele sectoare și sensibilizarea lor cu privire la drepturile copiilor. Serviciile pentru copiii-victime și copiii-martori lipsesc în Moldova, iar progresele incipiente (ex., serviciul Barnabus) trebuie încurajate și extinse. Trebuie inițiate în Moldova programe de prevenție, menite să identifice din timp cazurile în care un copil poate deveni victimă, dar și infractor. Trebuie create servicii pentru infractorii juvenili. Trebuie colectate date sistematice și consecvente despre copiii-martori, copiii-victime și copiii-infractori, și este necesară o analiză cazuistică pentru a se putea evalua performanța sistemului de justiție juvenilă.

RECOMANDĂRI

Recomandări generale

Recomandările formulate în acest capitol se bazează pe numeroasele date concrete (cercetare documentară extinsă, analiza literaturii de specialitate și a „literaturii gri”, interviuri cu părțile interesate cheie, mini sondaje cu adolescenți etc.) reunite în vederea Analizei situației drepturilor copiilor și adolescenților din Moldova.

Aceste recomandări sunt formulate pentru autoritățile publice, alte părți interesate cheie, organizații non-profit și ale societății civile, părți interesate private de la nivel național, regional și comunitar astfel încât acestea să își unească eforturile pentru respectarea drepturilor copiilor și adolescenților în Moldova.

a) Accesul la serviciile și bunurile de bază pentru copii și adolescenți

Având în vedere îmbunătățirea lentă din ultimii cinci ani a accesului copiilor la bunurile și serviciile de bază în Moldova, sunt necesare mai multe eforturi pentru a se asigura o creștere a calității serviciilor și bunurilor oferite copiilor, inclusiv o mai bună calitate a serviciilor educaționale, a asistenței medicale și o protecție și asistență socială mai adecvată. În vreme ce sărăcia copiilor este în scădere și condițiile de trai pentru copii și familiile lor se îmbunătățesc treptat, mulți copii vulnerabili rămân excluși din acest progres și continuă să se confrunte cu excluziunea socială. Sistemul de protecție socială se schimbă în sensul oferirii unui sprijin mai relevant copiilor vulnerabili. Capacitățile și resursele sistemului public pentru copii trebuie reevaluate în Moldova. În timp ce resursele umane s-au consolidat în termeni de cantitate și calitate, resursele financiare folosite în sector ar trebui să fie cheltuite într-o manieră mai eficientă. În timp ce adoptarea cadrului legal și de reglementare pentru sprijinirea respectării drepturilor copilului progresează, punerea în aplicare a acestor măsuri, în special în sectoare precum justiția, întârzie. Vocea fiecărui copil ar trebui luată în considerare și auzită atunci când se elaborează politicile privind copiii și adolescenții în Moldova.

b) Creșterea numărului și capacităților resurselor umane și ale entităților publice în vederea sprijinirii copiilor și adolescenților

Profesioniștii din toate sectoarele au nevoie de mai multă ghidare, abilități și instruire pentru munca

lor în care se confruntă cu diversele nevoi, situații de risc și vulnerabilități ale copiilor. Este nevoie de pregătire specifică în toate sectoarele pentru cei care lucrează cu copii cu nevoi educaționale speciale, copii cu dizabilități, copii cu comportament problematic, copii expuși la traume, abuz, neglijare, exploatare și violență. Profesioniștii din sectorul justiției (respectiv, procurori, judecători) trebuie să fie informați despre abordările adecvate atunci când lucrează cu copii în contact sau în conflict cu legea. Toți profesioniștii din toate sectoarele trebuie să fie formați pentru a crea mai multe oportunități de dezvoltare și protecție pentru cei mai excluși copii. Profesioniștii ar trebui pregătiți și ghidați din perspectiva intervenției timpurii și a prevenirii diverselor cazuri de vulnerabilitate a copiilor, a intervenției prompte și relevante, precum și a monitorizării.

c) Cooperarea și coordonarea între sectorul public și privat pentru a susține drepturile copiilor și adolescenților

O cooperare mai bună este necesară între actorii de la toate nivelurile administrative (național, regional și sub-regional), precum și între diferitele sectoare. Rolurile și sarcinile cu privire la protecția drepturilor copiilor ar trebui să fie clare pentru toți actorii pentru a se asigura responsabilizarea și transpunerea legilor și politicilor naționale în practică. Profesioniștii din sector, furnizorii de servicii și reprezentanții copiilor și părinților ar trebui să fie implicați mai mult în procesele de luarea a deciziilor care afectează viața copiilor și adolescenților. Trebuie încurajată monitorizarea politicilor de către sectorul nepublic (ONG-uri, OSC-uri) cu recomandări bazate pe date concrete. Trebuie să fie disponibile pentru toți profesioniștii, din toate sectoarele și de la toate nivelurile administrative, instrumente și proceduri clare, armonizate și specifice pentru evaluarea nevoilor, sensibilizare, recomandare și monitorizare a cazurilor care implică copii. Intervenția integrată și multidisciplinară ar trebui să fie bine reglementată, dar nu ar trebui percepută ca o formalitate. Copiii și adolescenții ar trebui să beneficieze de sprijin pe tot parcursul ciclului de viață, precum și de o abordare generală orientată spre respectarea drepturilor lor.

d) Alocarea de fonduri adecvate și eficiente pentru măsurile care susțin și promovează drepturile copiilor și adolescenților

Nu există o evaluare completă referitor la cât investește statul în copii și adolescenți, cum se împarte această finanțare între diversele sectoare, care este cota investită de autoritățile locale și care este cota investițiilor nepublice. Este așadar necesară o analiză a acoperirii cu resurse financiare a măsurilor formulate în principalele strategii și planuri de acțiuni din domeniul protecției drepturilor copilului. Sectorul protecției copilului este sub-finanțat în Moldova, cu un buget social care se micșorează sub presiunea fondurilor necesare pentru a face față îmbătrânirii societății. Pandemia de COVID-19 vă afecta și mai mult redistribuirea fondurilor publice, dar trebuie să se facă eforturi pentru a împiedica impactul negativ suplimentar asupra grupurilor celor mai vulnerabile din societate. Eficiența cheltuielilor publice ar trebui îmbunătățită, în timp ce sectorul educației și asistenței medicale trebuie să eficientizeze gestionarea infrastructurii sectoriale, iar sectorul protecției sociale ar trebui să abordeze proasta gestiune a fondurilor, abuzul și erorile de furnizare a prestațiilor.

e) Disponibilitatea serviciilor de îngrijire alternativă pentru oferirea de siguranță și îngrijire celor mai vulnerabili copii și adolescenți

În timp ce sectorul protecției sociale face progrese în identificarea, înregistrarea și înțelegerea nevoilor copiilor și adolescenților vulnerabili din Moldova, încă lipsesc servicii și măsuri pentru a putea acoperi aceste nevoi. Există un progres timid în procesul dezinstiționalizării și sprijinirii copiilor prin oferirea de servicii de tip familial în locul plasării în instituții rezidențiale mari. Cu toate acestea, este necesară în continuare dezvoltarea serviciilor sociale specializate în Moldova pentru a răspunde nevoilor emergente, diverse și complexe ale copiilor fără îngrijire părintească și ale copiilor care au trecut prin procesul de dezinstiționalizare (ex., servicii pentru copiii cu comportament problematic, copiii străzii, copiii cu probleme de abuz de substanțe, copiii victime ale diverselor forme de abuz etc.). Mai multă atenție este necesară pentru a asigura incluziunea socială a copiilor care se confruntă cu discriminări multiple și cu inegalități (ex., copiii săraci cu dizabilități, copiii cu boli rare din zone rurale, fetele tinere cu apartenență la o minoritate etnică etc.). Acești copii au acces foarte restrâns la servicii și bunuri esențiale și sunt expuși în mod sistemic discriminării, abuzului și stigmatului.

f) Sensibilizarea societății, a familiilor și profesioniștilor cu privire la drepturile copiilor și adolescenților pentru a combate stereotipurile și practicile dăunătoare

Stereotipurile, practicile și atitudinile negative care împiedică exercitarea drepturilor copiilor și adolescenților sunt încă persistente în societatea moldovenească. Există o nevoie de sensibilizare cu privire la drepturile copiilor și adolescenților, inclusiv la aspecte precum viața privată, violența domestică, sănătatea sexuală și reproductivă etc. Profesioniștii care lucrează în sectorul protecției copilului nu trebuie să stigmatizeze, deoarece acest lucru ar putea afecta accesul grupurilor vulnerabile (ex., copii cu dizabilități, copii romi etc.) la serviciile esențiale. Acest lucru este valabil pentru populația generală, profesioniștii care lucrează cu copii, precum și pentru copii și părinții acestora. Trebuie efectuată o analiză globală despre normele și practicile care influențează respectarea drepturilor copiilor și adolescenților din Moldova. Sunt necesare campanii de educare pentru a preveni ca populația Moldovei, inclusiv copiii, să fie pradă dezinformării și să fie influențați de știrile false.

g) Cercetare, date și analize pe diverse aspecte ale drepturilor copiilor și adolescenților, inclusiv monitorizare generală și sistem de raportare conform recomandărilor CDC

Este necesară îmbunătățirea colectării datelor dezagregate pe gen și vârstă în toate sectoarele pentru a permite o analiză mai aprofundată a factorilor inegalității și a profilului de vulnerabilitate al copiilor și adolescenților în sectorul protecției sociale. Este nevoie de monitorizare și analiză cazuistică în cazul copiilor care intră în contact cu legea ca victime sau ca martori sau care intră în conflict cu legea. Informațiile existente despre copii și adolescenți ar trebui folosite la potențial maxim pentru a susține schimbarea politicii. Există foarte puțină cercetare și analiză în Moldova privind vulnerabilități specifice ale copiilor (ex., munca infantilă, exploatarea copilului, situația copiilor străzii). Ar trebui colectate date concrete sistemice despre cunoștințele, atitudinile și practicile legate de diverse aspecte ale drepturilor copiilor. Cifrele pentru aceiași indicatori sunt inconsecvente în diferitele sectoare și este dificil de înțeles profunzimea și cauzele diverselor fenomene (ex., abuzul asupra copiilor, copiii martori ai infracțiunilor).

RECOMANDĂRI SPECIFICE PE SECTOR

Tabelul 10. *Recomandări specifice pe sector*

SECTOR	RECOMANDĂRI
Asistență medicală	<p>Îmbunătățirea accesului la asistența medicală de specialitate și la asistența pediatrică și crearea rezilienței sistemului de sănătate pentru a putea răspunde urgențelor legate de sănătate.</p> <p>Continuarea eforturilor de dezvoltare a unui SMIS integrat.</p> <p>Continuarea eforturilor de a îmbunătăți accesul copiilor la îngrijire paliativă, la recuperare și la programe de susținere care ar îmbunătăți accesul la asistență medicală a copiilor cu boli rare, HIV.</p> <p>Continuarea eforturilor de a dezvolta serviciile de intervenției timpurii în Moldova, extinderea acoperirii acestora și asigurarea unei acoperiri geografice mai echitabile.</p> <p>Programe de susținere care să crească rata de vaccinare, campanii de informare pentru public și părinți, educarea profesioniștilor din sectorul sănătății pentru a putea convinge părinții asupra necesității vaccinării.</p> <p>Continuarea eforturilor de creștere a acoperirii serviciilor adaptate tinerilor, în special pentru adolescenții din zonele rurale, reducerea stigmatizării și îmbunătățirea atitudinii profesioniștilor din sector față de tinerii care caută sfaturi și sprijin în domeniul sănătății.</p> <p>Cercetare și elaborare de măsuri de prevenire a obezității și supraponderabilității infantile. Sensibilizare cu privire la riscurile obezității și supraponderabilității asupra sănătății copilului.</p> <p>Cercetare și măsuri de sprijin pentru îmbunătățirea sănătății mintale a copilului și adolescentului, sensibilizare cu privire la bunăstarea mintală, susținere a campaniilor anti-bullying, educare cu privire la riscurile consumului de substanțe dăunătoare.</p> <p>Susținerea și prioritizarea în cadrul unor documente strategice sectoriale a politicilor care ar combate inegalitățile din sănătate pentru copii și ar aborda nevoile emergente.</p>
Educație	<p>Continuarea eforturilor de îmbunătățire a suficienței, eficienței, eficacității și echității cheltuielilor în educație, în conformitate cu evoluțiile demografice.</p> <p>Continuarea eforturilor de combatere a plăților informale în sectorul educației, printr-o mai bună implementare a cadrului de reglementare.</p> <p>Continuarea eforturilor de sprijinire a unei mai bune includeri în procesul educațional a celor mai excluși în perioada pandemiei, prin îmbunătățirea capacităților tehnice și a cunoștințelor IT.</p> <p>Introducerea măsurilor de reducere a inegalităților de gen prin programe de integrare a fetelor în disciplinele STEAM.</p> <p>Continuarea eforturilor de includere în educația generală a copiilor cu dizabilități, cu accent pe copiii cu dizabilități intelectuale.</p> <p>Programe de sprijin pentru includerea copiilor cu NES și a copiilor cu dizabilități în învățământul secundar și profesional. Sprijinirea campaniilor și sensibilizare cu privire la procesul de educație incluzivă.</p>

SECTOR	RECOMANDĂRI
	<p>Abordarea relevanței educației EFP și a învățământului terțiar față de nevoile pieței muncii.</p> <p>Îmbunătățirea accesului la serviciile de educație timpurie, cu accent pe disparitățile geografice (mai multe servicii necesare în municipalitățile mari) și alte disparități (nivelul veniturilor gospodăriilor, excluderea pe motive etnice, de dizabilitate etc.).</p> <p>Îmbunătățirea calității predării prin oferirea de stimulente profesorilor tineri care doresc să urmeze această profesie, creșterea salariilor în sector, oferirea de stimulente financiare profesorilor care lucrează în zone îndepărtate. Continuarea cursurilor de formare a profesorilor și îmbunătățirea programelor școlare.</p>
Protecție socială	<p>Programele privind asistența socială ar trebui revizuite din perspectiva performanței, în termeni de relevanță și corectitudine a plăților, cu eforturi de reducere a erorilor de includere și excludere a beneficiarilor, cu accent pe măsurile de activare în câmpul muncii a membrilor adulți din cadrul gospodăriilor cu copii.</p> <p>Analiza critică a cheltuielilor de protecție socială, cu accent pe cheltuielile pentru oamenii în vârstă versus cheltuielile pentru copii, în contextul asigurării unui sprijin adecvat familiilor vulnerabile cu copii.</p> <p>Dezvoltarea în domeniul protecției sociale de instrumente de sprijin în situații de urgență (distribuție de alimente, produse esențiale) cu accent pe persoanele cele mai vulnerabile.</p> <p>Oferirea sprijinului pentru locuință/chirie gospodăriilor sărace cu copii din zonele urbane.</p> <p>Revizuirea prestațiilor de asistență socială (altele decât ajutorul social) din perspectiva cuantumului prestației în contextul tendințelor inflaționiste.</p> <p>Reducerea costurilor administrative ale acordării asistenței sociale.</p> <p>Oferirea unui sprijin mai consistent pentru tinerii care părăsesc îngrijirea formală, respectiv prestații adecvate și servicii de integrare și angajare.</p>
Protecția copilului	<p>Continuarea eforturilor de monitorizare a situației copiilor lăsați în urmă de părinți migranți și introducerea programelor de prevenire a abandonului și neglijării pentru acest grup.</p> <p>Continuarea măsurilor de prevenire a situațiilor de risc pentru copii (abandon, neglijare, abuz, vagabondaj).</p> <p>Continuarea eforturilor de extindere a rețelei de servicii cu specializare înaltă pentru copiii vulnerabili (inclusiv servicii pentru copiii străzii, pentru copiii care folosesc substanțe interzise, copiii cu comportament problematic).</p> <p>Continuarea eforturilor de dezvoltare a serviciilor comunitare pentru copiii cu dizabilități, inclusiv extinderea acoperirii serviciului de asistent personal, „Respiro”, centru de zi.</p> <p>Introducerea măsurilor de susținere a părinților care au grijă de copii cu dizabilități multiple, inclusiv dizabilități intelectuale.</p> <p>Continuarea eforturilor de dezvoltare a serviciilor de tip familial pentru copii, cu accent pe asistență parentală specializată (bebeluși, frați, copii cu dizabilități, copii care au fost expuși la traume și abuzuri, copii cu comportament problematic).</p> <p>Extinderea rețelei APP în general.</p> <p>Introducerea de măsuri privind flexibilizarea programului de muncă pentru părinți, inclusiv programe de promovare a echilibrului viață-muncă.</p>

SECTOR	RECOMANDĂRI
Justiție	<p>Continuarea eforturilor de simplificare și accelerare a procedurilor juridice care implică copii [audiere unică, identificarea statutului juridic (martor, victimă)].</p> <p>Îmbunătățirea capacităților și atitudinilor sectorului justiției în tratarea cazurilor sensibile care implică copii.</p> <p>Dezvoltarea rețelei de servicii (consiliere juridică, consiliere psihologică, terapie pentru traume etc.) pentru a sprijini copiii martori, victime și infractori. În toate aceste cazuri, serviciile de sprijin lipsesc sau sunt în fază incipientă.</p> <p>Introducerea măsurilor de prevenire a abuzului și violenței asupra copiilor, inclusiv prevenirea violenței domestice.</p> <p>Introducerea programelor de prevenire a comiterii infracțiunilor grave de către copii.</p> <p>Concentrarea pe formele emergente de abuz asupra copiilor, și anume, abuzul sexual online asupra copiilor.</p> <p>Sprijinirea campaniilor de informare accesibile tuturor copiilor (copii cu dizabilitate, copii cu apartenență etnică) privind prevenirea și reacția în caz de abuz, neglijare și exploatare.</p> <p>Îmbunătățirea accesului la serviciile esențiale (asistență medicală, educație) pentru copiii aflați în detenție, introducerea măsurilor de prevenire a practicilor de auto mutilare a copiilor în detenție.</p> <p>Introducerea măsurilor de reintegrare a copiilor aflați în conflict cu legea și a programelor de sprijin pentru părinți cu accent pe copiii cu comportamente problematice.</p>

REFERINȚE

- ▶ Academia Romana INCE & CERME (2020), Evaluarea intermediara a Implementarii Strategiei pentru Protectia Copilului pe anii 2014-2020 si a Planului de Actiuni pentru anii 2016-2020 in Republica Moldova, Chisinau 2020 available at: <http://www.iccv.ro/proiecte/evaluarea-intermediara-a-implementarii-strategiei-pentru-protectia-copilului-pe-anii-2014-2020-si-a-planului-de-actiuni-pentru-anii-2016-2020-in-republica-moldova/>
- ▶ Agentia Nationala pentru Curriculum si Evaluare (2019), Republic Moldova in PISA 2018, MER, available at: https://ance.gov.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf
- ▶ AiBi Moldova (2021), The materials from National Conference “Adoption – the right to every child to a family”, 22.06.2021.
- ▶ Andoni A. & Ciobanu E., (2018), Assessing the eating habits of the resident population in the Republic of Moldova, Sate University of medicine and Pharmaceuticals, Nicolae Testemițanu, 2018.
- ▶ APSCF (2016), NGO Alternative Report to the Republic of Moldova Combined 4th and 5th periodic
- ▶ APSCF (2017), Shadow Report on the implementation of the CRC in the Republic of Moldova.
- ▶ Brighidin, A. (2018), Cercetare de fezabilitate: oportunități și preocupări relative aderării Republicii Moldova la Protocolul Opțional la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului referitor la Procedurile de Comunicare, UNICEF Moldova, 2018.
- ▶ Bündnis Entwicklung Hilft (2018) World Risk Report (2018). Focus on child protection and children rights, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WorldRiskReport-2018.pdf>
- ▶ Burki T. K., (2020), Enormous challenges for the Moldovan health care system, the Lancet, Vol 8, 2020.
- ▶ Busmachi, E., and Covas, L., (2021) Corporate Social Responsibility in the Republic of Moldova, EuroPapers, available at: https://econpapers.repec.org/bookchap/sprcsrchrp/978-3-030-68386-3_5f11.htm
- ▶ CBS AXA (2018) Inclusion of children with disabilities in education, Center of Sociological Research and Marketing „CBS-AXA” for UNICEF Moldova.
- ▶ CCF/HHC (2020), Raport privind situația familiilor cu copii în contextul pandemiei, UNICEF, available at: <https://ccfmoldova.org/new/wp-content/uploads/2020/07/Raport-familii-afectate-de-pandemie.pdf>
- ▶ Central Intelligence Agency (2021), [The World Factbook, Moldova country summary](https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/01_10_2021_moldova.html), available at: [Moldova – The World Factbook \(cia.gov\)](https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/01_10_2021_moldova.html)
- ▶ Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (2018), Moldova Inegala, parte a Initiativei Comune pentru Oportunități Egale, FEE, CDP, CNTM and AOPC, 2018.
- ▶ Cheianu-Andrei, D. et al. (2016), Men and gender equality in the Republic of Moldova, Women’s Law Center, Chisinau, ISBN 978-9975-87-026-9.

- ▶ CIA (2021), World Factbook, Moldova country data, available at: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/moldova/>
- ▶ CIDDC/CRIC (2019), Rights to opinion as is studied and practiced in school: A Study on student participation at the decision making in school through Students Councils.
- ▶ CIDDC/CRIC (2020), Minutes from the Round table “Can we have journalism for children’s rights?”, CRIC 2020.
- ▶ CNPAC (2019), Atitudinile sociale față de exploatarea sexuală comercială a copiilor și tinerilor Republica Moldova, CNPAC 2019.
- ▶ CNPD (2021) Development of the early intervention services in Moldova, State Chancellery, news alert, 2021.
- ▶ CNTM (2021), Studiu privind situatia sistemului de invatamint din Republica Moldova pe timp de COVID-19, available at: <https://cntm.md/blog/sistemul-de-educatie-din-republica-moldova-este-profund-afectat-de-catre-pandemie/>
- ▶ Consiliul National al Tineretului din Moldova (2019), Ghid: participarea elevilor in scoala, UNICEF, 2019.
- ▶ Council of Europe (2019), The European Social Charter 15th National Report on the implementation of the European Social Charter submitted by The Government of The Republic Of Moldova Article 7, 8, 16, 17, 19 and 27 for the period 01/01/2014 – 31/12/201, available at: [168093206a \(coe.int\)](https://rm.coe.int/168093206a)
- ▶ Council of Europe (2020), Republic of Moldova. Country Report. 2020, available at: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-moldova-from-9-to-13-march-2020-by-dunja-mijato/16809ed0e4>
- ▶ CRIN (2016), Access to justice for children: global ranking, Moldova case, CRIN 2021, available at: <https://archive.crin.org/en/access-justice-children-global-ranking.html>
- ▶ Cristei, A., Terzi-Barbarosie, D., (2018), Evaluarea blocajelor si barierele de participare a tinerilor si adolescentilor din Moldova in procese de luare a deciziilor,available at: [Raport-participarea-tinerilor.pdf \(ipp.md\)](https://www.ipp.md/raport-participarea-tinerilor.pdf)
- ▶ CTWWC (2021), Situatia actuala la nivel national in prestarea serviciilor sociale destinate copiilor si familiilor vulnerabile in Republica Moldova, available at: [Paper B – Servicii sociale – draft 1 – 2021.07.14.pdf \(bettercarenetwork.org\)](https://www.bettercarenetwork.org/Paper-B-Servicii-sociale-draft-1-2021.07.14.pdf)
- ▶ DEVAID (2016), Donor Assistance to the Republic of Moldova Special Report 2016, available at: [https://events.developmentaid.org/uploads/2016/moldova/event_report_moldova.pdf](https://www.developmentaid.org/uploads/2016/moldova/event_report_moldova.pdf)
- ▶ UE (2018), European Joint Development Cooperation Strategy (Joint Programming Document) For the Republic of Moldova February 2018
- ▶ UE&NIRAS (2021) Country gender profile republic of Moldova Chișinău – August 2021 https://eeas.europa.eu/sites/default/files/country_gender_profile.pdf
- ▶ UEROSTAT (2021) Database: data on public finance, demography, population, income poverty, risk of poverty, available at: <https://ec.europa.eu/eurostat>
- ▶ Expert Grup (2018), Nota finantarea Protectiei Sociale, available at: https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Nota_protectia_sociala.pdf
- ▶ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, CRC/C/GC/12.
- ▶ General prosecutor Office (2015), News alert, GPA and justice for children, part of reforming justice system strategy, available at: <http://procuratura.md/md/news/1211/1/6220/>
- ▶ Gigabit monitor database (2021), world internet access, available at: <http://gigabitmonitor.com/>
- ▶ Global Pollution Map (2021), Moldova pollution data, available at: [Global Pollution Map](https://www.globalpollutionmap.org/)

- ▶ Government of Moldova (2021), Dispositions of the Commission for Exceptional Situations of the Republic of Moldova and the Decisions of the Extraordinary National Commission of Public Health, available at: <https://gov.md/ro/content/informatii-privind-coronavirus>
- ▶ Government of Moldova (2021), The vaccination against COVID-19: the National information platform, available at <https://vaccinare.gov.md/>
- ▶ ILO (2021) Data collection on maternity protection, EaP countries, Database available at: https://www.ilo.org/travail/areasofwork/maternity-protection/WCMS_145724/lang--en/index.htm
- ▶ IMF (2021), Country profile data, country at a glance, Moldova, available at: <https://www.imf.org/en/Countries/MDA>
- ▶ IMF (2021), Moldova Public Investment Management Assessment, IMF WD, 2021.
- ▶ IPP (2021), Etica și integritatea academică în învățământul general. Plățile informale în școli, IPP 2021.
- ▶ Joint Submission, 2021.
- ▶ KAS (2021), The republic of Moldova and the migration and its risks and opportunities for the European Union, coordinated by Anna Stemmer, available at: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=6df80a4c-4967-8f1f-2499-443bf4f8fb87&groupId=252038
- ▶ Keystone (2020), Impactul pandemiei COVID-19 asupra persoanelor cu dizabilități, AOPD, Chisinau, 2020, available at: <https://www.keystonemoldova.md/wp-content/uploads/sites/4/2020/08/STUDIUL-IMPACTUL-PADEMIEI-PERSONE-CU-DIZABILITATI.pdf>
- ▶ Liller, S. (2018), Making the most of emigration. UNDP Moldova Blog. <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/blog/2018/making-the-most-of-emigration.html>
- ▶ Lutz, W. et al (2018), Demographic and Human Capital Scenarios for the 21st Century: 2018 assessment for 201 countries, Publications Office of the European Union, Luxembourg
- ▶ MEASURE Evaluation (2018), Evaluarea Ingrijirii Alternative a Copilului in Moldova, Paladium, available at: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Assessing%20Alternative%20Care%20for%20Children%20in%20Moldova_vol%201_FINAL_tr-18-262a_ro.pdf
- ▶ MEC(2014) Education Development Strategy 2014-2020 'Education-2020', Government Decision no. 944 of 14 November 2014.
- ▶ MEC(2019), Educatia incluziva: evaluarea comuna a implementarii programului de educatie incluziva 2011-2020, UNICEF, available at: <https://www.unicef.org/moldova/sites/unicef.org.moldova/files/2020-02/Raport-de-evaluarea%20comun%C4%83%20a%20implement%C4%83rii%20programului%20de%20educa%C8%9Bie%20incluziv%C4%83%202011%20%E2%80%93%202020%20%28RO%29.pdf>
- ▶ MEC(2021), News entry: Rrata de vaccinare in randurile lucratorilor din domeniul meducatiei,available at: <https://mecc.gov.md/ro/content/rata-de-acoperire-vaccinala-lucratorilor-din-domeniul-educatiei>
- ▶ MER&UNICEF (2019), Republic of Moldova Comprehensive Education Sector Analysis June 2019, available at: <https://cloud.euro.centre.org/index.php/apps/files/?dir=/UNICEF%20Moldova/General%20folder%2C%20all%20chapters&fileid=6998#pdfviewer>
- ▶ Ministerul Economiei (2021), Raport de monitorizare a Planului de actiuni privind promovarea sigurantei pe Internet a copiilor si adolescentilor pentru anii 2017-2020, Guvernul republicii Molodva, 2021.
- ▶ Ministry of Education and Research & NCCAP (2020), Research Report: Mapping of the parental education providers in the Republic of Moldova, available at: <https://www.cnpac.md/ro/raport-de-cercetare-cartografierea-programelor-de-educatie-parentala-furnizate-in-republica-moldova/>

- ▶ Ministry of Finance (2018), Bugetul de stat al Republicii Moldova, available at: <https://mf.gov.md/ro>
- ▶ Ministry of Finance (2021), Bugetul de stat al Republicii Moldova, available at: <https://mf.gov.md/ro>
- ▶ Ministry of Finance (2021), Cadrul Bugetar pe Termen Mediu 2021-2023, available at: Ministry of Finance (2021a), Bugetul pentru cetateni, available at: <https://mf.gov.md/sites/default/files/Bugetul%20cetatenilor%202020.pdf>
- ▶ Ministry of Health (2021), Official COVID-19 live figures are compiled by the Ministry of Health, Labor and Social Protection, available at: <https://gismoldova.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/d274da857ed345efa66e1fbc959b021b>
- ▶ MMPS (2020) National level review on the fulfilment of commitments taken under the Beijing declaration and platform for action Beijing+25, Government of Moldova: Chisinau.
- ▶ MMPS (2020), Serviciile de asistență pentru copiii victime/martori ai infracțiunilor în Republica Moldova, vor fi extinse prin valorificarea experienței internaționale, news entry, available at: <https://msmps.gov.md/comunicare/comunicate/serviciile-de-asistenta-pentru-copiii-victime-martori-ai-infracțiuni-in-republica-moldova-vor-fi-extinse-prin-valorificarea-experienței-internationale/>
- ▶ National Agency for Social Assistance (2021), Harta Serviciilor Sociale, available at: <https://www.anas.md/harta-serviciilor-sociale/pachet-minim-de-servicii-sociale/>
- ▶ National Pupils Council, (2020). Assessment on distance learning among VET students, Chisinau: 2020.
- ▶ National Social Assistance Agency (NSAA) (2021), Activity Report for 2020 of the National Social Assistance Agency, Chisinau: 2021.
- ▶ NBM (2017), Caseta tehnică: Aspecte cu privire la evoluția recentă și reglementarea prețurilor la medicamente, available at: <https://www.bnm.md/ro/content/caseta-tehnica-aspecte-cu-privire-la-evoluția-recentă-si-reglementarea-prețurilor-la>
- ▶ BNS & UN Women (2019), Femeile și bărbații în sectorul Tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC) Autori text: Rodica Nicoară și Maria Vremiș, UNICED: Chisinau.
- ▶ BNS (2017), Aspects of the standard of living of population in 2016 (Results of the Household Budget Survey), BNS, available at: [Aspecte privind nivelul de trai al populației \(gov.md\)](#)
- ▶ BNS (2020) The children of Moldova, UNICEF 2020, available at: <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/copiii-moldovei-0>
- ▶ BNS (2020). Analysis of Monetary Poverty and Wellbeing of Households with Children, Based on 2018 Household Budget Survey Results, available at: <https://www.unicef.org/moldova/en/reports/analysis-monetary-poverty-and-wellbeing-households-children-2018>
- ▶ BNS (2021) Databank: Population and demographic processes, Environment, Social Statistics; Economic statistics, Gender Statistics, last available data, available at: <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=103&#idc=34&>
- ▶ BNS (2021a), Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2020, comunicat de presa, NSB, 2021. available at: [Biroul Național de Statistică // Comunicate de presă \(gov.md\)](#)
- ▶ BNS (2021b), Notă informativă cu privire la numărul revizuit al populației Republicii Moldova inclusiv datele despre migrația internațională, 2021.
- ▶ BNS (2021c) Notă informativă cu privire situația demografică în anul 2019, available at: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6696>
- ▶ BNS (2021d) Analiza sărăciei monetare și a bunăstării gospodăriilor cu copii în baza rezultatelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice din 2020 Raport analitic Chișinău, 2021.

- ▶ NMIH (2020), Activity Report of the National Medical Insurance House for 2019, 2020.
- ▶ NSB (2020), Metodologia de calculare a Pragului Absolut al Sărăciei, BNS, 2021, available at: [Metodologie_saracie.pdf \(gov.md\)](#)
- ▶ Obreja et all. (2012), Mediul alimentar și politicile de sănătate în republica Moldova, Sate University of medicine and Pharmaceuticals, Nicolae Testemițanu, 2012.
- ▶ OECD (2018), Youth well-being policy review of Moldova, available at: https://www.oecd.org/countries/moldova/Youth_Well-being_Policy_Review_Moldova.pdf
- ▶ OECD (2019). Social Institutions and Gender Index. Country analysis: Republic of Moldova <https://www.genderindex.org/wp-content/uploads/files/datasheets/2019/MD.pdf>
- ▶ OECD (2019a), Gender index and family rights, available at: <https://www.genderindex.org/wp-content/uploads/files/datasheets/2019/MD.pdf>
- ▶ OECD&UNICEF (2019), Education in Eastern Europe and Central Asia FINDINGS FROM PISA 2018, available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/ebbeb179-en.pdf?expires=1633525798&id=id&accname=guest&checksum=AAA34D33FE5486C1670AE3FEFC5E44A7>
- ▶ Ombudsman for Children (2019), Annual Report 2018, Avocatul Popurului institution, 2018.
- ▶ Ombudsman for Rights of children (2017), Thematic survey: Observing children's rights to name and nationality, Avocatul Popurului institution 2017.
- ▶ Ombudsman for Rights of children (2020), Report on the respect of children rights in the Republic of Moldova during 2019.
- ▶ Ombudsman for Rights of children (2021), Thematic Report: Monitoring of the respect of children's rights in penitentiary institutions.
- ▶ Ombudsman for Rights of children (2021), Thematic report: Use of children's image in election campaigns, Ombudsman institution 2017.
- ▶ Ombudsman for Children Rights (2017), Studiu thematic: Respectarea drepturilor copilului la nume si cetatenie, Ombudsman institution, available at: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/studiul_documentarea_0.pdf
- ▶ Ombudsman for Children Rights (2020), The Report on the respect of children's rights in the Republic of Moldova in 2019, available at: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/08/Raport_anual_copii_2020-coperta-20.08.2020.pdf
- ▶ Ombudsman for Children Rights (2021), Raport thematic: Utilizarea imaginii copiilor in campaniile electorale, available at: <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/05/RaportELECT2021-.pdf>
- ▶ Ombudsman for Children Rights (2021a). Raport monitorizare, conditiile de detentie in penitenciarul no.10 pentru minori Goian, OAP, 2021.
- ▶ OSCE (2019), The wellbeing and safety of women, main report, OSCE, available at: https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/413237_0.pdf
- ▶ Parliament of Republic of Moldova (2019), Republica Moldova lege numarul. 5 din 09-02-2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, PRM, legis database, available at: [LP5/2006 \(legis.md\)](#)
- ▶ Parliament of Republic of Moldova, (2021) LEGE Nr. 256 din 16-12-2020 privind fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală pe anul 2021, available at: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124560&lang=ro

- ▶ Partnership 4 Every child (2017), Final Report Children in Moldova are Cared for in Safe and Secure Families project Implemented by Partnerships for Every Child January 1, 2014 through December 31, 2017, available at: [Children in Moldova Safe and Secure Families Project.pdf \(bettercarenetwork.org\)](#)
- ▶ Racu I., (2018) School maturity, comparative study, Academy of Science of Moldova, 2018.
- ▶ Report on the implementation of the UN Convention on the Rights of the Child, APSCEF, 2016.
- ▶ The Press Council (2017), Decision “on the self-examination of the self-notice in the case of the broadcasting/ publication of video images on violence against a minor in Ialoveni raion”
- ▶ Transparency International (2020), Corruption Perception Index 2020 - Moldova. available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/phl>
- ▶ UNICEF Moldova (2018), Justiția pentru copii, UNICEF contribuie la asigurarea desfășurării tuturor procedurilor judiciare într-o manieră prietenoasă copilului, descriere de proiect, UNICEF 22018.
- ▶ UN (2020), Republic of Moldova: Voluntary national review. Progress Report, 2020, available at https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26346VNR_2020_Moldova_Report_English.pdf
- ▶ UN (2021), Data of the Department of Economic and Social Affairs, Population Division, [World Population Prospects: 2019 Revision](#) available at: www.Worldometers.info
- ▶ UN Moldova (2020), Moldova common country analysis, 2020.
- ▶ UN Moldova (2020a), Raport al Grupului Operational pentru Educatie coordonat de ONU cu privire la situatia COVID-19, Invatamintul si situatia COVID-19 in Republica Moldova, available at: https://www.unicef.org/moldova/media/4236/file/Working%20Paper%20Education%20and%20COVID-19%20in%20the%20Republic%20of%20Moldova_FINAL%20Romanian%20version.pdf%20.pdf
- ▶ UN Moldova (2021) COVID-19 Response and Recovery Monthly Bulletin June, July, August, 2021 <https://reliefweb.int/report/moldova/covid-19-response-and-recovery-monthly-bulletin-august-2021>
- ▶ UN Secretary General (2021), COVID-19 updates, Global Humanitarian response, available at: <https://www.un.org/securitycouncil/>
- ▶ UNAIDS (2020), Country progress report - Republic of Moldova Global AIDS Monitoring 2020, available at: https://www.unaids.org/sites/default/files/country/documents/MDA_2020_countryreport.pdf
- ▶ UNDP (2019), Human Development Index database, available at: <http://hdr.undp.org/en/data>
- ▶ UNDP (2021), Collaborative use of new evidence to support the government of Moldova’s response to COVID-19 crisis, available at: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/COLLABORATIVE%20USE%20OF%20NEW%20EVIDENCE%20TO%20SUPPORT%20THE%20GOVERNMENT%20OF%20MOLDOVA%E2%80%99S%20RESPONSE%20TO%20COVID-19%20CRISIS.pdf>
- ▶ UNDP (2021a), Promotion of climate change and disaster risk reduction solution in the water and civil protection sector for enhanced rural resilience (2018-2021), project report, available at: <file:///C:/Users/User/Downloads/CC%20and%20DRR%20in%20water%20sector%20-%20ProDoc.pdf>
- ▶ UNDP (2021b) What is the impact of COVID-19 on remittances in Republic of Moldova?, summary report, available le at: <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/presscenter/articles/2020/care-este-impactul-covid-19-asupra-remitenelor-in-republica-mold.html>
- ▶ UNDP dataset <http://hdr.undp.org/en/indicators/137906> <http://hdr.undp.org/en/indicators/137906>
- ▶ UNDP Moldova (2020), The next frontier Human development and the Anthropocene HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2020, [hdr2020.pdf \(undp.org\)](#)

- ▶ UNDP&UNFPA (2020), The Social and Economic Impact Assessment of COVID-19 in the Republic of Moldova, available at: [Social and Economic Impact Assessment of COVID-19 in the Republic of Moldova | UNDP in Moldova](#)
- ▶ UNFPA&PROMUNDO (2018) Engaging men in unpaid care work: an advocacy brief for Eastern Europe and Central Asia, UNFPA and PROMUNDO, Istanbul and Washington, d.c., 2018.
- ▶ UNICEF & Norges Bank Investment Management (NBIM) (2020) Children's rights in the garment and footwear supply chain. A practical tool for integrating children's rights into responsible sourcing frameworks, <https://www.unicef.org/reports/childrens-rights-in-garment-and-footwear-supply-chain-2020>, accessed 2020-06-15.
- ▶ UNICEF (2012) Children's Rights and Business Principles. Summary Report: Global Release Event. https://www.unicef.org/csr/css/CSR_SUMMARY_REPORT.pdf, accessed 2020-06-15.
- ▶ UNICEF (2015), Roma children and their access to services. The existing barriers to accessing these services due to lifestyle, traditions, and customs of the Roma population, UNICEF, available at: [Roma children and their access to services | UNICEF Moldova](#)
- ▶ UNICEF (2019), Fiscal space for child-sensitive social protection in MENA region UNICEF and IPC, 2019, at: <https://www.unicef.org/mena/reports/fiscal-space-child-sensitive-social-protection-mena-region>
- ▶ UNICEF ECAR (2020), Conducting Analysis and MicroME (simulation to Increase Coverage of the *Ajutor Social* Programme in Moldova, available at: <https://www.unicef.org/eca/reports/realising-childrens-rights-through-social-policy-europe-and-central-asia>
- ▶ UNICEF ECAR (2020). Realising children's rights through social policy in Europe and Central Asia. A Compendium of UNICEF's contributions (2014-2020) <https://www.unicef.org/eca/reports/realising-childrens-rights-through-social-policy-Europe-and-central-asia>
- ▶ UNICEF Moldova & USAID (2021) COVID-19 impact on remittances, the assessment of the impact of coronavirus disease (COVID 19) on remittances and coping mechanisms of families with children in the Republic of Moldova, available at: <https://www.unicef.org/eca/media/16226/file/COVID-19%20impact%20on%20the%20remittances%20.pdf>
- ▶ UNICEF Moldova (2010), National survey. Early childhood care and development: family knowledge, attitudes, and practices, available at: <https://www.unicef.org/moldova/media/1406/file/ECD-KAP-study-2010.pdf>
- ▶ UNICEF Moldova (2014) Studiul de Indicatori Multipli în Cuiburi (MICS), care monitorizează situația femeilor și a copiilor din Republica Moldova. available at: http://www.unicef.org/moldova/Unicef_booklet_ENG.pdf
- ▶ UNICEF Moldova (2017), Child Centred Climate Vulnerability Assessment, Republic of Moldova, UNICEF: Chisinau 2027.
- ▶ UNICEF Moldova (2021), More than half of Moldovan respondents plan to get vaccinated against COVID-19, according to a poll conducted by Viber messenger and UNICEF Moldova, news entry, available at: <https://www.unicef.org/moldova/en/press-releases/more-half-moldovan-respondents-plan-get-vaccinated-against-covid-19>
- ▶ UNICEF&WHO (2018), Drinking water, sanitation and hygiene in schools, Global baseline report 2018, available at: <file:///C:/Users/Veronika%20Sandu/Downloads/JMP-WASH-in-Schools-WEB.pdf>
- ▶ UPR Working Group Moldova (2021), HR Situation in the Republic of Moldova with focus on the rights of the Child Human Rights, available at:
- ▶ UPR: Human Rights Situation in the Republic of Moldova with focus on the rights of Child Human Rights Defenders.
- ▶ US Department of State (2021), Annual Country Report on Human Rights Practices, Moldova, USDS, available at: <https://www.state.gov/reports-bureau-of-democracy-human-rights-and-labor/country-reports-on-human-rights-practices/>

- ▶ BMG (2018), Moldova: Education Sector Public Expenditure Review Selected Issues, VBG, available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/897081523894080457/pdf/125331-WP-P161676-MD-Mini-PER-final-for-imagebank4-2018.pdf>
- ▶ WEF (2021) Global Gender Gap Report 2021 INSIGHT REPORT MARCH 2021
- ▶ WHO (2021), Global health Observatory, life expectancy Moldova, dataset available at: <https://www.who.int/data/gho/data/themes/mortality-and-global-health-estimates/ghe-life-expectancy-and-healthy-life-expectancy>
- ▶ World Bank & Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (2017) Disaster Risk Profiles: Moldova, available at <https://www.gfdr.org/en/publication/disaster-risk-profile-moldova>
- ▶ World Bank (2015), Moldova - Food security assessment: analysis of the current situation and next steps, working paper, available at: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/192371468000282307/moldova-evaluarea-securitatii-alimentare-analiza-situatiei-curente-%c5%9fi-urmatorii-pa%C8%99i>
- ▶ World Bank (2016), Republic of Moldova Public Finance Review: towards more efficient and more sustainable Public Finances, BM, available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28330>
- ▶ World Bank (2017), Moldova Country Gender Action Plan, Report No: ACS21875 Republic of Moldova, Europe and Central Asia, BM.
- ▶ World Bank (2019), EU Special Focus Note: Social Assistance, 2019 available at: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/810281574937601261-0080022019/original/MoldovaSpecialFocusNoteSocialAssistanceNovember2019en.pdf>
- ▶ World Bank (2020), Strengthening Moldova's disaster risk management and climate resilience: Facing Current Issues and Future Challenges, available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35318/Strengthening-Moldova-s-Disaster-Risk-Management-and-Climite-Resilience-Facing-Current-Issues-and-Future-Challenges.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ▶ World Bank (2021), [DataBank](#), country profiles and indicators –Moldova, available at: [Moldova | Data \(worldbank.org\)](#)
- ▶ World Bank (2021), Moldova Special Focus Note: Moldova's Vulnerability to Natural Disasters and Climate Risks, The. Available at: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7bf12b95f10a3daf7b570718b2100e15-0080012021/related/Meu-DRM-Special-Topic-May-2021-FINAL-eng-Copy.pdf>
- ▶ World Bank (2021a), Moldova Rekindling Economic Dynamism, World bank Macroeconomics & Fiscal Management Global Practice Europe and Central Asia Region, available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/679951561566645653/pdf/Moldova-Rekindling-Economic-Dynamism.pdf>
- ▶ World Bank (2021b). Moldova country overview, last update April 6, 2021, available at: <https://www.worldbank.org/en/country/moldova/overview#1>
- ▶ World Bank (2021c). Moldova Economic Update, Brief on May 19, 2021, available at: <https://www.worldbank.org/en/country/moldova/brief/moldova-economic-update>
- ▶ World Economic Forum (2021), Global Gender Gap report, available at: <https://www.weforum.org/reports/ab6795a1-960c-42b2-b3d5-587eccda6023>

ANEXE

ANEXA 1. LISTA INTERVIURILOR SEMI-STRUCTURATE APROFUNDATE

	NUME	INSTITUȚIA	FUNCȚIA	DATA INTERVIULUI
1	VICTOR SOLOMON	OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI	CONSULTANT, DIRECȚIA DREPTURILE COPILULUI	13.08.2021
2	MAIA BANARESCU		AVOCATUL POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI	18.10.2021
3	ZINAIDA CERNICA	CANCELARIA DE STAT A REPUBLICII MOLDOVA	CONSULTANTĂ SUPERIOARĂ ÎN DIRECȚIA COORDONARE POLITICI ȘI PRIORITY	16.08.2021
4	SVETLANA MIRCA		CONSULTANTĂ SUPERIOARĂ, DIRECȚIA COORDONARE ÎN DREPTURILE OMULUI ȘI DIALOG SOCIAL	
5	IGOR CHISCA	MINISTERUL MUNCII ȘI PROTECȚIEI SOCIALE	ȘEF, DIRECȚIA POLITICI DE PROTECȚIE A DREPTURILOR COPILULUI ȘI FAMILIILOR CU COPII	24.08.2021
6	ALEXANDRU TOCARJEVSCHI	MINISTERUL AFACERILOR INTERNE	ȘEFUL DIRECȚIA POLITICI ÎN DOMENIUL ORDINII ȘI SECURITĂȚII PUBLICE ÎN MINISTERUL AFACERILOR INTERNE, COMISAR ȘEF	21.10.2021
7	VALENTIN CRUDU	MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII	ȘEFUL DEPARTAMENTULUI ÎNVĂȚĂMÂNT GENERAL	22.10.2021
8	DNA GALINA LESCO	ASOCIAȚIA SĂNĂTATE PENTRU TINERI (ONG)	DIRECTOARE	22.10.2021

	NUME	INSTITUȚIA	FUNCȚIA	DATA INTERVIULUI
9	LILIANA ROTARU	CCF MOLDOVA (ONG)	PREȘEDINTĂ	22.10.2021
10	DOMNICA GINU	LUMOS MOLDOVA (ONG)	DIRECTOARE	23.10.2021
11	IOSIF MOLDOVANU	CIDDC (ONG)	CONSULTANT ÎN DOMENIUL DREPTURILOR COPILULUI	24.10.2021
12	LILIA OLEINIC	MINISTERUL SĂNĂTĂȚII	CONSULTANTĂ, SECȚIA POLITICI ÎN DOMENIUL ASISTENȚEI MEDICALE SPITALICEȘTI	25.10.2021
13	DANIELA SIMBOTEANU	CNPAC (ONG)	PREȘEDINTĂ	25.10.2021
14	AUTO-REPREZENTANT 1			04.11.2021
15	AUTO-REPREZENTANT 2			04.11.2021

ANEXA 2. LISTA MEMBRILOR GRUPULUI DE REFERINȚĂ

	INSTITUȚIA	NUME	FUNCȚIA
1	Cancelaria de Stat a Republicii Moldova	Svetlana Mirca	Consultantă Superioară, Direcția coordonare în drepturile omului și dialog social
2		Zinaida Cernica	Consultantă Superioară în Direcția coordonare politici și priorități
3	Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale	Igor Chișcă	Șef, Direcția politici de protecție a drepturilor copilului și familiilor cu copii
4		Luminița Avornic	Șefă interimar Direcția politici în domeniul asistenței medicale primare, urgente și comunitare
5		Lilia Oleinic	Consultantă, Direcția politici în domeniul asistenței medicale spitalicești

	INSTITUȚIA	NUME	FUNCȚIA
6	Ministerul Justiției	Tudor Morari	Consultant, Direcția analiza, monitorizare și evaluare a politicilor
7	Ministerul Educației și Cercetării	Valentin Crudu	Șef, Direcția Generală Învățământ
8	Ministerul Afacerilor Interne	Alexandru Tocarjevschi	Șef, Direcția politici în domeniul ordinii și securității publice
9	Biroul Național de Statistică	Nadejda Cojocari	Șefă, Direcția statistica serviciilor sociale
10	Biroul Avocatului Poporului – Avocatul Poporului pentru drepturile copilului	Victor Solomon	Consultant, Direcția drepturile copilului
11	Ministerul Finanțelor	Snejana Țurcanu	Consultant principal al Direcției Cooperare Sectorială din cadrul Direcției Asistență Externă

Grupul de Referință pentru elaborarea Analizei Situației Copiilor și Adolescenților din Moldova a fost inițiat de UNICEF Moldova.⁷⁰

ANEXA 3. POPULAȚIA REPUBLICII MOLDOVA ESTIMATĂ ÎN PERIOADA 2005-2021

	2005	2018	2019	2020	2021
Total populație	3 604 100	2 730 364	2 686 064	2 643 883	2 597 107
Copii în total ⁷¹	683 673	510 180	501 891	489 521	476 307
Copii 0-4 ani	180 848	185 565	178 816	168 423	156 026
Copii 5-9 ani	214 719	171 314	168 559	165 675	164 761
Copii 10-14 ani	288 106	153 301	154 516	155 429	115 520
Adolescenți 15-19 ani	359 541	144 807	139 586	137 792	135 063

Sursa: BNS, 2021

⁷⁰ Cereri prin scrisori de Ref., MOL R ER – 3081 de la 1 Iulie și MOL/R/ER – 3090 de la 16 iulie 2021.

⁷¹ Vârsta de la 0 la 15 ani, 15 nu este luat în considerare

ANEXA 4. PONDEREA REMITENȚELOR ÎN VENITUL GOSPODĂRIEI, FĂRĂ COPII FAȚĂ DE COPII, %, 2020

	total	urban	rural
Gospodării fără copii	10,1	7,2	12,5
Gospodării cu copii	15,3	10,9	21,0
Parinte singur cu copii	12,0	10,1	15,0
Alte gospodării cu copii	20,3	16,8	22,2

Sursa: BNS, 2021, set de date privind veniturile

ANEXA 5. CADRUL LEGAL PENTRU PROTECȚIA COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Legea 338/1994 privind drepturile copilului	O copie fidelă a CDC și singurul act care garantează protecția drepturilor copiilor la nivel local.
Legea 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situații de risc și a celor separați de părinți (în continuare Legea 140/2013	Este o lege-cadru care reglementează protecția copiilor. Printre altele, 1) clarifică responsabilitățile autorităților tutelare locale și teritoriale, dar și ale autorității centrale pentru protecția copilului, 2) asigură proceduri de identificare, mijloace de probă și asistență a copiilor aflați în situație de risc și 3) garantează protecția copiilor separați de părinți și 4) stabilește statutul juridic al copilului. Cele mai recente modificări aduse acestei legi sunt noile măsuri de protecție a copilului – custodia, care are ca scop asigurarea protecției copiilor lăsați acasă.
Legea 99/2010 privind regimul juridic al adopției	oferă cadre instituționale și practice ale adopțiilor în Republica Moldova.
Legea 299/2018 privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant	reglementează acordarea asistenței calificate (socială, pedagogică, psihologică, informațională sau de altă natură) copiilor cu comportamente deviante, dar, de asemenea, pentru a crea condiții favorabile pentru socializarea, resocializarea și dezvoltarea lor. Deși a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2020, mecanismul de cooperare intersectorială privind implementarea sa nu a fost încă elaborat (Oficiului Avocatului Poporului, 2021).
Legea 270/2008 privind azilul în Republica Moldova și Legea 200/2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova	reglementează măsurile de protecție pentru copiii solicitanți de azil și refugiați.

<p>Legea 299/2018 privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant</p>	<p>reglementează asistența (socială, pedagogică, psihologică, informațională sau de altă natură) copiilor cu comportamente deviante, dar, de asemenea, pentru a crea condiții favorabile pentru socializarea, resocializarea și dezvoltarea lor. Deși a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2020, mecanismul de cooperare intersectorială privind implementarea sa nu a fost încă elaborat (Oficiului Avocatului Poporului, 2021).</p>
<p>Sectorul de tineret din Moldova este guvernat de Legea 215/2016 cu privire la tineret</p>	<p>este un cadru de activități pentru instituțiile publice și private. În plus, o serie de hotărâri de guvern (HG) sprijină implementarea cadrului legislativ și normativ.</p>
<p>Hotărârea de Guvern 270/2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului</p>	<p>oferă cel puțin două instrumente de implementare indicate în textul documentului, care sunt în curs de elaborare de la momentul redactării prezentului raport (Oficiului Avocatului Poporului, 2021).</p>
<p>Hotărârea Guvernului 1182/2021 pentru aprobarea Regulamentului privind mecanismul de colaborare intersectorială în domeniul medico-social în vederea prevenirii și reducerii ratei mortalității maternității, infantile și a copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu.</p>	<p>Potrivit celui mai recent raport tematic al Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, aceste două mecanisme de cooperare intersectorială se suprapun (Oficiului Avocatului Poporului, 2020).</p>
<p>Hotărârea de Guvern 143/2018 pentru aprobarea Instrucțiunii cu privire la mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului</p>	<p>HG, deși aprobată, nu este încă implementată din cauza lipsei de instrumente care nu au fost încă aprobate de ministerele de resort (Oficiului Avocatului Poporului, 2020).</p>
<p>Hotărârea de Guvern 708/2019</p>	<p>Stă la baza regulamentului-cadru de aprobare pentru acordarea de îngrijire și asistență integrată copiilor victime și martori ai infracțiunilor, inclusiv standardele de calitate a serviciilor</p>

ANEXA 6. ÎNGRIJIRE ALTERNATIVĂ DE TIP FAMILIAL ÎN MOLDOVA

MĂSURI DE ÎNGRIJIRE ALTERNATIVĂ DE TIP FAMILIAL (total la sfârșitul anului 2020)	
Tutela/ curatela	<p>Îngrijirea formală în familia extinsă, prieteni apropiați de familie sau persoane de încredere recunoscute în Legea 140/2013, este considerată o formă alternativă prioritară de îngrijire. Standardele minime de calitate și Regulamentul-cadru sunt elaborate de MMPS cu sprijinul UNICEF.</p> <p>Un număr total de 2671 de copii în plasament planificat, inclusiv cu dizabilități – 55 copii, de vârsta 0-2 ani – 125 copii.</p>
Asistență parentală profesională (415 asistenți parentali profesioniști)	<p>Un serviciu social specializat care asigură copiilor îngrijire familială substitutivă în familia unui asistent parental profesionist (HG 760/2014).</p> <p>Pot fi plasați până la trei copii în același timp, excepție face plasarea fraților împreună, atunci când numărul copiilor plasați poate fi mărit până la 4 copii.</p> <p>812 copii în plasament planificat, inclusiv cu dizabilități – 70 copii, 0-2 ani – 71 copii</p>
Case de tip familial (59 familii)	<p>Un serviciu social special care asigură copiilor îngrijire familială substitutivă în familia unui părinte-educator (HG 51/2018).</p> <p>Pot fi plasați între 3 și 7 copii în același timp. Numărul total de copii plasați în locuința de tip familial și cei al copiilor biologici ai părintelui-educator nu va depăși șapte persoane.</p> <p>264 copii în plasament planificat, inclusiv cu dizabilități – 21 copii, 0-2 ani – 4 copii</p>

ANEXA 7. ÎNGRIJIRE ALTERNATIVĂ DE TIP INSTITUȚIONAL ÎN MOLDOVA

MĂSURI DE ÎNGRIJIRE ALTERNATIVĂ DE TIP INSTITUȚIONAL (total la sfârșitul anului 2020)	
Casa comunitara (5 entități)	<p>Casa comunitară pentru copii aflați în situații de risc este un serviciu social special de plasament provizoriu pentru creșterea și educarea, într-o casă comunitară, a copiilor lipsiți temporar sau definitiv de mediul lor familial, precum și a copiilor aflați în situație de risc (HG 52/2013).</p> <p>Maxim 10 copii pot fi plasați în același timp într-un astfel de serviciu.</p> <p>Casa comunitară mică este un serviciu social special pentru persoanele cu dizabilități severe, care necesită protecție, îngrijire și sprijin permanent de specialitate în raport cu vârsta și dezvoltarea (HG 885/2015).</p> <p>Pot fi plasați între 4 și 6 beneficiari în același timp.</p> <p>57 copii în plasament planificat, inclusiv cu dizabilități – 17 copii, 0-2 ani – 1 copil.</p>
Centru de plasament pentru copii separați	<p>Este o instituție publică sau privată de asistență socială care oferă servicii specializate de asistență socială pentru o perioadă determinată copiilor separați de părinți (HG 591/2017).</p> <p>Standardele nu prevăd un număr maxim de copii care pot fi plasați în același timp, ci prevede un standard de personal (un asistent social, un psiholog și un număr corespunzător de pedagogi (educatori, pedagogi sociali), pentru a asigura permanent supravegherea copiilor de către 2 pedagogi (educatori, pedagogi sociali) în același timp).</p> <p>467 copii în plasament planificat, inclusiv cu dizabilități – 30 copii, 0-2 ani – 47 copii.</p>
Alte instituții (tip vechi)	223 copii, inclusiv cu dizabilități – 100 copii.

ANEXA 8. PLATFORME DE PARTICIPARE ÎN MOLDOVA

Numele/ Tipul platformei	Anul înființării	Autoritate fondatoare	Baza legislativă	Rolul/ Rezumatul acțiunilor	Bariere/ Provocări
Consiliul elevilor	2013	Instituții de învățământ	Ordinul nr.136/26.03.2013 al Ministerul Educației (revizuit consecutiv în 2014, 2017)	Comunicați sugestiile și necesitățile elevilor către administrația școlii	Lipsa oportunităților de participare și lipsa sprijinului din partea profesorilor responsabili; copiii mici sunt foarte rar implicați; proceduri și reguli de participare neclare; lipsa abilităților de participare (a elevilor și a profesorilor responsabili) (CNTM, UNICEF, 2019)
Consiliul Elevilor Școlilor Naționale	2013	ME În ultimii ani, NSSC a fost condusă în numele ME de către ARTICO (Centrul Republican pentru Copii și Tineret).	Ordinul Ministerului Educației nr.241 din 20.04.2017.	Oferiți o părere ME cu privire la modul în care școala răspunde necesităților și intereselor elevilor de la nivelul de învățământ preuniversitar	Procesele de consultare nu sunt autentice și de lungă durată (nu este suficient timp pentru ca copiii să reflecteze)
Consiliul Național al Elevilor din școli și colegii de învățământ și formare profesională	2014	ME Cu sprijinul CRIC și al Serviciului de Dezvoltare din Liechtenstein	Ordinul nr.331/30.04.2014 al Ministerul Educației Un nou regulament este în curs de adoptare	Asigurarea oportunităților de realizare a dreptului la opinie și de implicare a elevilor în învățământul și formare profesională (ÎPT) în procesul decizional	Așteptările de la ME sunt ca membrii Consiliului să își asume mai multe responsabilități
Consiliul Național Consultativ al Copiilor pe lângă MMPSF	2014	MMPS&F în cadrul Proiectului finanțat de USAID implementat de P4EC	Ordinul Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei nr. 157 din 10.10.2014	Elaborarea unui cadru participativ pentru copii și asigurarea implicării acestora în procesele de luare a deciziilor	Din 2017 sau 2018 nu este activ Concept neclar al activității CNCC; Lipsa capacității Ministerului de a conduce Consiliul

Numele/ Tipul platformei	Anul înființării	Autoritate fondatoare	Baza legislativă	Rolul/ Rezumatul acțiunilor	Bariere/ Provocări
Consiliile Consultative pentru Copii din cele 11 raioane	Din ianuarie 2012	Autoritățile publice locale din cadrul Proiectului finanțat de USAID implementat de P4EC în parteneriat cu MMPSF	În funcție de fiecare autoritate (Ordin/ Decizie etc.)	Împuternicirea copiilor să participe la procesele de luare a deciziilor și la evaluarea, planificarea, dezvoltarea și monitorizarea serviciilor pentru copii	În unele dintre cele 11 raioane, acestea nu sunt active (problema foarte sensibilă) Concept neclar al activității ABC; Lipsa capacității autorităților locale de a gestiona ABC; Confuzii privind înțelegerea de către adulți a funcționalității ABC
Consiliul Consultativ al copilului din cadrul Direcției Generale pentru protecția drepturilor copilului Chișinău	Nu este încă activ	Direcția Generală pentru Protecția drepturilor copilului a Consiliului Municipal Chișinău	Dispoziție pentru crearea CAC introdusă în Regulamentul de organizare și funcționare a Direcției Generale pentru Protecția Drepturilor Copilului a Consiliului Municipal Chișinău (adoptat prin Hotărârea CMC nr.22/7 din 22.12.2020)	Pentru a consulta opinia copiilor cu privire la deciziile care îi afectează	n/a

Numele/ Tipul platformei	Anul înființării	Autoritate fondatoare	Baza legislativă	Rolul/ Rezumatul acțiunilor	Bariere/ Provocări
Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC)	1999	ONG	Înregistrat de Ministerul Justiției	Misiune - de a contribui la un mediu favorabil al drepturilor, consolidând capacitățile purtătorilor de obligații și dând putere deținătorilor de drepturi să își revendice drepturile. A prezentat două rapoarte consecutive despre copii către Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului. Este implicat în consultarea copiilor pentru elaborarea Programului Național de protecție a copilului 2022-2026.	Este aproape singurul ONG care are reguli de participare a copiilor și tinerilor; Are instrumente și practici pentru implicarea copiilor și tinerilor din medii diferite;
Consiliul National al Tineretului din Moldova	1999	Coaliție de ONG-uri care reunește 43 de ONG-uri pentru tineret	Înregistrat de Ministerul Justiției	Scopul este de a promova drepturile tinerilor și de a reprezenta interesele organizațiilor de tineret în procesul de elaborare, implementare și evaluare a politicilor de tineret.	Sectorul asociațiilor de tineret este divizat și nu dispune de resursele necesare pentru a interveni sistematic și calitativ asupra politicilor publice (Conform „Barometrului participării tinerilor în viața socială” (U-Report, ianuarie 2021) și a studiilor interne realizate de CNTM, ambele menționate în timpul unui interviu); Capacitățile CNTM sunt diferite (ONG-urile membre au grade diferite de dezvoltare și capacități diferite); Partenerul principal de discuții (ME) al CNTM este mai preocupat de alte domenii decât de tineret; Există concurență între școală și CNTM pentru același grup țintă - în mare parte elevi.

Numele/ Tipul platformei	Anul înființării	Autoritate fondatoare	Baza legislativă	Rolul/ Rezumatul acțiunilor	Bariere/ Provocări
Consiliul Consultativ pentru Copii pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului	2019	Mecanism de sprijin pentru Avocatul Poporului Copilului	Avocatul Poporului pentru Copii Proiectul regulamentului de activitate CAB este acum consultat cu un grup de copii (procesul este susținut de CRIC și APSCF)	Pentru a asigura o monitorizare eficientă a drepturilor copiilor și a menține un contact mai strâns cu copiii din țară	Proceduri și reguli de participare neclare; lipsa abilităților de participare (a elevilor și a profesorului responsabil, precum și a personalului tehnic al Oficiului Avocatul Poporului); Lipsa capacităților de a gestiona o astfel de entitate și proces.
Forumul Național al Copiilor pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului	2018	Un mecanism de consultare anuală a opiniei copiilor cu privire la drepturile lor (Avocatul Poporului (Ombudsman), 2020)	Avocatul Poporului Copilului	Consultare anuală cu copiii cu privire la drepturile lor	În Raportul său anual 2019, Avocatul Poporului pentru Copii critică impedimentele aduse de autorități și de grupul mic de ONG-uri în organizarea Forumului, menționând că aceasta este o interferență în activitatea instituției Avocatului Poporului pentru drepturile copilului. (Avocatul Poporului (Ombudsman), 2020)
Consiliul Consultativ al Tinerilor		Sprijinit de UNICEF			